

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE 2001 EKONOMİK KRİZİ SONRASINDA
YAPILAN FİNANSAL REFORMLARIN BANKACILIK
KESİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Elif ÖZKAN
0950Y75103**

İstanbul, 2011

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE’DE 2001 EKONOMİK KRİZİ
SONRASINDA YAPILAN FİNANSAL
REFORMLARIN BANKACILIK KESİMİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Elif ÖZKAN
0950Y75103**

Danışman: Prof. Dr. Yusuf Tuna

İstanbul, 2011

ÖZET

Küreselleşme ve küreselleşme ile birlikte deregülasyon dönemi başlayarak liberalleşme kavramı ortaya çıkmış; bu bağlamda ortaya atılan politikalar da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı zamanlarda uygulanmaya başlamıştır. Bu süreçte devletin ekonomi üzerindeki hakimiyetinin azaltılmış olması, tüm yetkilerin piyasa yapıcılara devredilmesi ve dolayısıyla denetim mekanizmasının eksikliği bu politikaların serbestçe uygulanması için gerekli ortamı hazırlamıştır.

Bu durum her ne kadar dışa açılarak büyüme doğrultusunda yabancı sermaye yatırımlarını, finansal derinleşmeyi attırarak olumlu beklentileri gerçekleştirmeyi hedeflese de finansal kırılganlığı arttırmıştır. Şöyle ki, Türkiye’de meydana gelen 1994, 2000 ve 2001 krizleri buna en iyi örneklerdendir. Bunun yanı sıra 2008 yılında yaşanan ve ABD ekonomisinde patlak veren Mortgage Krizi de ekonomide birtakım olumsuzluklara neden olmuş; üretim yavaşlamış, dış ticaret faaliyetleri azalmış, büyüme hızı yavaşlamış ve işsizlik artmıştır. Fakat 2001 krizinden sonra mali kesimde yapılan çalışmalar sayesinde sektörde iyileşme sağlanarak son yaşanan 2008 krizi daha hafif şekilde atlatılmıştır.

Bu çalışmada, 1980 yılından başlayarak liberalleşme sürecinde yapılan çalışmalar; bu çalışmaların ekonomi üzerindeki etkileri, yaşanan finansal krizler ile birlikte araştırılarak ortaya konmuştur. Ayrıca bu araştırmada serbestleşmenin gerçekleşmesi, yüksek faiz oranları ve döviz kurundaki değişiklikler ile yabancı sermaye yatırımlarının artışı, artan likidite hacmine ve kredi genişlemesine bağlı olarak ortaya çıkan yüksek borçlanmalar, yaşanan ekonomik krizler ve ekonomide yaşanan istikrarsızlıklar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Krizler ve Türkiye, Bankacılık ve Türkiye, Finansal Liberalizasyon

ABSTRACT

With the coming of globalization and with the starting of deregulation the concept of liberalization has emerged, and the idea brought forward in this regard has been developed and started to be applied in developing countries at different times. During this process, government's authority over economy has been reduced and delegated to market makers, so that the absence of control mechanism paved the way for applying those politics without constraint.

Although this situation aims foreign capital investments in line with growth by opening to foreign countries and fulfilling positive expectations by increasing economic deepening, it has in fact increased financial fragility. 1994, 2000 and 2001 economic crises in Turkey are the best examples for this subject. Besides the crises in Turkey, the mortgage crisis which has broken out in America has led to some economic problems; production slowed down, foreign trade activities reduced, speed of economic growth slowed down and unemployment increased. However, thanks to the works done in financial sector after the 2001 crisis, 2008 crisis escaped lightly.

In this study, the studies which have been done during liberalization process starting from 1980; those studies' effects on economy are researched, presented and supported with financial crises. In addition, in this research, occurrence of deregulation, high interest rate, and with the changes in the rate of foreign exchange, the increase in foreign capital investments, and the excessive loan which have been occurred depending on increasing liquidity volume and credit expansion, economic crises and instabilities are emphasized.

Key Words: Financial Crisis and Turkey, Banking and Turkey, Financial Liberalization

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Özet	iii
Abstract	iv
Tablo Listesi	viii
Şekil Listesi	ix
Kısaltmalar Listesi	x
GİRİŞ	1
1. FİNANSAL KRİZLER	4
1.1. Finansal Kriz Nedir?	4
1.2. Finansal Krize Sebep Olan Faktörler	5
1.3. Finansal Kriz Göstergeleri	9
1.3.1. Makroekonomik Göstergeler	10
1.3.2. Uluslararası Sermaye Hareketleri	23
1.3.3. Bankacılık Sistemindeki Düzenlemelerin Yetersizliği	26
1.4. Finansal Krizlerin Gelişmiş ve Gelişmekte Ülkeler Üzerindeki Etkileri.....	27
1.4.1. Gelişmiş Ülkeler Üzerindeki Etkileri.....	27
1.4.2. Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri.....	28
1.5. Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizler	28
1.5.1. 1929 Krizi	28
1.5.2. 1946 Devalüasyonu.....	30
1.5.3. 1958 Devalüasyonu.....	32
1.5.4. 1970 Devalüasyonu.....	33
1.5.5. 1994 Krizi	35
1.5.6. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri.....	36
1.5.7. 2008 Küresel Krizi	40

2. 2001 BANKACILIK KRİZİ SONRASI TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ'NİN DURUMU	45
2.1. 2001 Bankacılık Krizi Öncesi Ekonomik Durum ve Krizi Hazırlayan Sebepler.	45
2.1.1. Enflasyon	45
2.1.2. Cari Açık	45
2.1.3. Kısa Vadeli Yabancı Sermaye	45
2.1.4. Bankacılık Kesiminin Sorunları	47
2.1.5. Risk Yönetiminin Zayıflaması	48
2.1.6. Politik İstikrarsızlık	49
2.2. 2001 Krizi Öncesinde Bankacılık Sisteminin Finansal Görünümü	51
2.3. 2001 Bankacılık Krizinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri	59
3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE YAPILAN REFORMLAR	63
3.1. Türkiye’de Yeniden Yapılandırmayı Gerektiren Sebepler	63
3.1.1. Finansal Liberalizasyon	63
3.1.1.1. Liberalleşme Nedir?	63
3.1.1.2. Liberalleşmenin Amacı	65
3.1.1.3. Finansal Liberalizasyon Süreci	66
3.1.1.4. Finansal Liberalleşme Politikalarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	70
3.1.2. Finansal Serbestleşme	71
3.1.2.1. Finansal Serbestleşme Süreci	72
3.1.2.2. Finansal Serbestleşme Biçimleri	76
3.1.2.3. Finansal Serbestleşmeyi Hızlandıran Ekonomik Gelişmeler	77
3.1.3. Yabancı Sermaye Hareketleri	77
3.1.3.1. Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	78
3.1.3.2. Diğer Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri	79
3.1.3.3. Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri.....	79
3.1.3.4. Yabancı Sermaye Hareketlerini Etkileyen Faktörler	80
3.1.4. Finansal Kırılganlık.....	81
3.1.5. Makroekonomik İstikrarsızlık	82
3.1.6. Deregülasyon	84
3.2. Yeniden Yapılandırma Döneminde Türkiye Ekonomisi	86

3.3. Türkiye’de Yeniden Yapılandırma Çalışmaları	87
3.3.1. Bankacılık Sisteminin Mali ve Operasyonel Yapısının Güçlendirilmesi ..	92
3.3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması	92
3.3.1.2. TMSF Bünyesindeki Sorunlu Bankaların Çözümlemesi	93
3.3.1.3. Özel Bankaların Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması	96
3.3.2. Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler	97
3.3.2.1. Gözetim ve Denetim Otoritesinin Güçlendirilmesi	97
3.3.2.2. Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet Gücünü Arttırıcı Diğer Düzenlemeler	98
3.4. Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemi	100
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Dış Ticaret İstatistikleri.....	12
Tablo 2. Dış Ticaret İstatistikleri.....	25
Tablo 3. Toplam Kamu Net Borç Stoku (Milyar TL).....	18
Tablo 4. Türkiye Brüt Dış Borç Stoku (Milyar Dolar).....	18
Tablo 5. Sektörel Büyüme Oranları (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişim).....	22
Tablo 6. Kriz Sürecinde Takipteki Krediler/Toplam Krediler (%).....	39
Tablo 7. Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler.....	52
Tablo 8. Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler (Milyon Dolar).....	53
Tablo 9. Toplam Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sayısı.....	54
Tablo 10. Kredilerin Takibe Dönüşme Oranları.....	54
Tablo 11. Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı.....	55
Tablo 12. Döviz Endeksli Pozisyon Hariç Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu.....	56
Tablo 13. Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler (TMSF Bankaları Hariç Özel Bankalar).....	57
Tablo 14. Sermaye Yeterliliği Rasyosu.....	58
Tablo 15. 2001 Krizinin Ekonomik Göstergeleri.....	61
Tablo 16. TMSF'na Devredilen Bankalar ve Çözümleme Çerçevesi Sonrasındaki Durum.....	95
Tablo 17. Yeniden Yapılandırma Dönemi ve Öncesi Bankacılık Sektörünün Yapısal Göstergeleri.....	99

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Ortalama Enflasyon Oranı (%).....	10
Şekil 2. GSYH Büyüme Oranları (Yıllık % Değişim).....	11
Şekil 3. Dış Ticaret İstatistikleri	13
Şekil 4. İthalat (% GSYH)	16
Şekil 5. Toplam Kamu Kesimi Borç Stoku (% GSYH).....	16
Şekil 6. Brüt Dış Borç Stoku / GSYH (%).....	19
Şekil 7. Kredi Faiz Oranlarında Değişim (%).....	21
Şekil 8. Yurtiçinde Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi.....	21
Şekil 9. Yabancı Sermaye Girişi.....	26
Şekil 10. GSMH Büyümesi (%)	43
Şekil 11. İşsizlik Oranları (%)	44
Şekil 12. Bankacılık Sisteminde Yapısal Bozulma Nedenleri.....	86
Şekil 13. Türk Mali Sisteminin Düzenleme Yapısı	88
Şekil 14. TMSF'nin Çözümleme Çerçevesi	94

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BW	: Bretton Woods – Milletlerarası Para Sandığı
Çev.	: Çeviren
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTH	: Döviz Tevdi Hesabı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
FED	: Federal Reserve – Amerikan Merkez Bankası
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
GÜ	: Gelişmiş Ülke
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund – Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KVSH	: Kısa Vadeli Sermaye Hareketi
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Organization for Economic Corporation and Development – Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USD	: ABD Doları

GİRİŞ

Geçmişten günümüze süregelen birtakım kronik problemler ekonomide istikrarı bozarak birtakım şokların, krizlerin yaşanmasına davetiye çıkartmıştır. Enflasyon sorunu, likidite riski, faiz riski ve kur riski gibi birbirleri ile etkileşim halinde olan mevcut riskler söz konusu istikrarı etkileyen; etkinliği ve verimliliği azaltan faktörler olmuştur. Her ne kadar hükümetlerin almış olduğu kararlar, uyguladığı politikalar çözüm olarak görülse de bahsedilen bu sorunları çözmek için yeterli olamamıştır. Yaşanan krizler mevcut durumun önemli göstergeleridir. Bunlardan en önemlisi ve çalışmada en çok üzerinde durulan konu 21. yy.'ın önemli gelişmelerinden biri olan ve sonrasında Türkiye'de Bankacılık kesiminde hatta Finans Sektörü'nde önemli adımların atılmasını; yeniden yapılanma kapsamında köklü değişikliklerin yapılmasını sağlayan 2001 Krizi olmuştur.

Çalışmanın kapsamını oluşturan 2001 yılı öncesi ve sonrası gerek Türkiye Ekonomisi gerekse Bankacılık kesimi için yenilik adına önemli adımların atıldığı ve sonucunda olumlu ve olumsuz olayların yaşandığı yıllar olmuştur. Bu süreç içerisinde 1970 yılı itibari ile tüm dünyada liberalleşme olgusu ortaya çıkmış; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Finansal liberalizasyon faaliyetleri Türkiye'de ise 1980'den sonra hız kazanmış; bu süreçte Türkiye ve tüm gelişmekte olan ülkelerde finansal işlemler üzerindeki resmi kontroller, finansal piyasalar arasındaki tüm sınırlar kaldırılarak yatırım kanalları genişlemiş, uluslararası sermayenin daha hızlı ve kolay bir şekilde hareket etmesi sağlanmıştır. Bu sayede borç içinde olan ekonomilerde yabancı sermaye özellikle de kısa vadeli sermaye önemli finansman kaynağı haline gelmiştir. Borçların ödenmesi konusunda kolaylık sağlasa da piyasada istikrarsızlığa da neden olmaktadır. Finansal liberalizasyon sonrasında yaşanan krizlerin bu bağlamda ele alınmasına neden olmuştur.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde, finansal krizin tanımına ve türlerine değinilerek, krize sebep olan koşullar ayrıntılı bir biçimde ele alınıp grafikler ve son üç yıla ait sayısal veriler ile örneklendirildikten sonra yaşanan finansal krizlerin öncelikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri ayrı başlıklar altında incelenerek; Cumhuriyetten günümüze kadar olan süreç içerisinde Türkiye Ekonomisi'nde yaşanan krizlerin, uygulanan istikrar programlarının (devalüasyonların) nedenleri, sonuçları ve ekonomiye olan etkileri üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda finansal liberalleşme sonrasında serbestleşen yabancı sermaye yatırımları ve buna bağlı olarak gelişen likidite ve kredi genişlemesi, bankacılık kesiminin sorunları ve uygulanan yanlış ekonomi politikaları açıklandıktan sonra finansal krizlere yansımalarından söz edilmektedir.

Finansal liberalizasyon sürecinin bir diğer sonucu da uluslararası finansal piyasaların bütünleşmesi olmuştur. Bu nedenle bir ülkenin ekonomisinde meydana gelen bir olumsuzluk zincirleme şeklinde diğer ekonomileri de etkileyebilmektedir. Örneğin 1994'te Meksika, 1997'de Güneydoğu Asya ülkeleri, 1998'de Rusya ekonomik kriz yaşamış; bu krizler benzer özelliklere sahip diğer gelişmekte olan ülkelerde de etkisini göstermiştir. Bunlardan biri de Türkiye'dir. Şöyle ki, Türkiye Ekonomisi'nde meydana gelen önce Kasım 2000 Krizi, ardından yaşanan Şubat 2001 Krizi bu durumun bir göstergesi olarak yine birinci bölümde anlatılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise 2001 Krizini ayrıntılı olarak incelemek adına öncelikle kriz ortamını hazırlayan sebepler enflasyon, cari açık, kısa vadeli yabancı sermaye, politik istikrarsızlık, risk yönetimindeki eksiklikler gibi sebepler ile ilişkilendirilmekte, ardından kriz öncesinde Türk Bankacılık Sisteminin finansal görünümü birtakım sayısal göstergeler yardımı ile ele alınarak anlatılmakta ve son olarak krizin sistemde ve ekonomide yarattığı olumsuzluklar üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü bölümde ise yaşanan krizler doğrultusunda ekonomide özellikle de Bankacılık Sistemi'nde yapısal değişikliği gerektiren şartlar, finansal liberalizasyon, finansal serbestleşme ve yabancı sermaye hareketleri başlığı altında incelenmektedir. Bu bağlamda öncelikle finansal liberalizasyonun tanımı yapılarak, liberalleşmenin amacına değinilmekte; liberalleşme biçimlerinden ve bu süreçte uygulanan

politikalarından, bu politikaların ekonomiye yansımalarından söz edilmektedir. Diğer yandan, dışı açılma sonrası finansal piyasalarda yön bulmaya çalışan yabancı sermaye, farklı gruplara ayrılarak incelenmekte; bu hareketliliği etkileyen faktörler anlatılmaktadır. Bunun yanı sıra yeniden yapılanmayı gerektiren diğer hususlar; makroekonomik istikrarsızlık, finansal kırılganlık ve deregülasyon kavramları açıklanarak ekonomide yarattığı olumlu ve olumsuz etkileri ve yeniden yapılandırma çalışmalarının gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Yeniden Yapılandırma sürecinde finansal reform adı altında hangi önlemler alındığına ve hangi yollar izlendiğine dair ayrıntılar yer almaktadır. Bankacılık Sisteminin Mali ve Operasyonel Yapısının Güçlendirilmesi ve Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) yaşanan krizleri ele alan çalışmalarda, krizlerin 1990'lı yıllardan sonra daha da arttığı görülmektedir. Bu artışın "liberalizasyon, deregülasyon ve küreselleşme" kavramlarının gelişimine paralel olarak yaşandığı ortaya çıkan olumsuzluklar ile anlaşılmaktadır. Şöyle ki, ekonomik faaliyetlere yön veren bu olgular finansal piyasalarda entegrasyon sağlamakta, yabancı sermaye hareketini GOÜ'lere yönelterek birtakım istikrarsızlığa neden olmaktadır. Ekonomide bu denli önemli sonuçlar doğuran bu olayın en ince ayrıntısına kadar analiz edilmesi gerekmektedir.

2001 Krizi sonrasında yaşanan gelişmeleri anlatmaya yönelik hazırlanmış bu çalışma, finansal liberalleşmenin başlangıcı olan 1980 yılından itibaren yaşanan gelişmeleri ele almakta; Türkiye Ekonomisi'nde özellikle de mali kesimde yaşanan krizlerin finansal liberalizasyonun bir sonucu olarak ortaya çıktığı kabul edilerek; liberalleşme, yabancı sermaye özellikle de kısa vadeli yabancı sermaye hareketleri üzerinde durulmaktadır.

Bu çalışma, finansal liberalizasyon kapsamında Türkiye Ekonomisi üzerine yapılacak araştırmalara bir katkı yapabilme amacı taşımaktadır.

1. FİNANSAL KRİZLER

1.1. Finansal Kriz Nedir?

“Kriz” kelimesi Yunanca bir kelime olan “krisis” sözcüğünden gelmekte olup, genel anlamıyla bir sıkıntı ve acil önlem almayı gerektiren bir durumu ifade eder. Fakat farklı alanlarda, birbirinden farklı durumları anlatmak amacıyla kullanılan çeşitleri de vardır. Örneğin, ekonomi alanında yaşanan bir olumsuzluk söz konusu olduğunda ekonomik krizden bahsedilir.

Ekonomik krizler de farklı unsurlar içermektedir. Şöyle ki bir problemin; yaşanan bir olumsuzluğun “kriz” olarak nitelendirilebilmesi için birtakım unsurları içermesi gerekmektedir. Bu unsurlar ise şunlardır:¹

Beklenmeyen bir sıkıntı; problem olması,

Belirsizlik olması,

Herhangi bir ekonominin, bir firmanın veya bir yapının temel özelliklerine zarar verecek bir yapı olması yani bir tehdit/tehlike içermesi gerekmektedir.

Kriz; önceki durumun artık sürdürülememesine yol açan, değişimi gerektiren bir durumdur. Eğer değişim gerçekleşmezse “başarısızlık” olur. Hazırlıklı olunmadığı takdirde yani herhangi bir tedbir alınmadığında ise, yani kriz öngörülemediğinde; ciddi sorunlar doğurur. Öngörülen sıkıntılar ise “kriz” olarak adlandırılmaz.

Bankacılık krizi ise bir ülkedeki bir grup bankanın, kısa bir zaman periyodunda likidite sıkışıklığı içerisine düşmesi veya finansal yapılarının bozulması durumudur.²

¹ Ahmet Ertürk, Finansal Kriz Yönetimi Ders Notları, 2010

Finansal Kriz Türleri

Dış Borç Krizleri: Kamu sektörü ve özel sektörün borçlarını ödeyememesi durumunda yaşanan krizlerdir.

Banka Krizleri: Bankaların taşıdıkları yükümlülükleri yerine getirememesi, iflas etmeleri durumunda yaşanan krizlerdir. Banka krizlerinin yayılması önlenmediği takdirde kriz, tüm sistemi etkileyerek sistemik finansal krize dönüşebilmektedir.

Para Krizleri: Bir ulusal paranın yabancı paralar karşısında değeri konusundaki beklentiler dolayısıyla gerçekleşen spekülatif saldırıların, yerli paranın aşırı değer kaybetmesi veya Merkez Bankası'nın (MB) uluslararası rezervlerinin tamamını veya önemli bir kısmını kaybetmesi sonucunu doğurması para krizlerinin en belirgin sonucudur. Para krizlerinin diğer bir özelliği de MB'nin faizleri büyük bir hızla yükseltmesidir.³

1.2. Finansal Krize Sebep Olan Faktörler

Serbest Piyasa Sistemi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı zamanlarda ve farklı şekillerde ortaya çıkmış, bu bağlamda birçok karar alınmış, politikalar uygulanmıştır. Beraberinde getirdikleri sayesinde ekonomiye olumlu katkıları olmuştur fakat olumsuz etkileri de göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Şöyle ki, Türkiye'de yapılan liberalleşme çalışmaları ve sonucunda yaşananlar bunun en büyük örneğidir. Çünkü liberalizasyon süreci ve bu süreçte yapılan tüm çalışmalar serbest piyasa ekonomisinin en önemli unsurlarından biridir. Örneğin, liberalleşme politikaları ekonomide serbestleşme sürecini başlatmış bu da finansal piyasalarda yabancı sermaye miktarının artmasına neden olmuştur. Diğer yandan, kamu

² TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No: 1, "Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyon Açığı: Türkiye Örneği Haziran 2002", (Çevrimiçi)

<http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wp5.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2011), s. 5.

³ Seçil Uyar, **Bankacılık Krizleri**, Ankara: Ziraat Matbaacılık, 2003, s. 32.

açıklarının dış borçla kapatılacağı düşüncesi yabancı sermayeye olan bağımlılığı biraz daha arttırmıştır. Bu durum özellikle de 1989 yılında Türk Lirası'nın (TL) konvertibilitesinin sağlanmasıyla ortaya çıkmış ve "sıcak para" kavramından ilk kez o yıllarda bahsedilmiştir.

Seneden seneye artan yabancı sermaye, diğer bir deyişle "sıcak para" piyasadaki likidite miktarını arttırmış fakat sıcak paranın yani kısa vadeli yabancı sermayenin kriz dönemlerinde hızlı ve kolay bir şekilde ülkeyi terk etmesi ekonomide likidite daralmasını ortaya çıkarmıştır. Bu durum özellikle kriz dönemlerinde etkisini daha fazla göstermekte, zararları daha fazla hissedilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranlarının düşük ve dövizin sınırlı olması nedeniyle yabancı sermaye sayesinde yurtiçi kaynaklarla yapılamayacak yatırımlar bu sayede yapılabilmektedir. Fakat bu da borçluluğu arttırmaktadır. Bunun sonucunda sektörde iflaslar baş göstermekte, yabancı kreditorlerin kredilerini geri çekmelerine neden olmaktadır. Bu da krizleri kaçınılmaz hale getirmektedir.

Diğer yandan serbestleşen piyasalar daha hassas ve krizlere karşı daha duyarlı bir yapıya dönüşmektedir. Bu nedenle bir bankada ya da bir başka kurumda ortaya çıkacak bir kriz kolaylıkla yayılma etkisi gösterebilir. Bu nedenle liberalleşme ile gelen özgürlükler yeterli gözetim ve denetim ile düzenlenmeli ve bankaların aşırı risk üstlenmeleri engellenmelidir.⁴

Sermaye Hareketlerindeki Değişim ve Likidite Bolluğu, yabancı sermaye girişlerinin oldukça yoğun olduğu piyasalarda likidite bolluğu yaşanmakta, artan para arzı sayesinde ticari bankacılık büyümekte, bankaların kredi ve mevduat hacmi de artmaktadır. Piyasadaki likidite miktarının artışı bankaların da kaynak imkanlarının artmasını sağlayarak mevduat ve kredi hacmi de genişlemektedir. Bu durum her ne kadar olumlu gibi görünse de olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Çünkü bol miktarda bulunan likidite, hanehalkı veya firma sahiplerinin daha fazla gelir elde etmek amacıyla hem taleplerini arttırmalarına hem de yüksek riskli işlemlere yönelmelerine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra sermaye girişlerinin azaldığı zamanlar da olabilir.

⁴ a.g.e., s. 55.

Böyle bir durumda ise söz konusu ülke piyasalarına duyulan güven kaybolmakta ve sermaye çıkışları yaşanmaktadır. Sermaye kaçışları sonrasında ise likidite sıkıntısı kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu durum Bankacılık Sektörü'nde olumsuz etkiler yaratarak; bankaların iflasına da neden olmaktadır.⁵

Varlık / Gayrimenkul Fiyatlarında Şişkinlik, likidite hacminin geniş olması hem hanehalkının hem de firma sahiplerinin de yatırımlarının yönünü belirleyici bir faktördür. Şöyle ki, tüketim eğiliminde olan halkın yatırım yapma düşüncesi ile hareket ederek gayrimenkule yönelmeleri ve bu yönde artan talep miktarı konut fiyatlarının da artmasına neden olarak şişkinlik yaratmaktadır. Fiyatlarda meydana gelen bu aşırı şişkinlik de yaşanan krizin muhtemel nedenlerinden biridir.⁶

Krediler, piyasada likidite bolluğuna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle de sermaye hareketlerinin serbestleşmesinden sonra daha da önemli hale gelmiş, piyasada bollaşan likidite miktarının bir sonucu olarak krediye duyulan talep de artmakta; kredi talebi arttıkça kredi hacmi daha da genişlemektedir. Fakat ekonomide yaşanan en küçük bir olumsuzluk dahi tüm dengeleri alt üst etmeye yetmektedir. Şöyle ki, faiz oranları üzerinde yapılan herhangi bir artış değişken oranlarda borçlanan kişi ya da kuruluşları sıkıntıya sokacak ve kredinin geri dönmeme riski doğacaktır. Bu durum bankaların zararını arttırırken, kredi piyasasının işleyişine de darbe indirmektedir.

Ulusal Rezervlerin Yetersizliği, yüksek kaldıraçla (varlık/borç) borçlanma durumunda kamu borçlarının ödenmemesi halinde büyük bir sıkıntı yaratmaktadır. Borç stokunun artması halinde devletin rezervlerinin bu açığı kapatması imkansız hale geldiğinde borcun finansmanı için dış borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Borçların karşılanamaması dış borçlanma gereksinimi arttırarak maliyetlerin de artışına neden olmaktadır.

⁵ a.g.e., s. 54.

⁶ Ahmet Ertürk, Finansal Kriz Yönetimi Ders Notları, 2010

Asimetrik Bilgi, piyasadaki tüm yatırımcılar; firma sahipleri, hanehalkı, menkul kıymet sahipleri gibi çeşitli piyasa katılımcıları arasında bilgi paylaşımının eşit olmaması; herkesin farklı düzeylerde bilgi sahibi olması yatırımların verimli alanlara yönlendirilememesine neden olarak yatırım hacminin azalmasına ve ekonominin daralmasına yol açmaktadır.

Düzenleme ve Denetim Eksikliği, sektörde yaşanan tüm gelişmelerin, yapılan her işlemin, alınan kararların, uygulanan politikaların bağımsız bir kuruluş tarafından sürekli olarak izlenmesi, takip edilmesi gerekmektedir. Olası bir kriz anında meydana gelecek zararları en aza indirmek için tehlikenin daha önceden fark edilmesi adına ülkeler bu tür çalışmalara ağırlık vermeli, bunun da fiili olarak gerçekleşmesi için birtakım kurallar konulmalıdır. Bunun yanı sıra banka kurmanın kolay olması ve bankaların kurulmadan önce çeşitli kısıtlamalara tabi olmaması sektörde birçok yeni bankanın açılmasına neden olmakta; hiçbir denetime tabi olmadan kurulan bu bankalarda yaşanan birtakım sıkıntılar da ekonomiyi büyük zarara uğratmaktadır. Şöyle ki, yetersiz sermayeyle kurulan bankalar çoğunlukla kendi işletmelerini veya iştiraklerini finanse etmek amacıyla kurulmuş, bazen de bilinçli olarak bankaların içini boşalttıkları için yolsuzluklara neden olmuştur. Bu durum piyasaya verilen zarar haricinde, yerli ve yabancı yatırımcıların piyasalara olan güveninin de azalmasına neden olmaktadır.

Ekonomide İstikrarsızlık, faiz oranı ve döviz kurunun sürekli artması ya da azalması veya birinin artarken diğersinin azalması, ekonomideki büyümeler, daralmalar, kronik problemlerden biri olan enflasyon gibi istikrarsızlıklardır. Faiz oranlarındaki hızlı bir artış kısa vadeli fonları uzun vadeli kredilere çevirmeye aracılık eden bankacılık sektörünü olumsuz etkiler. Ayrıca, uluslararası faiz hadlerindeki ve bunun sonucu olarak sermaye hareketlerindeki değişimler de banka krizlerine neden olabilmektedir. Faiz oranlarındaki değişim sonucunda karlılığın azalması veya ülkeye duyulan güvenin kaybolması neticesinde beklenmedik bir şekilde sermaye çıkışı yaşanabilir. Bu durum ani mevduat çekilişlerine yol açarak bankaları zor durumda bırakabilir.⁷ Ayrıca yatırımcıların farklı oranlarda ve kurda

⁷Uyar, a.g.e., s. 44.

borçlanırken yine değişken oranlarda borcunu ödemesi yatırımcıyı zarara uğrattırken, diğer yandan ekonominin de büyümesini engelleyerek istikrarsızlığa neden olur.

Bunun yanı sıra enflasyondaki artışın arz ve talep üzerinde daraltıcı bir etkiye sahip olduğu da görülmektedir. Çünkü yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde faiz oranlarının da yükselmesi kredinin dönmeme riskini de arttıracığından, bankaların kredi kullandırmalarını kısıtlamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle bankalar, uzun vadeli işlemler yerine daha kısa vadeli işlem yapmayı tercih ederler. 1990 sonrası Türkiye’de repo hacminin yükselmesi buna örnek gösterilebilir. Ancak, repo faize duyarlıdır ve çok kısa vadeli bir taahhüt olduğu için bankayı faiz riskine ve vade uyumsuzluğuna daha duyarlı hale getirmektedir.⁸

Öte yandan bankaların faaliyetleri ile ilgili olarak kamuoyuna yaptıkları açıklamalar, duyurular yatırımcıların yatırım kararında belirleyici olduğu için bankaların faaliyetlerinde yeterince açık davranmaları, diğer bir deyişle “şeffaf” olmaları da gerekmektedir. Sektörde şeffaflığın olmayışı da piyasadaki mali disiplinin sağlanmasında önemli bir engel teşkil etmektedir.

Tüm bunların dışında piyasadaki canlılık, likidite miktarının artışına bağlı olarak yaşanan kredi genişlemeleri piyasadaki ısınmanın da bir göstergesidir. Aşırı genişleyen piyasalarda kriz, bazıları için öngörülebilir bir olgudur. Bu nedenle ülkelerin düzenleme ve denetim otoriteleri almış olduğu kararlar, uygulamış olduğu politikalar sayesinde gerekli önlemleri almaya çalışmaktadırlar. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın (TCMB) enflasyonla mücadele kapsamında almış olduğu Para Politikası Kararları da kriz öncesi ve sonrası dönemin yönetimi konusunda tedbir niteliği taşımaktadır.

1.3. Finansal Kriz Göstergeleri

Ekonomide yaşanan krizlerin ortaya çıkış nedenlerinin aslında kısa sürede oluştuğu söylenemez. Çünkü tüm ekonomiye ve ekonominin alt birimlerine nüfus eden, işleyişi alt üst eden, tüm sektörleri hatta sistemin tamamını olumsuz yönde

⁸ a.g.e., s. 46-47.

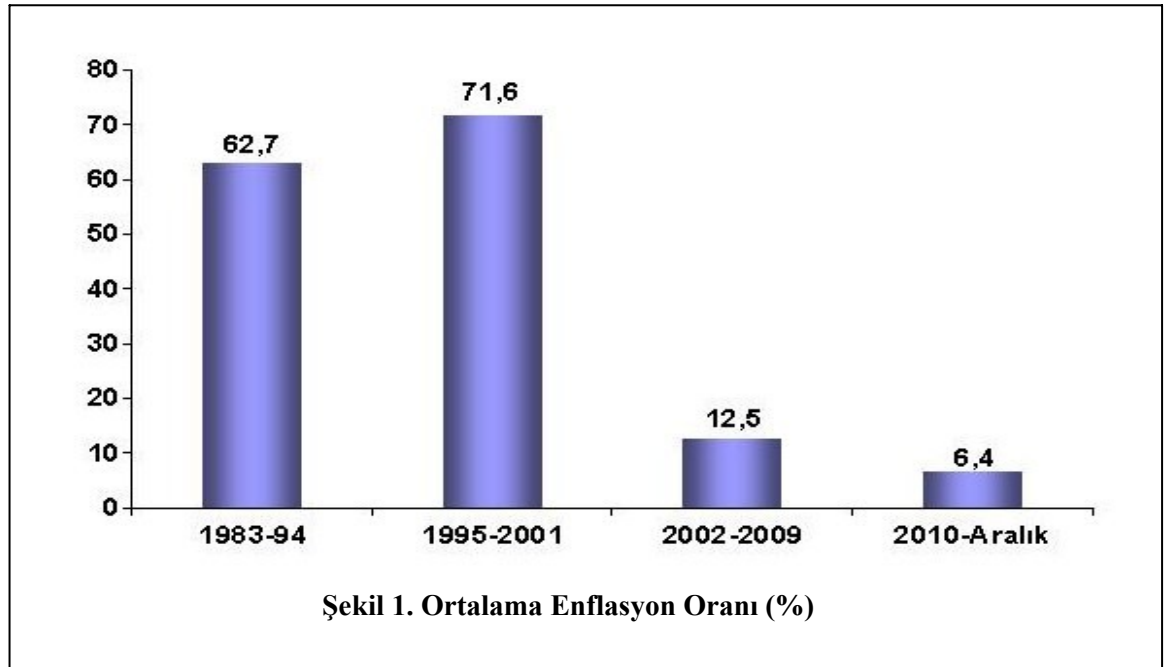
etkileyen krizlerin aslında uzun zamandır süregelen bir durum olduğunu, ekonomide yaşanan birtakım kronik hastalıklar sonucunda yaşanan istikrarsızlıktan kaynaklandığını bilmek gerekir. Önceki bölümde bir sorunu krize dönüştüren şartların ne olduğundan bahsedilmişti, şimdi ise finansal krizin belirtilerinden bahsedilecektir. İşte adı geçen bu göstergeler çeşitli başlıklar altında incelenmektedir.⁹

1.3.1. Makroekonomik Göstergeler

Enflasyon; fiyatlar genel seviyesindeki artış anlamına gelmektedir. Talep enflasyonu ve maliyet enflasyonu olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır.

Talep enflasyonu, piyasada likidite miktarının bollaşması sonucu mal ve hizmetin daha fazla talep edilerek fiyatların yükselmesi durumudur. Maliyet enflasyonu ise; üretim faktörlerinin fiyatlarındaki artışın maliyetleri artırması durumudur.

-Enflasyonun Değişkenliği

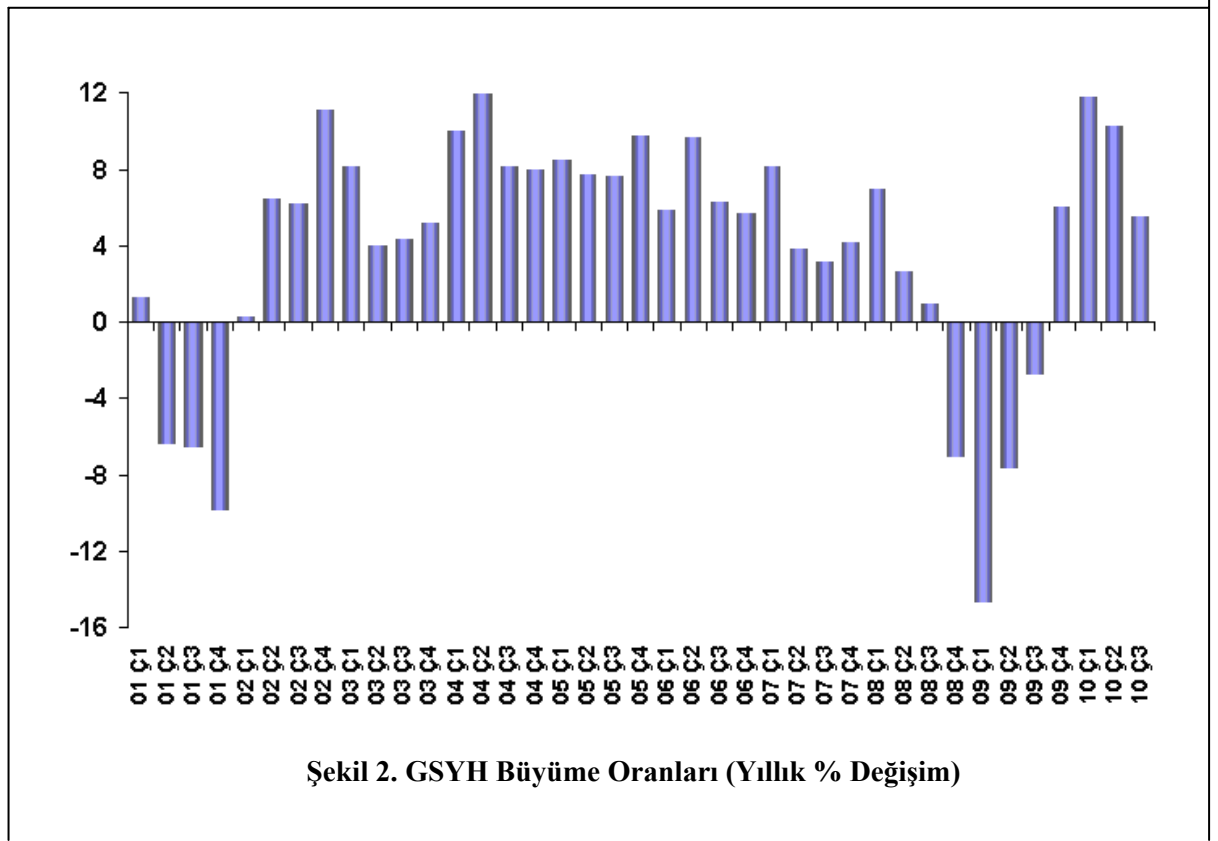

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Ekonomi Sunumu”, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/Sunumlar/Ekonomi_Sunumu_TR.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2011), s. 42.

⁹ Turan Yay, Gülsüm Gürkan Yay ve Ensar Yılmaz, **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2001, s. 29–30.

Grafikte 1983–2010 yılları arasında gerçekleşen ortalama enflasyon rakamları verilmektedir. İlk olarak 1983–1994 yılları arasında % 62.7, bir sonraki dönemde ise % 71.6'ya yükselmiştir. 1999 yılında uygulanan enflasyonu düşürme programının başarılı sonuçları olmadığı da görülmektedir. Fakat yeniden yapılandırma dönemi sonrasında bu oranda büyük bir düşüş yaşanmış ve 2002 – 2009 döneminde % 12.5'e gerilemiştir. Uzun zamandır çift haneli gerçekleşen enflasyon rakamları geçtiğimiz yılın Aralık ayında ise tek haneye düşmüş ve % 6.4 olarak gerçekleşmiştir.

- Kamu borçları / GSMH: 2007'de % 9, 2008'de % 8 ve 2009'da % 9 ve 2010'da % 46 olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Ekonomi Sunumu”, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/Sunumlar/Ekonomi_Sunumu_TR.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2011), s. 12.

Tabloda 2001 yılından 2010 yılına kadar geçen sürede üç aylık dönemler itibariyle GSYİH'daki (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) değişim gösterilmektedir.

Öncelikle dikkat çeken nokta kriz dönemlerinde ekonomideki negatif büyümelerin olduğu yönündedir. 2001 yılı ve 2009 yılları bunun en önemli örneklerindedir.

Ayrıntılı bir şekilde inceleyecek olursak; 2001 yılının ilk üç ayında % 1 oranında oldukça az bir büyüme gerçekleşmiş, izleyen dönemlerde ise negatif yönlü büyümeler yaşanmıştır. Burada bir önceki yılda yaşanan “Kasım 2000” ve onu izleyen “Şubat 2001” krizlerinin etkili olduğu söylenebilmektedir. 2001 yılı son döneminde ise % 10’a ulaşan bir daralma yaşanmıştır. 2002 yılı ekonominin toparlanmaya başladığı yıl olmuş ve izleyen dönemlerde bu devam etmiş ve yılsonu itibariyle büyüme oranı % 12’lere ulaşmıştır. Sonraki yıllarda büyüme devam etmiş, büyüme oranları 2007’de düşmüş fakat 2008 yılı son döneminden 2010 yılı ilk çeyreğine kadar olan süreçte ekonomide eksi yönde büyümeler olmuş; % 15’lere dayanan küçülme yaşanmıştır. Kriz döneminde yaşanan gelişmelerin ekonominin büyümesine olan yansımaları da fark edilmektedir.

Ödemeler Dengesi (Cari Hesapla ve Borçlarla İlgili Göstergeler)

- Dış ticaret dengesi

Tablo 1. Dış Ticaret İstatistikleri

Dönemi	Yıllara Göre Dış Ticaret Dengesi(Milyar \$)	Yıllara Göre İhracat (Milyar \$)**
2010	-71 559	113 976
2009	-38 786	102 143
2008	-69 936	132 027
2007	-62 791	107 272
2006	-54 041	85 535
2005	-43 298	73 476
2004	-34 373	63 167
2003	-22 087	47 253
2002	-15 495	36 059
2001	-10 065	31 334
2000	-26 728	27 775
1999	-14 084	26 587
1998	-18 947	26 974

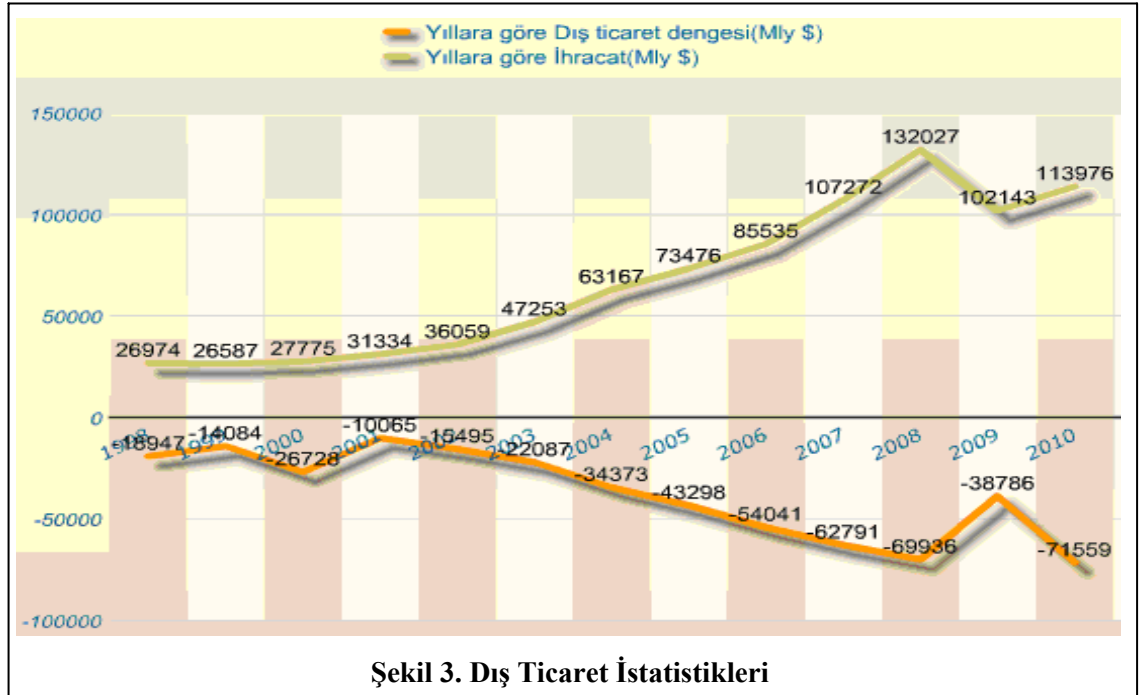
Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3486&metod=IlgiliGosterge>, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2010).

**2010 verisi geçicidir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 1997–2009 yılları arasında dış ticaret dengelerinden bahsedilmektedir. Değerlerin negatif olması da ihracat ve ithalat gelirleri arasındaki farklılıktan, ithalatın ihracattan daha fazla gerçekleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum kriz dönemlerinde daha fazla ön plana çıkmaktadır. Örneğin 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye'ye etkilerinden biri de dış ticaret faaliyetlerinde yaşanmıştır. Bu durum üretim faaliyetlerindeki durgunlukla birlikte ithalatın önem kazanmasına, ihracat faaliyetlerinin ise azalmasına neden olmuştur. Tabloya bakıldığında 2007 ve 2008 yıllarına ait verilerde de bu durum açıkça gözlenmektedir. 2009 yılına gelindiğinde ise ekonomideki toparlanmanın bir sonucu olarak dış ticaret açığında bir düşüş gerçekleşmiştir.

- Cari hesap açığı / GSMH: 2007 ve 2008 yıllarında % 7, 2009'da % 4, 2010'da % 13 olmuştur.
- İhracat artış oranı: Yıllara göre baktığımızda 2008'de 132 milyar dolar olarak gerçekleşen ihracat gelirleri yaşanan krizin de etkisi ile 2009'da 102,1 milyar dolar'a gerilemiş, 2010'da ise ekonomideki toparlanmaya bağlı olarak artış kazanarak 113,9 milyar dolara yükselmiştir.

- İhracat/GSMH

Kaynak: TÜİK, **Dış Ticaret İstatistikleri**, (Çevrimiçi)

<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3486&metod=IlgiliGosterge>, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2010).

Yukarıdaki grafikte gösterilmekte olan 1998–2009 arasındaki yıllar itibariyle ihracat rakamları gösterilmektedir. Yurtiçi ve yurtdışı üretim faaliyetleri, parasal genişlemelere paralel olarak artış ya da düşüş göstermektedir. Özellikle de 2008 yılında yaşanan Küresel Kriz'in ardından talebin azalması, üretim hacminin daralması krizin büyük darbe indirdiği ekonomilerde, ülkelerde alım gücünün azalmasına ve bu nedenle Türkiye'nin de bu ülkeler ile olan ihracat faaliyetlerinin azalmasına neden olmaktadır. Oranlara baktığımızda 2007'de % 16.5, 2008'de % 17.8, 2009'da % 16.6 ve 2010'da % 15.5 olarak gerçekleşmiştir.

- İthalat / GSMH: Yıllık ithalat harcamalarına baktığımızda; 2007'de % 26.2 ile 170 milyar dolar, 2008'de % 27.2 ile 202 milyar dolara yükselmiş fakat 2009 yılında % 22.9 ile 140.9 milyar dolara gerilemiştir. Bunun nedeni olarak yaşanan krizin ardından harcamaların ve dolayısıyla talebin de azalmasıyla ithalat faaliyetlerinin de yavaşladığı görülmektedir. 2010 yılına gelindiğinde ise piyasalardaki iyileşme ile birlikte yapılan harcamaların artışına bağlı olarak % 25.2 oranında yükselerek 185,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Dış Ticaret İstatistikleri

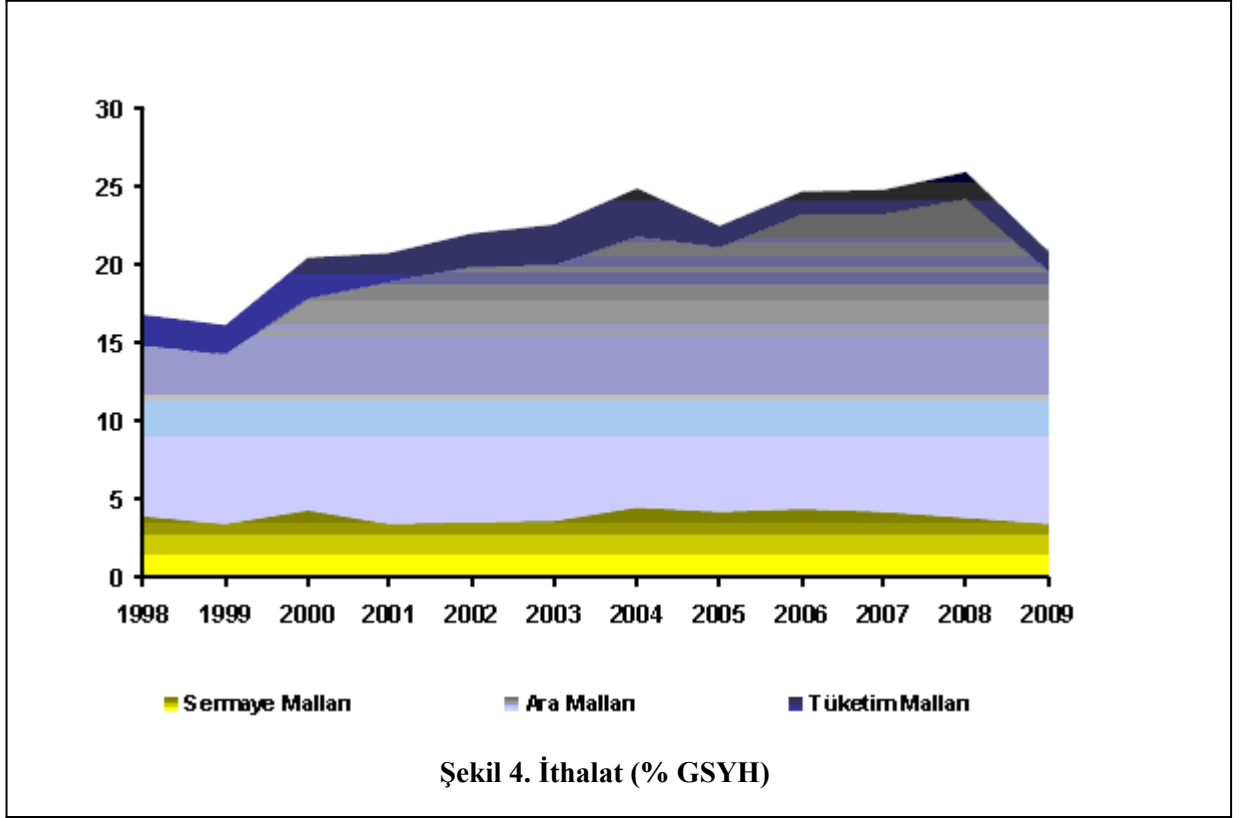
DIŞ TİCARET İSTATİSTİKLERİ - YILLIK-DÖNEMSEL

Milyon Dolar

	YILLIK											OCAK-ŞUBAT		
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010	2011	DEĞ. %
İHRACAT (FOB)	27.775	31.334	36.059	47.253	63.167	73.476	85.535	107.272	132.027	102.143	113.976	16.105	19.667	22,1
İTHALAT (CIF)	54.503	41.399	51.554	69.340	97.540	116.774	139.576	170.063	201.964	140.928	185.535	23.472	34.417	46,6
DIŞ TİCARET HACMİ	82.278	72.733	87.613	116.593	160.707	190.251	225.111	277.334	333.991	243.071	299.511	39.577	54.084	36,7
DIŞ TİCARET AÇIĞI	-26.728	-10.065	-15.495	-22.087	-34.373	-43.298	-54.041	-62.791	-69.936	-38.786	-71.559	-7.367	-14.750	100,2
İHRACAT / İTHALAT (%)	51	75,7	69,9	68,1	64,8	62,9	61,3	63,1	65,4	72,5	61,4	68,6	57,1	-16,7
İHRACAT / GSMH (%)	10,5	15,9	15,6	15,5	16,2	15,3	16,2	16,5	17,8	16,6	15,5	-	-	-
İTHALAT / GSMH (%)	20,5	21	22,4	22,7	25	24,3	26,5	26,2	27,2	22,9	25,2	-	-	-

Kaynak: DTM, “Dış Ticaret İstatistikleri (Yıllık-Dönemsel)”, (Çevrimiçi)

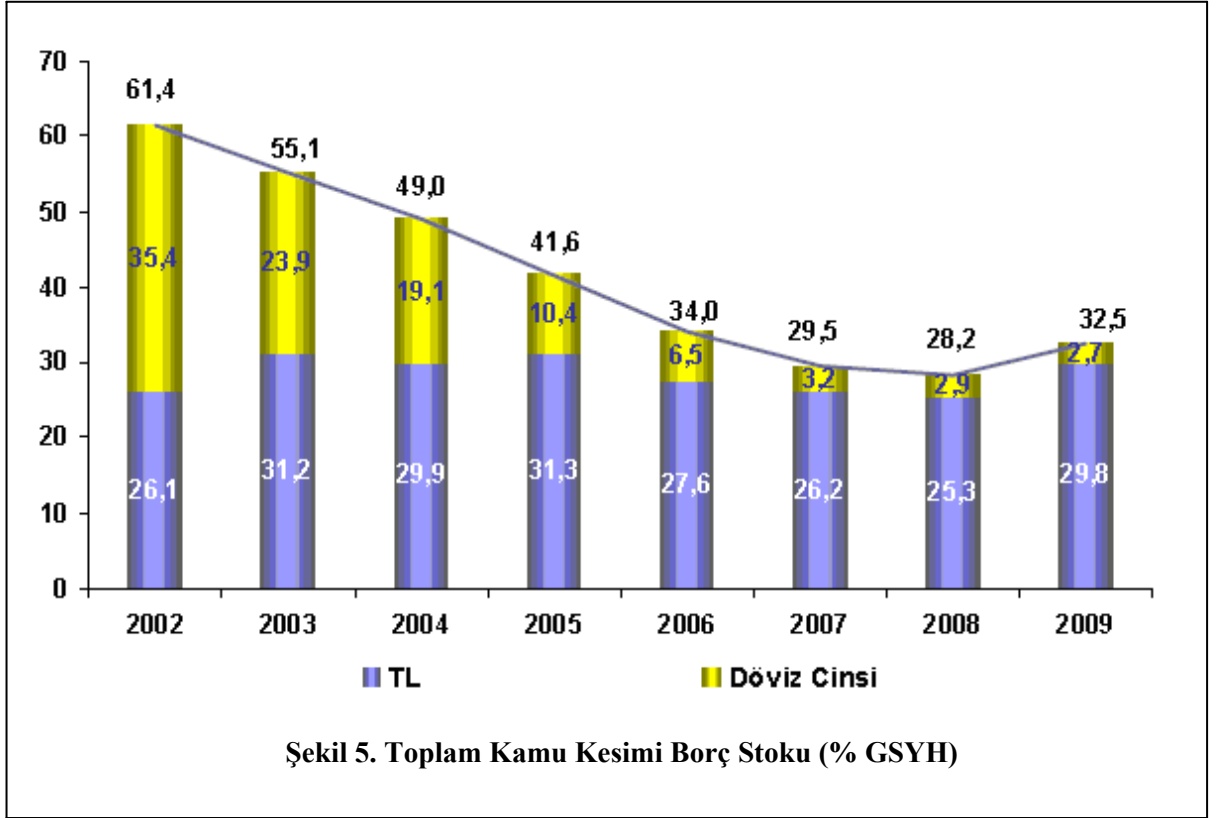
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR>, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2011).

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Ekonomi Sunumu”, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/Sunumlar/Ekonomi_Sunumu_TR.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2011), s. 60.

- İhracat+İthalat / GSMH: 2007’de % 32, 2008’de % 35, 2009’da % 26 ve 2010’da % 53 olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan küresel krizin talep artışına neden olup, ihracatı azaltarak bir dengesizliğe neden olduğunu bu nedenle ithalat ve ihracat toplamının GSMH’ya oranının diğer yıllara kıyasla daha düşük gerçekleştiği söylenebilir.

- Toplam borç / GSMH: 2007’de % 59, 2008’de % 58 ve 2009’da % 63 ve 2010’da % 205 olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Borç Göstergeleri Sunumu”, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/İstatistikler/Borc_Gostergeleri_Sunumu/borc_gostergeleri.pdf (Erişim Tarihi: 10 Mart 2011), s. 9.

Yukarıdaki grafikte 2002 – 2009 yılları arasında toplam kamu kesimi borç stokunun Gayri Safi Milli Hasıla’ya (GSMH) oranı TL ve döviz cinsinden gösterilmektedir. Buna göre toplam borç stokunun 2002 yılında en yüksek seviyede olduğu ve bunun içerisinde yabancı para cinsinden borçların TL’na nispeten daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu yıldan itibaren düşüş eğilimine giren borç stokundaki bu gidişat 2009 yılına kadar devam etmiş; fakat 2009 yılında yeniden yükselişe geçerek % 32.5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Toplam Kamu Net Borç Stoku (Milyar TL)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 Ç3
I- Toplam Kamu Brüt Borç Stoku	256,9	297,3	332,6	351,3	365,8	355,5	408,2	465,6	481,4
- Merkezi Yönetim	242,7	282,8	316,5	331,5	345,0	333,5	380,3	441,5	460,8
- Diğer Kamu	14,2	14,5	16,1	19,8	20,8	22,0	27,9	24,1	20,6
II- Varlıklar ve Kamu Mevduatı	41,6	46,7	58,4	81,0	107,6	107,1	140,2	155,8	170,2
- Merkez Bankası Net Varlıkları	25,4	24,7	27,9	30,8	45,7	41,8	60,4	66,0	73,1
- Kamu Mevduatı	11,2	13,0	17,2	32,2	38,2	34,6	41,5	47,7	54,3
- İşsizlik Sigortası	5,0	8,9	13,3	18,0	23,7	30,7	38,4	42,1	44,5
III- Toplam Kamu Net Borç Stoku	215,3	250,6	274,2	270,3	258,2	248,4	268	309,8	309,5

Kaynak: www.hazine.gov.tr

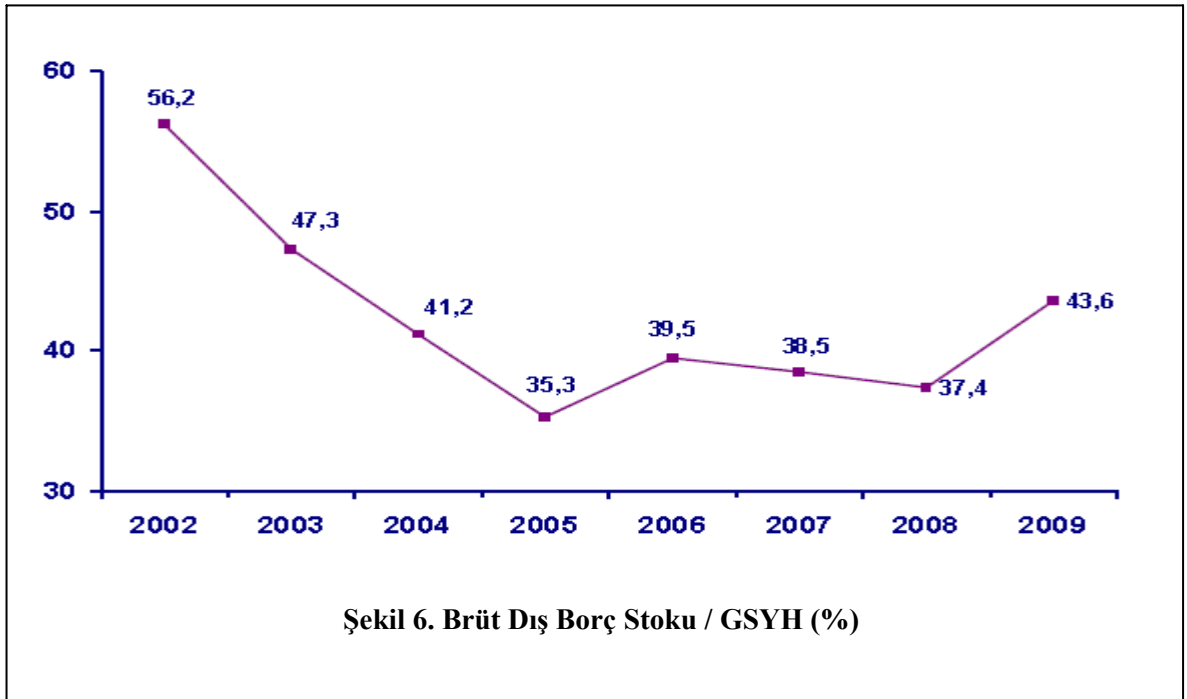
Tablo 4. Türkiye Brüt Dış Borç Stoku (Milyar Dolar)

(Milyar \$)	2005	2006	2007	2008	2009	2010 Q1	2010 Q2	2010 Q3
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	169,9	207,8	249,5	277,9	268,6	267,1	266,2	282,3
KISA VADE	38,3	42,6	43,1	50,4	49,4	54,4	62,0	68,1
UZUN VADE	131,6	165,2	206,3	227,4	219,2	212,7	204,2	214,1
KAMU SEKTÖRÜ	70,4	71,6	73,5	78,3	83,5	85,0	84,8	91,3
Kısa Vade	2,1	1,8	2,2	3,2	3,6	4,7	5,7	7,0
Uzun Vade	68,3	69,8	71,4	75,0	79,9	80,3	79,1	84,2
TCMB	15,4	15,7	15,8	14,1	13,3	12,5	11,4	12,3
Kısa Vade	2,8	2,6	2,3	1,9	1,8	1,7	1,5	1,6
Uzun Vade	12,7	13,1	13,5	12,2	11,5	10,9	9,9	10,7
ÖZEL SEKTÖR	84,0	120,5	160,1	185,5	171,9	169,5	170,0	178,7
Kısa Vade	33,4	38,3	38,7	45,3	44,0	48,0	54,9	59,5
Uzun Vade	50,6	82,2	121,4	140,2	127,9	121,6	115,2	119,2

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, "Borç Göstergeleri Sunumu", (Çevrimiçi)

http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/İstatistikler/Borc_Gostergeleri_Sunumu/borc_gostergeleri.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2011), s. 15.

Türkiye'nin brüt dış borç stokunu gösteren bu tabloda özel sektöre ait borçların ilk sırada, kamu sektörüne ait borçların ise ikinci sırada olduğunu ve TCMB'na ait borçların ise son sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca tabloya dikkatlice bakıldığında, hem özel hem kamu sektörüne hem de MB'na ait borçlar içerisinde uzun vadeli borçların yüksek tutarlarda olduğu da anlaşılmaktadır. Bu durum, Türkiye Ekonomisi'nde borçluluk yapısının uzun vadeye dayandığını ve bilançoda uzun vadeli yükümlülüklerin kısa vadeli yükümlülüklerden daha fazla olması, borçluluk yapısının sağlamlığının da bir göstergesidir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Borç Göstergeleri Sunumu”, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Hazine%20Web/İstatistikler/Borc_Gostergeleri_Sunumu/borc_gostergeleri.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mart 2011).

Yukarıdaki grafikte 2002 ve 2009 yılları arasında brüt dış borç stokunun GSYİH içindeki yüzdesel payı gösterilmektedir. Grafiğe bakıldığında 2002 yılında % 56.2 olan bu oran 2005 yılına kadar sürekli düşüş göstermiş, 2005’den 2006’ya kadar % 4.2 oranında yükselmiş 2008’e kadar tekrar bir düşüş yaşanmış fakat 2009 yılında % 6.2 oranında yükselerek % 43.6 seviyesine ulaşmıştır. Daha öncede bahsedildiği gibi brüt dış borç stokundaki artışta da küresel krizin etkili olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

- Kısa vadeli borç / Toplam borç: 2007 ve 2008 yıllarında % 9, 2009'da % 8 ve 2010 yılı 3. çeyrek sonunda % 16 olarak gerçekleşmiştir.

- Kısa vadeli dış borç / Ulusal rezerv: 2007'de % 57, 2008'de % 68, 2009'da % 66 ve 2010'da % 220 oranına ulaşmıştır.

- Dış borçlar ve vade yapısı: Dış borçların vade yapısı Tablo 4'de ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Borçların büyük bir kısmının uzun vadeli olduğu görülmektedir. Özellikle kriz dönemine bakıldığında 2007'de 43,1 milyar dolar iken 2008'de 50,4 milyar dolar, 2009'da 49,4 milyar dolar olmuştur. 2010 yılının ilk üç çeyreğine bakıldığında ise; sırasıyla 54,4 milyar dolar, 61 milyar dolar ve 68 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Uzun vadeli borçlarda ise kısa vadeli borçların artış ve azalışına paralel olarak tersi bir hareket gözlenmektedir. Sonuç olarak dış borç stokunun büyük bir kısmının uzun vadeli olduğu görülmektedir.

- Faiz ödemeleri / İhracat: 2007'de % 45, 2008'de % 42, 2009'da % 52 ve 2010'da % 50 olmuştur.

- Kamu borcu / Toplam borç: 2007 yılında % 15 olarak gerçekleşen rakamlar 2008 ve 2009 yıllarında % 14, 2010'da ise % 22 olmuştur.

Finansal Göstergeler

Sermaye Yeterlilik Oranı: 2007 yılında % 17.27 iken 2008'de % 18'e yükselmiş, 2009'da % 20.62 artarak % 20.62 olmuş ve 2010'da % 18.36 olarak gerçekleşmiştir.

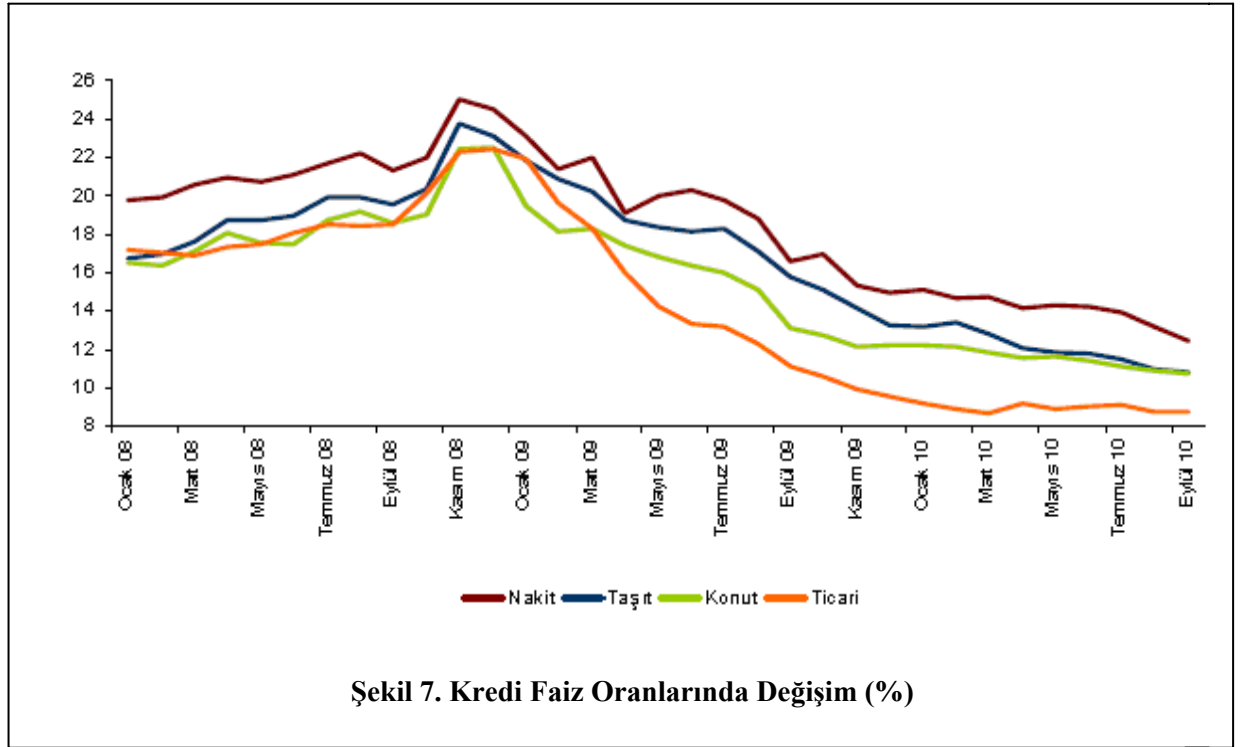
İç kredilerdeki artış miktarı: 2007'de 374.000 TL, 2008'de 389.000 TL, 2009'da 485.836 TL ve 2010'da 689.345 TL olmuştur.

Bankalara verilen MB kredileri / GSMH: 2007'de % 44, 2008'de % 41, 2009'da % 51 ve 2010'da % 85'e yükselmiştir.

M2 / GSMH: 2007'de % 12, 2008'de % 13, 2009'da % 13 ve 2010'da % 24 olmuştur.

Uluslararası rezervler / İthalat: 2007'de % 43, 2008'de % 35, 2009'da % 50 ve 2010'da % 46 olmuştur.

Faiz oranlarındaki değişimler

Kaynak: TCMB, BDDK

2008 Kasım döneminden itibaren tüm krediler için faiz oranlarında düşüş gözlenmektedir. Yaşanan küresel krizin de etkisiyle piyasalardaki durgunluğu gidermek, daralan kredi hacmini genişletmek amacıyla bankalar, faiz oranlarında bir indirime giderek kredi talebinin artırılmasını sağlamaya çalışmıştır.

Özel sektör yükümlülüklerinin artışı: 2007'de 160.1 milyar dolar, 2008'de 185.5, 2009'da 171.9 ve 2010'da 518.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

İktisadi Büyüme

- Tüm Ekonomi Büyüme Oranları: 2007’de % 4, 2008’de -% 7, 2009’da % 6 ve 2010’da % 6,8 olmuştur.
- Sektörel Büyüme Oranları:

Tablo 5. Sektörel Büyüme Oranları (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Yüzde Değişim)

	2009				2010			2009	2010
	II. Ç.	III.Ç.	IV. Ç.	Yıllık	I. Ç.	II. Ç.	III. Ç.	9 AY	9 AY
Tarım	6,2	4,4	2,0	3,5	0,3	1,1	-0,7	4,0	-0,1
Sanayi	-11,2	-4,2	11,6	-6,7	19,4	14,7	8,6	-12,1	13,9
İmalat	-11,5	-4,2	13,0	-7,0	21,2	15,2	8,7	-12,7	14,7
Hizmetler	-7,6	-3,8	4,4	-5,0	9,8	9,5	6,0	-8,0	8,3
İnşaat	-20,9	-18,2	-6,4	-16,1	8,3	21,9	24,6	-19,2	18,4
Ticaret	-13,6	-4,7	9,7	-8,5	18,1	12,8	6,1	-13,6	11,7
Ulaştırma	-10,0	-4,6	3,2	-7,0	11,7	10,1	6,7	-10,2	9,4
Mali Aracı Kur.	7,5	7,8	8,3	8,5	4,4	7,3	6,4	8,6	6,0
Konut	3,3	2,8	2,5	2,9	2,7	2,1	2,7	3,1	2,3
Vergi -									
Sübvansiyon	-7,7	-7,9	6,4	-8,1	17,2	14,0	8,2	-12,5	12,8
GSYİH	-7,6	-2,7	6,0	-4,7	11,8	10,2	5,5	-8,0	8,9

Kaynak: DTP, “Ekonomik Gelişmeler”, (Çevrimiçi)

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC29081AE6A1643328> (Erişim Tarihi: 15 Mart 2011).

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde 2009 ve 2010 yıllarına ait tarım, sanayi ve hizmetler sektörü olmak üzere sektörel bazda büyüme rakamlarını görmekteyiz. Örneğin, 2009 yılında baktığımızda Tarım Sektörü’nde yıllık % 3.5 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Fakat Sanayi Sektörü’nde ikinci ve üçüncü çeyrekteki küçülmenin ardından son çeyrekte % 11.6 bir büyüme olmuş fakat sektör olarak yıllık % 6.7 oranında daralma yaşanmıştır. Sanayi Sektörü’nde yaşanan bu olumsuzluğun nedeni de kriz döneminde talebin azalmasıyla birlikte üretimin faaliyetlerinin durması ve buna bağlı olarak buradan elde edilen gelirin azalmasıdır. Öte yandan, Hizmetler Sektörü’ne baktığımızda, Mali Aracı Kurumların ikinci ve üçüncü çeyrelere oranla biraz daha büyüdüğünü ve bu büyümenin yıl sonunda % 8.5 olarak gerçekleştiğini fakat İnşaat alanında ikinci çeyrekte % 20.9 oranında

yaşanan küçülmenin ardından takip eden dönemlerde bu açık biraz daha kapanmış fakat yıl sonunda daralmanın % 16.1 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2010 yılına baktığımızda ise; Tarım Sektörü'nde yılın üçüncü çeyreğinde bir önceki yıla göre bir düşüş yaşanmış ve büyüme bir önceki yılın aynı döneminde % 4.4 iken 2010 yılının aynı döneminde % 7 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan, krizin etkilerinin hafiflemesi, piyasalarda oluşan olumsuz havanın giderek iyileşmesi ile birlikte üretim faaliyetleri hızlanmış ve Sanayi Sektörü'nde önemli gelişmeler yaşanmıştır ve Sanayi Sektörü öne çıkan bir sektör olmuştur.

9 aylık süreçler incelendiğinde ise; Sanayi Sektörü en fazla daralan sektör olurken; 2010 yılında yine en fazla büyüyen sektör olmuştur. Toplam GSMH büyümesine baktığımızda 2009 yılının ikinci ve üçüncü çeyreğinde krizin de etkisi ile negatif büyüme yaşanırken dördüncü çeyrekte toparlanma yaşanmış fakat yeterli olmamış ve yıl sonunda toplam büyüme -% 4.7 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında üç aylık dönemler itibariyle GSMH'da artış gözlemlenmiş ve büyüme rakamı 9 ayın sonunda % 8.9 oranında, yılın tamamına baktığımızda ise % 6.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum aynı zamanda yaşanan krizin ardından ekonomideki iyileşmenin de bir göstergesidir.

Mikroekonomik Göstergeler: Bankaların ödeme kabiliyetini yansıtan göstergelerdir.

- Toplam borç / Aktif: 2009 ve 2010 yıllarında % 75 ve 2011 yılı Ocak ayı itibariyle % 76 olarak gerçekleşmiştir.
- Sermaye / Aktif: 2009 ve 2010 yılları Aralık aylarında sırasıyla % 18 ve % 17, 2011 Ocak döneminde ise % 18 olmuştur.

1.3.2. Uluslararası Sermaye Hareketleri

1980 yılı itibariyle tüm dünyada deregülasyon sürecinin başlaması küreselleşmenin de yayılmasını hızlandırmış ve bunun sosyal, kültürel ve ekonomik

birtakım sonuçları olmuştur. Bu bağlamda “liberalleşme” gibi ekonomide farklı yaklaşımlar benimsenmiş ve yapılan finansal liberalleşme çalışmaları, uygulanan serbestleşme politikaları da küreselleşmenin finansal boyutu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çerçevede çoğu ülke ekonomileri önündeki engelleri kaldırarak finansal piyasaları serbestleştirmeye başlamıştır. Bu nedenle faiz oranları üzerindeki sınırlar kaldırılmış, zorunlu karşılık oranları düşürülmüş, piyasaya giren Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri (KVSH) artmış, kredi dağılımı konusunda devletin müdahalesi azaltılmış ve bankaların özelleştirilmesi hız kazanmıştır.

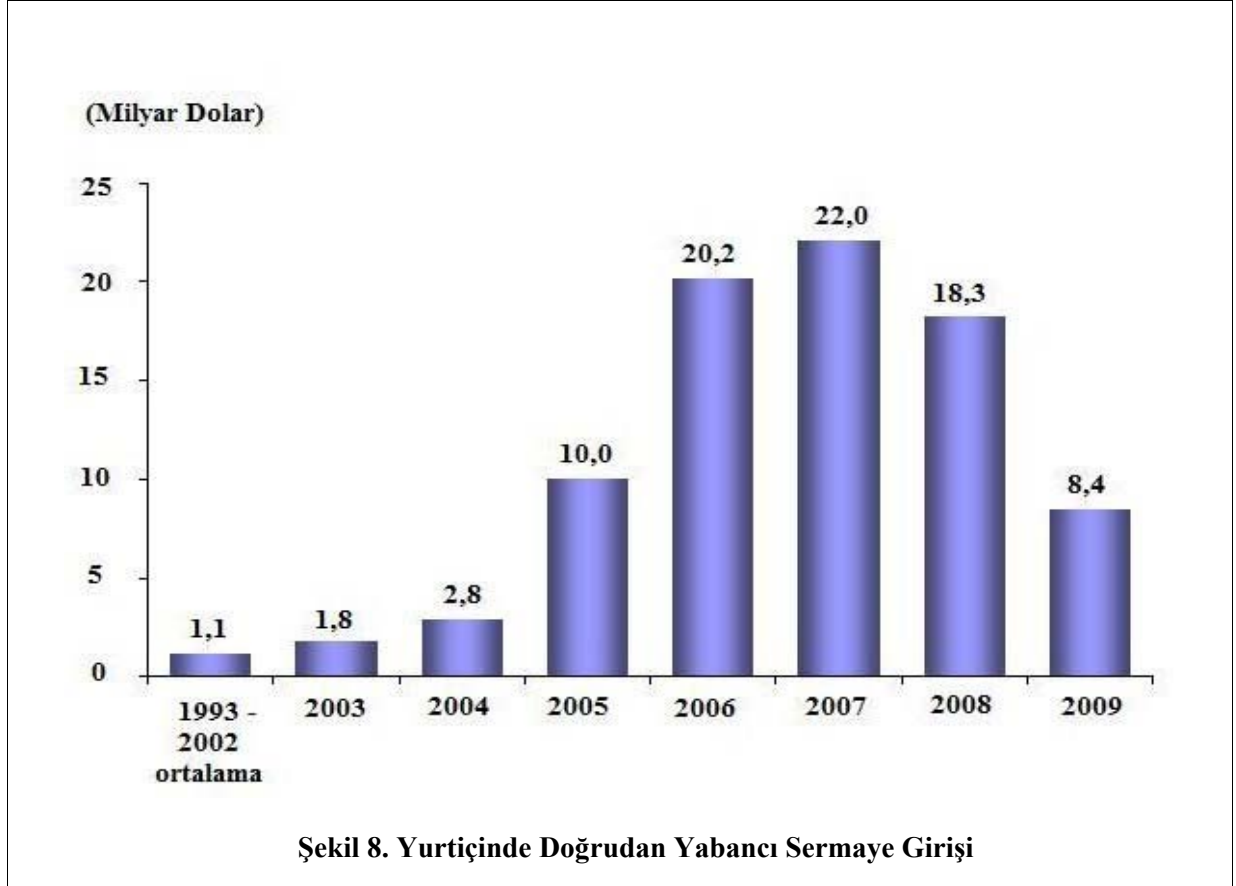
Sermaye birikimi oluşmamış ve bu nedenle sermaye yetersizliği çeken ülkelerin yabancı sermaye sağlamak dışında başka alternatifleri bulunmamaktadır. Yabancı sermayenin ise, ekonominin genel dengesi, ödemeler dengesi, kamu kesimi dengesi, parasal büyüklükler, faiz oranları ve finansal aktif fiyatları, enflasyon, döviz kuru, kamu kesiminin politika yürütme etkinliği gibi bir dizi değişkeni olumlu ya da olumsuz etkilemesi söz konusu olmaktadır.¹⁰

Tüm bu olumsuz etkileri bir kenara bırakırsak yabancı sermaye hareketlerinin olumlu etkileri de bulunmaktadır. Örneğin; yabancı sermaye, likidite sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkelerde finansman imkanı sağlar. Ayrıca finansman imkanlarının artmasının yanı sıra mali enstrümanların çeşitlenmesi ile de finansal derinleşmeye katkıda bulunur. Son olarak artan finansal varlık çeşidi ile firmalar arasındaki rekabet artmış, artan rekabet ile kaynakların daha etkin dağılımı sağlanmıştır. Diğer bir deyişle, ekonomideki likidite miktarı artarak, yatırımların verimliliği de artmıştır.

Ekonomide dışa açılmanın diğer sonucu da piyasaya giren yabancı sermayedir. Bu sermaye transferleri, reel faiz oranlarının yaratacağı yüksek getiri beklentisi ile hareket eden sermaye sahiplerinin yatırımlarını “portföy yatırımı” şeklinde piyasaya kanalize etmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Fakat ekonomide kriz, resesyon gibi olumsuzlukların yaşandığı dönemlerde sermayenin hızlı bir şekilde kaçışını kolaylaştırır. Bu da piyasalarda paniklere ve tedirginliğe yol açar. Bunun nedeni ise ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar ve bunlara bağlı olarak

¹⁰ İMKB, **Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye**, İstanbul, 1995, s. 63–74.

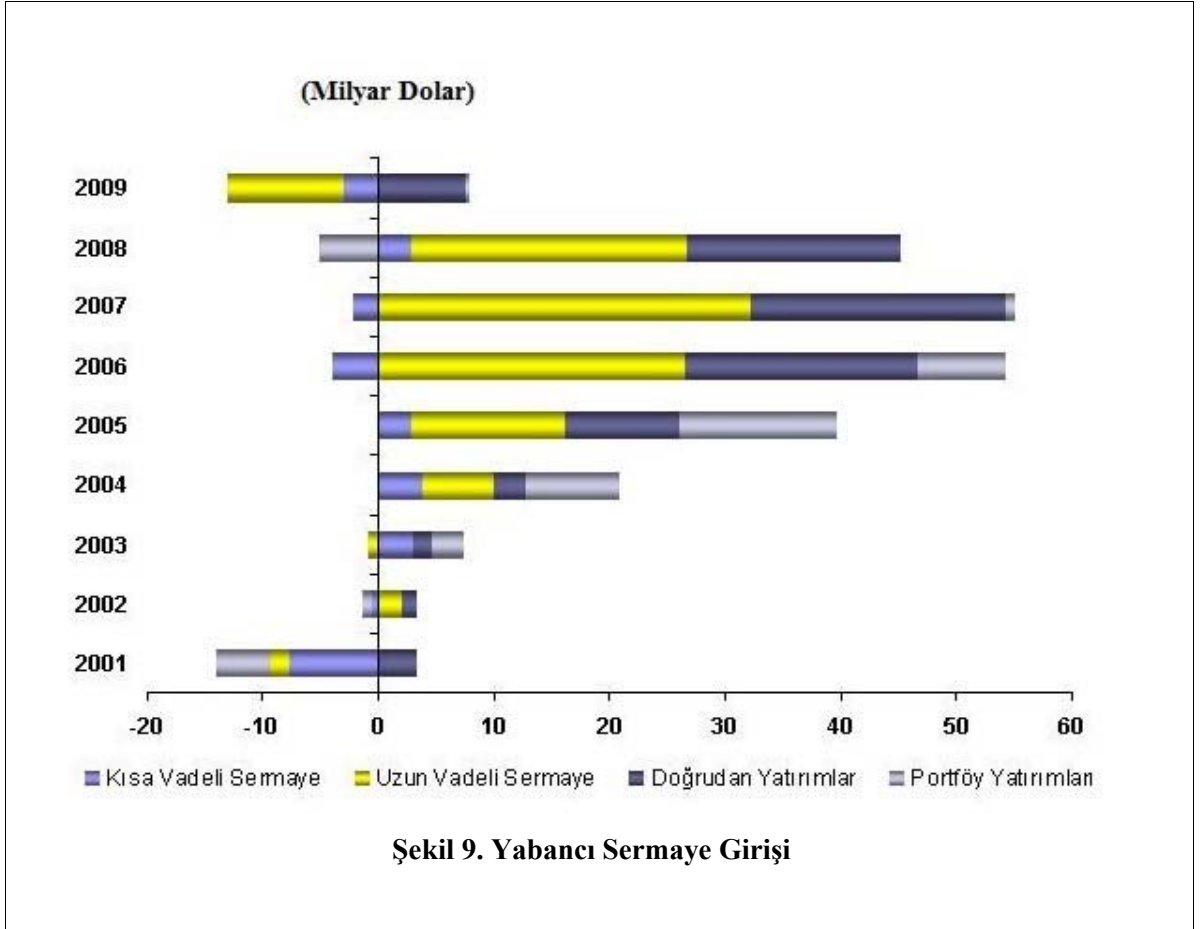
gelişen belirsizlikler, endişeler ve güven kaybıdır. Endişenin, belirsizliklerin olduğu bir ortamda spekülasyon ise kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla olası bir kriz anında mevcut spekülasyon ve belirsizliklerin de etkisi ile yabancı paranın kaçıışı kaçınılmaz olmaktadır.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Ekonomi Sunumu”, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/Sunumlar/Ekonomi_Sunumu_TR.pdf, (Erişim Tarihi: 11 Mart 2011), s. 68.

Uluslararası sermaye transferleri 1980 yılında finansal piyasaların serbestleşmesiyle hız kazanmıştır. Bazı dönemlerde piyasaya girişler artarken, bazı dönemlerde de çıkışlar yaşanmıştır. Yukarıdaki tabloda da 1993–2002 yılları ortalamasından başlayarak 2009 yılına kadar olan yıllar itibariyle doğrudan yabancı sermaye girişlerinin miktarı gösterilmektedir. Başlangıçta 1 milyar dolar olan doğrudan yatırımlar 2007 yılına gelinceye kadar yükselmiş ve 2007’de 22 milyar dolar olmuştur. Fakat yaşanan küresel krizin etkisi ile birlikte tüm dünyada olduğu

gibi Türkiye Ekonomisi'ne de olumsuz yansımaları olmuştur. Şöyle ki, neticesinde Amerikan ekonomisinde baş gösteren sorunların tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'yi de etkilemesi sonucunda doğrudan yabancı sermaye miktarında 2007'den itibaren bir düşüş yaşanmıştır. 2007'de 22 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye miktarı 2008'de 18,3 milyar dolara gerilemiş, 2009'da ise 8,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, “Ekonomi Sunumu”, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/Sunumlar/Ekonomi_Sunumu_TR.pdf, (Erişim Tarihi: 11 Mart 2011), s. 69.

1.3.3. Bankacılık Sistemindeki Düzenlemelerin Yetersizliği

Bankacılık sisteminde meydana gelen krizlerin etkisi, ekonomiyi diğer sektörlerde yaşanan gelişmelerden daha çok etkiler. Çünkü Bankacılık kesimi Finans Sektörü'nün yaklaşık % 80 gibi büyük bir kısmını oluşturduğu için bu kesimde yaşanan olumlu ya da olumsuz tüm gelişmeler sistemde de büyük aksaklıklara neden

olmaktadır. Bu nedenle yapılan tüm faaliyetlerin, gerçekleştirilen işlemlerin belli düzenlemelere tabi tutulması, gerekli incelemelerin yapılması, çalışmaların sürekli olarak takip edilmesi ve denetimin sıkılaştırılması tehlikenin önceden fark edilmesi ve gerekli tedbirlerin zamanında alınması bu şekilde olası risklerin öngörülmesi için büyük önem taşımaktadır. Eğer bu konuda yeterli özen gösterilmezse krizin beraberinde getireceği olumsuzluklar da kaçınılmaz olacaktır. Bugün yaşanan ekonomik krizler bunun en önemli göstergelerinden biridir.

1.4. Finansal Krizlerin Gelişmiş ve Gelişmekte Ülkeler Üzerindeki Etkileri

1.4.1. Gelişmiş Ülkeler Üzerindeki Etkileri

Gelişmiş ekonomilerde finansal krizin bir başka boyutu karşımıza çıkmaktadır. Makroekonomik istikrarın sağlanması ve büyümenin istikrarlı bir şekilde sürdürülüyor olması krizlerin oluşumunu engelleyebilir. Fakat finansal piyasalardaki ürünlerin ve işlemlerin çeşitliliği ve buna bağlı olarak spekülasyon, çalgınlıkların yaşanması, hane halkının tasarruf yerine tüketim eğiliminde olması, gerekli regülasyonların ve kısıtlamaların eksikliği, denetimin yetersizliği bununla birlikte yüksek getiri beklentisi ile büyük riskler üstlenerek birtakım yanlış faaliyetlerde bulunma krizler için ortam hazırlamakta ve meydana gelen şokların, krizlerin yansımaları gelişmiş ekonomilerde farklı şekillerde kendini göstermektedir. Özellikle yüksek getiri beklentisi yatırımcıların, firmaların yüksek riskli yatırımlara yönelmelerine neden olmakta bu durum zamanla tehlikenin de şiddetini arttırarak yüksek boyutlara ulaşmaktadır.

Ayrıca yaşanan kriz hane halkının harcamadan vazgeçerek tasarrufa yönelmesine ve bunun sonucunda taleplerinin azalmasına dolayısıyla tüketim hacminin daralmasına, üretim faaliyetlerinin durmasına ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Bu da büyüme hızının yavaşlamasına ve GSMH rakamlarında düşüşe yol açmaktadır.

1.4.2. Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerindeki Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde krizin nedenleri gelişmiş ekonomilerdeki durumdan biraz daha fazlî olarak ortaya çıkmaktadır. Makroekonomik yapının tam olarak oluşmaması, ekonomik istikrarın sağlanamaması durumu dışa bağımlı olarak büyümeyi gerektirmekte; bu da dış ticaret açığı ve kamu borçlarının oluşmasına ve bu borçların ancak kısa vadeli yabancı yatırımlar sayesinde finanse edilmesine neden olmaktadır. Bu durum yabancı sermaye yatırımlarının teşvikini de arttırmaktadır.

Öte yandan küreselleşme sonucunda dünya üzerinde özellikle de Finans sektöründe gerçekleştirilen “entegrasyon”un bir sonucu olarak tek pazar kavramı ortaya çıkmış ve dünya üzerindeki tüm ekonomiler tüm finansal piyasalar arasında bir bütünlük sağlamıştır. Bu durum tüm ülke ekonomilerinin yaşanan olumsuzluklardan hızlı ve kolay bir şekilde etkilenmelerine de neden olmaktadır. Şöyle ki finansal entegrasyonun artması ekonomik güvensizliği ve riski de beraberinde getirmektedir. Yabancı yatırımın artması ile birlikte yapılan yatırımlar da artarak; piyasada likiditenin bollaşmasına neden olmakta; öte yandan kriz dönemlerinde yabancı sermayenin panik halinde ani çıkış yapması ise birtakım olumsuzluklar doğurmaktadır. Bu durum yabancı sermaye teşviki ile büyümeyi hedefleyen GOÜ’de ekonominin gidişatını da olumsuz yönde etkilemekte; yaşanan krizin vermiş olduğu zararı arttırarak, krizin etkilerini derinleştirmektedir.

1.5. Türkiye’de Yaşanan Finansal Krizler

1.5.1. 1929 Krizi

“Büyük Buhran” olarak adlandırılan bu kriz sadece Türkiye Ekonomisini değil tüm Dünya ekonomisini büyük ölçüde etkilemiştir. Bunun altında yatan birtakım sebepler vardır. Fakat temel sebebi; para ve kredi genişlemesidir.

Para ve kredi tabanındaki artış gayrimenkule olan talebin ve vadeli çeklerin kullanımında bir artışın yaşanmasına neden olmuş ve bu sayede bankalar,

yatırımcının vadesinden önce bu çek ile işlem yapamayacaklarını düşündüğü için nakit buldurmak zorunda kalmamışlardı. Fakat vadesi geldiğinde çek sahipleri bankada nakit olmadığını gördüklerinde karşılıksız çeklerin miktarında yaşanan artışın iflasları da beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra krize yol açan diğer sebepleri şu şekilde özetlemek mümkündür:¹¹

- Gelir Dağılımı Dengesizliği,
- Şirketlerin Mali Durumları Arasındaki Dengesizlik,
- Bankaların Yapılanmalarındaki Bozukluk,
- Dış Ödemeler Dengesindeki Bozukluk,
- Ekonomi Yönetiminde Tecrübesizlik,
- Parada Altın Standardında Israr.

Bankaların yapılanmaları konusunda herhangi bir düzenleme ve denetlemenin, sistemde bu düzenlemeleri gerçekleştirecek yasanın olmayışı mali disiplinsizliğe neden olmuş ve bankaların sayısının artmasına yol açmıştır. Daha sonra bankalar batmaya başlamış fakat ekonomideki gidişatın iyi olması nedeniyle bu gibi olumsuzluklar pek fazla dikkat çekmemiştir. Ayrıca liberal ekonominin benimsenmesi devletin ekonomi üzerindeki hakimiyetini azaltmış, ekonomistlerin yönetim konusundaki tecrübesizlikleri de tehlikenin zamanında fark edilememesine neden olmuştur. Yöneticilerin deneyimsizlikleri ve ekonomideki yapısal bozukluklar krizi meydana getiren nedenlerdendir. Her ne kadar Amerika’da ortaya çıkmış bir kriz de olsa tüm ülkeleri ve Türkiye ekonomisini de etkileyerek bir bunalıma dönüşmüştür.

Krizin Türkiye’deki yansımalarına bakacak olursak; Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde yabancı sermaye hareketlerinin olmadığı, batı ile ilişkilerin sadece dış ticarete yönelik olduğu ve bu nedenle krizin de dış ticaret yoluyla etkisini gösterdiği görülmektedir. Dış ticaret faaliyetleri tarımsal ürünlerin ihracı ve sanayi ürünlerinin ithal edilmesine dayanıyordu. Krizin patlak vermesi ile birlikte tarımsal ürünlerin

¹¹ “1929 Ekonomik Krizi: Büyük Çöküş” (Çevrimiçi)
http://www.ekodialog.com/Makaleler/1929_buhrani/cokus.html, (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2010)

fiyatlarındaki düşüş dış ticaret hacmini daraltmıştır. Diğer yandan Cumhuriyet öncesi döneme ait borçların ödemeleri de giderleri daha da arttırmaktaydı. İhracat faaliyetlerinin yavaşlaması ile birlikte ihracat gelirleri azalmıştır. 1929 krizi sonucunda bütçe açığı, işsizlik artmış, dış ticaret açığı daha da büyümüştür. Bunun sonucunda ise devletin müdahalesine ihtiyaç duyulmuş ve hükümetin ekonomi üzerindeki otoritesi arttırılmıştır.

1929 krizinin Türkiye açısından sonuçlarına bakacak olursak; Avrupa ile yakınlığın sadece ticari faaliyetlere dayandığını ve bu nedenle krizin de dış ticaret yoluyla etkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü tarımsal ürünlerin ihracı ve sanayi maddelerinin ithalatı dış ticaret faaliyetlerini oluşturmaktaydı. Tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki azalmalar dış ticaret hacmini daraltmış; imalat yapan küçük işletme sahiplerinin, çiftçilerin kredilerini geri ödeyememelerine neden olmuş, iflasları arttırmıştır. Bu nedenle sanayileşme için çalışmalar başlamıştır.

Bu dönemden sonra hükümetin ekonomi üzerindeki müdahalesi arttırılarak Türk Bankacılık Sistemi'nde "devlet bankacılığı dönemi" başlamıştır.

1.5.2. 1946 Devalüasyonu

Türkiye'de yapılan devalüasyon uygulamalarına geçmeden önce devalüasyonun ne olduğuna bir bakalım. Kelime anlamı ile devalüasyon; "milli paranın yabancı paralar karşısındaki değerini düşürmek" olarak tanımlanmaktadır. Devalüasyon çalışmalarının asıl amacı ise ihracatı özendirip ithalatı azaltarak ödemeler dengesindeki açığın kapatılması amacıyla döviz kuru karşısında TL'nin değeri düşürülerek yapılır. İthal girdilerin fiyatlarını yükseltir, ihraç edilen çıktılardan fiyatlarını da düşürür. Böylece ithal girdilerin toplamında bir artış olurken, ihraç edilen çıktılar genelinde bir azalma olmaktadır. Diğer bir deyişle ülke içinde fiyatlar genel seviyesinde yaşanan bir artış ihraç edilen malların fiyatını da arttırarak ihracat faaliyetlerinde bir azalmaya neden olurken ithal edilen malların da fiyatlarını düşürür. Daha fazla ihracat yapabilmek için bu malların fiyatlarının düşürülmesi gerekmektedir. İşte bu nedenle para biriminin değerini düşürmeye yönelik yapılan bu çalışma ihracat faaliyetlerini artırır. Bu sayede ödemeler dengesindeki açıklar da kapatılmış olur. Diğer bir deyişle ihracata yönelik büyüme hedeflendiği durumda

yapılan bir uygulamadır. Ayrıca devalüasyon, ihraç mallarının fiyatlarını ucuzlatırken, ithal girdilerin de fiyatını pahalılaştırmaktadır. Bu nedenle, ihraç mallarının fiyatlarındaki düşüş ihracat hacminde artış sağlarken; ithalata hacminin daralmasına neden olarak döviz giderlerinin azalmasını sağlamaktadır.

Türkiye’de gerçekleştirilen devalüasyon uygulamalarının ilki 1946 yılında yapılmıştır. “7 Eylül 1946 Devalüasyonu” Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcını vurgulamaktadır. 7 Eylül kararları ile birlikte, Türk ekonomisi ve siyaseti yeni bir dünyanın içine girmiştir.¹² 7 Eylül 1946 Devalüasyonu; Birleşmiş Milletler’in kuruluşu, BW (Bretton Woods – Milletlerarası Para Sandığı), IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Milletlerarası Ticaret Anlaşması olguları ile birlikte yaklaşılması gereken bir, siyasi – ekonomik olaydır.¹³ 7 Eylül kararları ile birlikte yeni bir ekonomik ve siyasi tercih yapan Türk ekonomisi, aynı tarihlerde büyük bir ekonomik buhran ile de karşı karşıya bulunmaktadır. 1939 – 1946, II. Dünya Savaşı içinde Türk ekonomisi, geniş ölçüde dış ticareti fazlalık veren döviz ve altın stokları bulunan bir ülke olarak zamanın istatistiklerinden incelenmektedir.¹⁴

Alınan kararlar sonucunda, üretimde artış beklenirken istenen büyüme gerçekleşmemiş ve maliyetlerin de artması ile birlikte kamu borcunda da artış yaşanmıştır. Diğer yandan, TL’nin değerinde azalma olurken; ithalata olan talebin artmasıyla birlikte ithalat hacmi artmış fakat ihracat faaliyetlerinde azalma olmuştur. Bu durum devalüasyonun asıl amacına da ters düşmektedir. Çünkü devalüasyon uygulamalarının amacı ithalatı azaltıp, ihracatı arttırmaktır. Ayrıca bankalarda Döviz Tevdi Hesaplarının (DTH) ve dışarıdan borçlanmanın olmayışı, döviz girdisinin sağlanamamasına, bilançodaki açık pozisyonların kapatılamamasına ve döviz miktarının da azalmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, ithalat ve ihracat faaliyetlerinde beklenenin gerçekleşmemesi nedeni ile dış ticaret açıkları artmış, kamu borç stokunun daralması beklenirken daha da çoğalmış, işsizlik daha da yaygınlaşmıştır.

¹² Nazif Ekzen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu, 1980, s. 7.

¹³ a.g.e.,

¹⁴ a.g.e., s. 8.

Görüldüğü gibi 1946 yılı devalüasyonu, Türk İktisat Tarihi'nde devalüasyon kapsamında uygulanan amacına uygun, gerçek bir devalüasyondur. Fakat sonuçları dikkate alındığında ise başarılı olmadığı ve bu nedenle istenen sonucu veremediği görülmektedir.

1.5.3. 1958 Devalüasyonu

1946 yılı devalüasyonuna karşı olan siyasetçilerin 1950 yılında iktidara geldikten sekiz yıl sonra bir önceki devalüasyonun yarattığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla yaptıkları bir operasyondur.

1958 Devalüasyonu, 1946'da başlayan yeni dönemin, bir anlamda ilk uygulama sonuçlarını verir. Bu dönem içinde Türkiye, İkinci Dünya Savaşı ertesinde özellikle 9 Eylül kararları ile, açıldığı Batı aleminde onun politik ve ekonomik kurumları ile daha yakın ilişkiler içine girmiş; Türkiye dış aleme daha çok açılmıştır.¹⁵

Öncelikle dönemin ekonomik göstergelerine bakacak olursak; tarım sektöründeki büyüme hızının sanayi sektöründeki büyümeden daha fazla olduğunu, bu nedenle GSMH'nin büyük bir kısmını tarımsal faaliyetlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra piyasadaki emisyon hacminin genişlemesi MB'nin kamu kesimine açtığı kredilerin artmasına ve böylece toplam kredi hacminin GSMH içindeki payının da artmasına neden olmaktadır. Finans sektöründeki genişleme ekonomik gelişmeyi de hızlandırmış fakat parasal genişleme ortaya çıkan enflasyon sorunu ile sınırlanmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra fiyatlar genel seviyesinde yaşanan artış toplam kredi hacminin de daralmasına neden olmuştur. Öte yandan hava koşullarının elverişsiz oluşuna ve tarım alanlarının yetersizliğine bağlı olarak tarım faaliyetleri yavaşlamış, üretimdeki düşüş nedeni ile hammadde ithalatı artış göstermiştir, öte yandan ihracat faaliyetlerindeki yavaşlamanın da etkisi ile dış ticaret dengesinde birtakım olumsuzluklar yaşanmış ve ekonomik bir darboğazın içine girilmiştir. Bununla mücadele etmek için MB'nin bankalara aktardığı finansman kaynaklarına sınırlama getirilmiş, diğer yandan istihdam ve fiyatların artışı ithalatı

¹⁵ a.g.e., s. 53.

tetiklemiş fakat ihracatın beklenen düzeyde gerçekleşmemesi ise ödemeler dengesinde açıkların oluşmasına; ekonominin toplam faaliyet hacminin daralmasına neden olmuştur.¹⁶

1950 yılından sonra birden girişilen enflasyonist yatırımların ve altın karşılığı kağıt para sisteminden uzaklaşarak, karşılığında altın stoku bulunmayan dinamik kağıt para sistemi uygulamasının doğurduğu fiyat yükselmeleri, devalüasyon operasyonundan sonraki yıllarda da devam etmiştir. Özellikle, Türk parasının dış piyasalardaki değerinin sürekli olarak düşmesi, ülke ekonomisinin itibarını sarsmıştır. Bütün bunların yanında, 1958 yılı devalüasyonu, ödemeler bilançosundaki bazı önemli boşlukları kapatmış, fakat beklenen ekonomik dengeyi sağlayamamıştır.

Sonuç olarak, 4 Ağustos 1958 tarihinde “İktisadi İstikrar Tedbirleri” adı altında yapılan bu devalüasyonda, TL % 220 eğer kaybederek, bir Dolar (900) kuruş (9) TL olmuştur.¹⁷ İhracat hacmi az da olsa genişlemiş fakat ithal girdilerin fiyatlarının da yükselmesi ile birlikte iç fiyatlarda yükselme olmuş ve ekonomik istikrar zarar görmüştür. Paranın dış piyasa değeri ile iç piyasa değerindeki farkın sürekli artması iç piyasadaki istikrarsızlığı daha da arttırmıştır. Böylece asıl amacı iç ve dış fiyatlar arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak olan bu uygulama amacına ulaşamamıştır.

1.5.4. 1970 Devalüasyonu

Dış ticaret açığını azaltmak, yerli ürünlerin satışını arttırmak amacıyla 1970 yılında TL % 66 oranında devalüe edilmiştir.

Dönemin ekonomik kararlarına baktığımızda; “10 Ağustos Kararları” olarak adlandırılan bu kararların belli planlar çerçevesinde uygulandığını görmekteyiz.

¹⁶ a.g.e., s.s. 54-85.

¹⁷ Esat Çelebi, “Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları”, (Çevrimiçi) http://www.dogus.edu.tr/dogustru/journal/sayi_3/m00041.pdf, (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2011), s. 6.

Çalışma kapsamında öncelikle 17 sayılı Türk Parası'nın Kıymetini Koruma Hakkındaki Karar çıkartılmıştır. Bu kararla birlikte daha esnek ve liberal bir kambiyo rejimi getirilmiştir. Rejim, sağladığı vergi iadeleri sayesinde ihracatı teşvik etmekte ve ithalatta işlemlerin basitleştirilmesini sağlamaktadır. Öte yandan dış ticaret faaliyetlerinde kota uygulamaları da devam etmektedir. Ayrıca toplam talebi kısımaya yönelik çıkarılan bazı yasalarla da yeni vergiler getirilmiştir. Tasarrufları arttırmaya yönelik olarak, mevduat faiz oranları ile kredi faiz oranları ile kredi çeşitleri artırılarak sektörel kredi talebi etkilenmek istemiştir. Diğer yandan, yurtdışındaki işçi dövizlerinin Türkiye'ye getirilmesine de olanak sağlanmıştır.¹⁸

İhracat faaliyetlerinden belli dönemlerde elde edilen sonuçların tatmin etmemesi, ithalatın ihracata nazaran daha fazla ve sürekli büyüyor olması, beklenenin aksine ihracat faaliyetlerinde artışın olmaması, fiyatların iç ve dış istikrarsızlığı, ödemeler dengesindeki eşitsizlik, ulusal rezervlerin yetersizliği, borçlanma için gerekli finansman kaynaklarının yetersiz oluşu 1970 tarihinde yapılan bu devalüasyonun başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur.

Her ne kadar yerli ürünlerin ihraç edilmesi ile birlikte ihracat faaliyetlerini ve buradan elde edilen gelirin arttırılmasını, yurt dışında yaşayan vatandaşların dövizlerini Türkiye'ye aktarmalarını, turizm gelirlerinin artmasını sağlamış olsa da ekonomide arzu edilen istikrarı sağlayamamıştır. Ayrıca paranın dış değerinin düşmesi, iç piyasada fiyatın yükselmesine neden olmuş, yeni vergiler ve zamlar fiyatları daha da yükseltmiş, dış ticaret açığıyla birlikte ödemeler dengesindeki açığın daha da artmasına neden olmuştur.

Bu uygulama sonrasında IMF'den sağlanan dış krediler sayesinde döviz rezervlerinde bir artış olmuş; böylece ithalatı finanse edecek kaynak sağlanmış; yatırım malları ithalatında artış yaşanmıştır. Döviz rezervlerinin artışı piyasadaki emisyon hacminin gelişmesini sağlamış; bununla birlikte banka kredilerinde de bir artış yaşanmıştır. Bu yüzden MB kredileri daraltarak piyasaya enjekte edilen likidite hacminin kontrol altında tutulmasını sağlamıştır. Banka kredilerindeki genişlemenin

¹⁸ Ekzen, a.g.e., s.s. 106-110.

bir diğerk nedeni de faiz oranlarındaki yükselmeye bağılı olarak mevduatlardaki hızlı artış olduğu görölmektedir.¹⁹

1.5.5. 1994 Krizi

1980 yılı Türkiye’de finansal serbestleşmenin gerçekleştirilmeye başlandığı yıl olmuş ve Türk Bankacılık Sistemi’nde “serbestleşme ya da dışa açılma dönemi” olarak literatüre geçmiştir.

Bu dönemde serbestleşme adına birtakım çalışmalar yapılmış fakat başarılı olunamamıştır. Çünkü liberalleşme diye adlandırdığımız bu çalışmaların asıl amacı devletin ekonomi üzerindeki hakimiyetini sınırlandırarak; etkisini azaltarak piyasaları serbest bir yapıya kavuşturarak dışa açmaktır. Buna ek olarak iç ve dış piyasalarda liberalizasyon sağlanmasıyla kamu açıklarının finanse edilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle finansal piyasalarda liberalleşme politikaları uygulanmış ve bu bağlamda, ekonomiye giriş önündeki kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra, yapılan çalışmalar sonucunda devletin yapmış olduğu yatırımlar azalmış ve böylece gelirler de düşmeye başlamıştır. Kamu gelirlerinin yine kamu giderlerini karşılayamaz hale gelmesi nedeni ile borç stoku daha da artmıştır. Bu açığı kapatmak için devlet faiz oranlarını yükseltmiş, yükselen faiz oranları yabancı sermaye transferini hızlandırmış ve ekonomiye giren sıcak para miktarı daha da artmıştır. Yabancı sermayenin artışı ile birlikte piyasadaki likidite miktarı da artmıştır. Bollaşan bu likidite ile krediye olan talep ve dolayısıyla kredi hacmi genişlemiş diğerk yandan kamu açıklarının finanse edilmesi amacıyla yabancı sermaye yatırımları daha fazla teşvik edilmeye çalışılmıştır. Fakat beklenenin aksine bu durum maliyetlerin de artmasına neden olmuş ve kamu açıkları daha da büyümüştür. Kamu açıklarının kapatılmaya çalışılması dış borçlanma ihtiyacını daha da arttırmış ve bu durum giderek içinden çıkılması güç bir hal almıştır. Borç stokunda devam eden artış, üretimi ve yatırımları da etkileyerek kriz kaçınılmaz hale gelmiştir.

¹⁹ a.g.e., s.s. 113-114.

Öte yandan, ulusal rezervlerin yetersizliği, borçların ödenememesinde rol oynayan önemli unsurlardan biridir. Ekonomide yaşanan olumsuzlukların ülke kredi notunun düşürülmesine neden olması uluslararası sermaye girişini olumsuz yönde etkilemiş ve döviz talebi daha da artmıştır. Kısa Vadeli Yabancı Sermaye (KVSH) ile bollaşan likidite miktarı kredi hacminin de genişlemesine neden olurken; aynı zamanda kredinin geri dönmeme riskini de beraberinde getirmiştir. Bu da finansal kesimi büyük bir zarara uğratmıştır. Artan cari açık ve kamu borçları haricinde finansal piyasaların oldukça sığ olması da krizi tetikleyen unsurlardan biri olmuştur.

Ayrıca, firmalar ve bankalar yurt dışından düşük faizle borçlanarak bunları yurt içinde yüksek faizden kar sağlamak için borç vermişler, böylece kısa vadeli borçlar ve bankaların açık pozisyonları artmıştır. Dövizin yükseleceği endişesi ile bu açık pozisyonları kapama telaşı ise krizi tetikleyen unsurlardan biri olmuştur. Eğer finansal serbestlik sayesinde bankaların, firmaların ve kamu kuruluşlarının dışarıdan kolaylıkla borçlanabilmeleri ve dışarıya serbestçe fon aktarabilmeleri konusunda bir kısıtlama getirilebilirse, döviz için piyasalarda oluşan spekülasyonlar da engellenebilir. Buradan hareketle 1994 Finansal Krizi'nin sebeplerinden birinin de "spekülasyonlar" olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Krizin sonuçlarına bakacak olursak; bankaların karlılığı azalmış, DTH'ları düşmüş, cari açık yükselmiş, üretim faaliyetlerinin durması sonucunda kamu borcu daha da artmış, enflasyon yükselmiş, işsizlik artmış ve dolayısıyla ekonominin büyüme hızı yavaşlamış ve GSMH azalmıştır.

1.5.6. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri

2000 ve 2001 Finansal Krizleri, 1998 yılında Rusya'da yaşanan krizin, özellikle dış ticaret yoluyla Türkiye Ekonomisi'ne yansımalarının bir sonucu olarak da nitelendirilebilir.

Krizin yaşandığı ülkelerde bu dönemde yapılan devalüasyon sonucunda bu ülkelerin mallarına olan taleplerde artış olmuş; bu ülkeler Türkiye'ye karşı ticari üstünlük kazanmışlardır. Ayrıca Türkiye, Asya ülkeleri ile aynı grupta

değerlendirildiği için yüklü miktarda sıcak para çıkışları da olmuştur.²⁰ Bunun yanı sıra artan bütçe açığı, yaşanan depremlerin ekonominin gelişme hızını yavaşlatması sonucunda büyüme oranlarında düşüşler yaşanmış ve bu nedenle 1999 yılı sonuna gelindiğinde IMF ile enflasyonu düşürmek için dezenflasyon programı yürürlüğe konulmuştur.

Enflasyonla mücadele kapsamında kamu açıklarının enflasyon sorununun en önemli sebebi olduğu düşüncesinden yola çıkılarak artan kamu açıklarının kapatılması adına kamu giderlerinin azaltılması ve vergilerin artırılması öngörülmüştür. Ayrıca IMF'nin sağlayacağı krediler sayesinde iç borç miktarı da azaltılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra TL'nin Euro karşısında değer kazanması ihracat faaliyetlerinin azalmasına, ithalatın da artmasına neden olmuş ve cari açık daha da artmıştır.

Öte yandan açık pozisyonları giderek artan bankalar yılbaşı yaklaşırken bunu kapatabilmek için döviz taleplerini, döviz satın alabilmek için de TL taleplerini arttırdılar. Devalüasyon beklentisi ile artan spekülasyon döviz talebi de eklenince likidite talebi artmış oldu. MB'nın da bir para kurulu gibi çalışıyor olması sonucu likidite yaratamadığı için İnterbank piyasasında gecelik faizler % 110.8 ve daha sonra % 210'a kadar yükseldi. Yabancı alacaklı bankalar bu kez vadesi gelmeyen kredileri geri çekmeye başladılar, bu durum likidite talebinin daha da artmasına yol açtı.²¹

Tüm bunlara ek olarak, bankacılık kesiminin sorunları da dikkati çekmektedir. Şöyle ki, Türkiye'de Bankacılık sektörü finansal sektörün büyük bir kısmını oluşturduğu için bu sektörde yaşanan sorunlar tüm sistemi etkilemektedir. Bahsedilen problemler ise şunlardır:²²

²⁰ Ümit Çalık, "1990 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Krizlerin Kriz Modellerine Göre Analizi" (Çevrimiçi) http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=414%3A1990-sonras-doenemde-tuerkiye-ekonomisinde-yaanan-krizlerin-kriz-modellerine-goere-analizi&Itemid=87&lang=tr, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2010)

²¹ Gülten Kazgan, Tanzimattan 21. yy'a Türkiye Ekonomisi, İstanbul Bilgi Üniv. Yay., İstanbul, 2002, s. 456.

²² Yay, Gürkan Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.s. 52-55.

1989'dan sonra finansal liberalizasyon süreci bankaların dış borç almalarını kolaylaştırmış böylece bankaların açık pozisyonları artmıştır.

Kamu bankalarının bankacılık sektörü içindeki payının yüksek olması ve şeffaf olmayışı piyasanın mali disiplininin de bozulmasına neden olmuştur.

Bankacılık sektörünün denetim ve düzenlemeleri de zayıftır. 1990'larda banka kurmanın çok kolay olması nedeni ile sektördeki banka sayısı hızla çoğalmıştır. Bunların bir kısmı sermayesi yetersiz, küçük kurucusunun iştirak ve üretimini finanse etmek amacıyla kurulmuş bankalardır. Denetimin de yetersiz oluşu sayesinde böyle bir ortamda bankalar kendi şirketlerine kolaylıkla kredi verebiliyorlar bazen de bilinçli olarak bankaların içini boşaltarak birtakım yolsuzluklara neden oluyorlardı.

Ülke içine yabancı para girişi olduğunda MB döviz rezervleri artar, parasal taban genişler, likidite hacmi genişler ve böylece faiz oranları da düşer. Bu program uygulandığında likidite artmış ve faiz oranları istenenden daha fazla düşmüştür. Fakat kriz döneminde sermaye çıkışları artınca, likidite sorunu baş göstermiştir.

Yaşanan tüm bu gelişmelerin sonucunda piyasada belirsizlikler, güven kayıpları ve ortaya çıkan spekülasyonlar sıcak paranın çıkışını hızlandırarak piyasada likidite sıkışıklığının yaşanmasına, kredilerin geri dönmemesine ve bu nedenle takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payının artmasına neden olmuş; bankacılık sektörü daha kırılgan bir hal almış ve tüm bunların sonucunda 2000 ve 2001 Finansal Krizleri yaşanmıştır.

Sonuç olarak, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri birer “bankacılık” krizleridir ve kısa vadeli yabancı sermaye girişleri bu krizin temel nedenlerindedir. Bunların yanı sıra ortaya çıkan diğer sonuçları ise şunlardır;²³

Yüksek enflasyon ve faiz oranları,

²³ Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, “2000/2001 Ekonomik Krizi Değerlendirmesi”, (Çevrimiçi) http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=121, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2010).

Ödemeler dengesi bozuklukları,
 Dış ticaret açıkları,
 Cari açık,
 Yüksek kamu borçları,
 Kırılgan finans piyasası,
 Bankacılık sektörünün artan pozisyon açığı olarak sıralanabilir.

Tablo 6’da ise kriz süresince takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payı gösterilmektedir. Buna göre 2000 yılı Eylül döneminde % 9.3 olan bu oran Kasım ayında yaşanan krizin de etkisi ile % 2.3 artarak % 11.6 olmuştur. Piyasalar, 2001 yılı Şubat ayında yaşanan krizle bir kez daha sarsılmış ve beklenen iyileşme gerçekleşmemiştir. Toparlanma sürecine girmesi düşünülen piyasalarda beklenen gerçekleşmeyince takipteki kredilerin miktarı daha da artarak Eylül 2001 döneminde önceki yıla kıyasla % 100’lük bir artış göstererek % 18.6’ya yükselmiştir.

Tablo 6. Kriz Sürecinde Takipteki Krediler / Toplam Krediler(%)

	Eylül 2000	Aralık 2000	Eylül 2001
Ticaret Bankaları	10,0	12,6	20,7
Özel Bankalar	2,6	6,2	4,7
Kamu Bankaları	12,7	12,5	39,2
Fona Devredilenler	185,1	70,6	219,6
Yabancı Bankalar	3,2	2,9	4,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2,1	1,6	2,7
TOPLAM	9,3	11,6	18,6

Kaynak: Barış Eyüp, “Finansal Krizlerde Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Etkisi”, (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 60.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında yaşanan olumsuzluklardan biri de takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payının artması olmuştur. Örneğin sektörde faaliyet gösteren bankaların tamamına baktığımızda Kasım 2000 krizi sonrasında bu oranın % 11.6 olduğunu ve Şubat 2001 krizinin de eklenmesi ile birlikte % 18.6’ya yükseldiğini, Eylül 2000–2001 dönemlerine baktığımızda ise; takipteki kredilerin toplam krediler içindeki payının 12 aylık süreç içerisinde iki katına çıktığını görmekteyiz.

1.5.7. 2008 Küresel Krizi

Önceki bölümlerde anlatılanların aksine 2008 yılında yaşanan bu kriz, tek bir ülkeyi değil tüm ülke ekonomilerini etkilediği için farklı bir özellik taşımakta ve bu nedenle “küresel” olarak nitelendirilmektedir.

Yaşanan krizi inceleyecek olursak, krizi hazırlayan faktörlerin kısa bir süreçte gerçekleşmediğini aksine uzun bir zaman diliminde ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu amaçla krizi doğuran faktörleri incelemek için 2000’li yılların başına dönmek daha doğru olacaktır.

2000 yılında ABD Ekonomisi’nde yaşanan ve “Dot-com bubble” olarak adlandırılan teknoloji krizi ve buna bağlı olarak Nasdaq borsasının çöküşü, 2001 yılında 11 Eylül terör saldırıları ve Amerika’nın Kuzey Irak Harekatı gibi ard arda yaşanan olumsuzluklar ekonomiye büyük zarar vermiştir. Piyasada yaşanan durgunluğun giderilmesi ve halkın başkana olan güveninin yeniden inşaası amacıyla Amerikan Merkez Bankası (FED - Federal Reserve), faiz oranlarını düşürerek talebi arttırmayı ve piyasayı canlandırmayı amaçlamıştır.²⁴ Yapılan bu çalışma başarılı olmuş faiz oranlarının düşürülmesi ile birlikte beklenen gerçekleşmiş; hane halkının harcamaları ve buna paralel olarak kredi talebi artmış ve piyasa canlanmıştır. Kredi talebinin artması emlak fiyatlarının yükselmesine ve yükselen emlak fiyatları ile ipotekli gayrimenkule ikinci, üçüncü ipotek yapılarak yeni kredi alımları sağlanmıştır.²⁵ Böylece mortgage piyasasında da bir genişleme yaşanmış; düşük geliri ya da hiç geliri olmayan hane halkına “sub-prime” diye adlandırılan düşük faizli ve yüksek riskli kötü krediler kullanılmaya başlanmıştır.²⁶ Başlangıçta herhangi bir olumsuzluk yaşanmamış ya da yaşanmış olsa da fark edilmemiş fakat

²⁴Mehmet Ziya Gökalp, “Krizin Nedeni Bush’un Ekonomi Politikaları”, (Çevrimiçi) <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?t=27.09.2008&y=ZiyaGokalp>, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2010).

²⁵TOBB, “USA Mortgage Krizi 2008 TOBB ppt”, (Çevrimiçi) http://www.bulentsenver.com/Kultur/ppt/USA_Morgage_Ekonomik_Kriz_2008_TOBB.ppt, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2011), s. 2.

²⁶TOBB, “USA Mortgage Krizi 2008 TOBB ppt”, (Çevrimiçi) http://www.bulentsenver.com/Kultur/ppt/USA_Morgage_Ekonomik_Kriz_2008_TOBB.ppt, (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2011), s. 3.

borç stokunun artması ve bunun gitgide kısır döngüye dönüşmesi krizi kaçınılmaz hale getirmiştir. Çünkü piyasadaki parasal genişleme aşırı ısınmalara, borçlanmaya, borcun borçla ödenmeye çalışılmasına ve bir takım spekülasyon faaliyetlerine neden olarak döngüsel bir hal almaktadır. Şöyle ki, spekülasyon çılgınlıkları para ve kredinin genişlemesi ile hızlanır veya belki bazı durumlarda para ve kredinin genişlemesi ile başlar.²⁷ Bu nedenle, FED olası spekülasyonları önlemek, ekonomiyi soğutmak amacıyla öncekinden farklı bir politika izlemeyi uygun görmüş ve bu defa konut kredilerine olan talebi durdurmak ve tüketimi yavaşlatmak için faiz oranlarını yükseltmişti. Piyasadaki aşırı ısınmayı önlemek, borçluluğu azaltmak için yapılan bu değişiklik krizin patlak vermesine neden olmuştur. Yeni uygulanan faiz politikası sayesinde kredi kullanan kişiler kredilerini geri ödeyememeye başlamışlar bankaların portföylerinde bulunan hacizli konut sayıları da artmaya başlamış bunların elden çıkarılması için bankalar daha düşük fiyatlarla bu konutları piyasada satmışlardır. Krizin yaşanması ise batık kredilerin miktarını daha da arttırmıştır.

Bunun yanı sıra bankaların kullandırdıkları kredilerin oluşturduğu portföyü “menkul kıymet” olarak bir yatırım şirketine veya fona yatırması hem riskin bir diğer tarafa devredilmesini sağlamış hem de bankaların kullandıracağı yeni krediler için bir kaynak imkanı yaratmıştır.²⁸ Bu durum ayrıca türev finansal enstrümanların sayılarını arttırarak, türev piyasaların yükselmesine, gölge bankacılık faaliyetlerinin artışına neden olmuştur.

Öte yandan bankaların bilançolarında yer alan batık kredilerin artışı bankaların ayırmak zorunda olduğu karşılık miktarını arttıracığından ve bu durum karlılığı azaltacağından dolayı bilançoların temizlenmesi amacıyla da böyle bir çalışma yürütülmüştür. Bunu fark edemeyen ya da görmezden gelen derecelendirme kuruluşlarının bankaların notunu gerektiği gibi düşürememeleri muhtemel olumsuzlukların da fark edilememesine yol açmıştır.²⁹

²⁷ Charles P. Kindleberger, “**Cinnet, Panik ve Çöküş**”, (Çev. Halil Tunali), (2. b.), İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 71.

²⁸ Mehmet Ziya Gökalp, “**Krizin Nedeni Bush’un Ekonomi Politikaları**”, (Çevrimiçi) <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?t=27.09.2008&y=ZiyaGokalp>, (Erişim Tarihi 24 Kasım 2010)

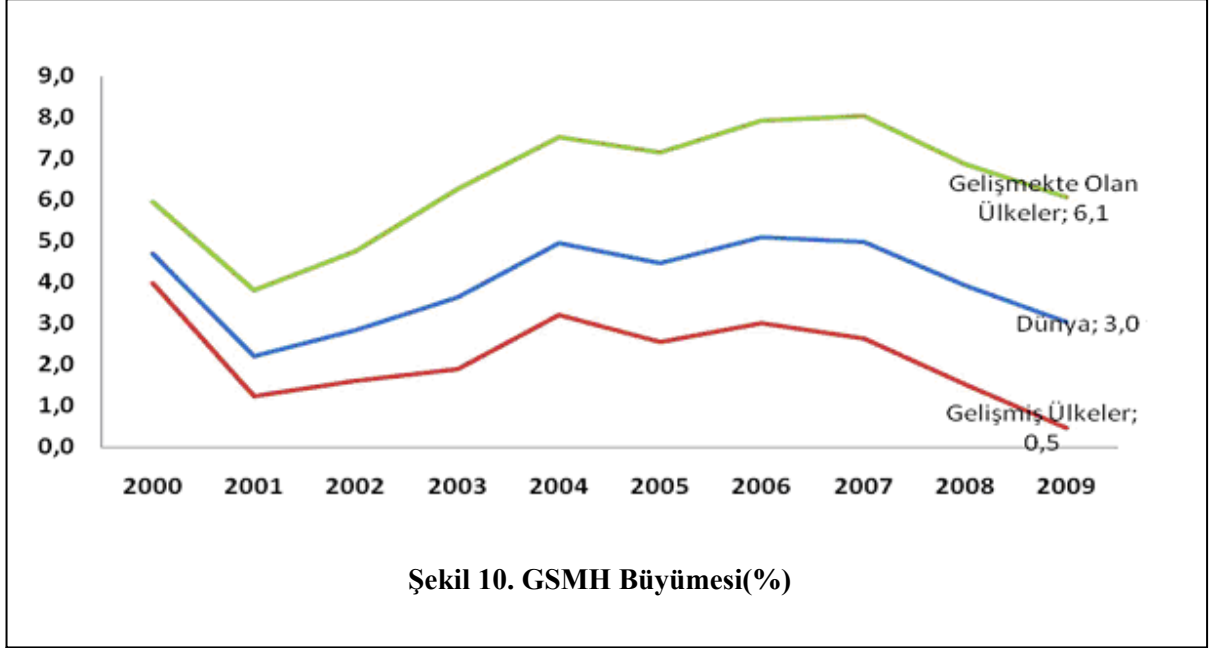
²⁹Doğan Alantar, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, (Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2011)

Ayrıca piyasadaki düzenlemelerin yetersizliği, denetim otoritelerindeki boşluklar piyasadaki gidişatin gözlenememesine, müdahalelerin zamanında yapılamamasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra şeffaf olmayan bir yönetim anlayışı mali disiplinsizliğe neden olarak piyasanın işleyişine zarar vermiştir.

Sonuç olarak, faiz oranlarındaki artışla birlikte hane halkı ve diğer ekonomik birimler mali sıkıntıyla karşı karşıya kalmış; harcama eğilimindeki hane halkı tasarruf etmeye başlamış bu durum taleplerin azalmasına, üretimin durmasına, birçok şirketin, bankaların iflasına ve yüzlerce kişinin işsiz kalmasına neden olmuştur. Mortgage piyasasında baş gösteren bu kriz yatırım kuruluşlarına, sigorta şirketlerine de sıçrayarak krizin derinliğini daha da arttırarak tüm ekonomik faaliyetlere darbe indirmiştir. Ayrıca küreselleşmenin de etkisi ile bütünleşen tüm ekonomilerde de etkilerini hissettirmiş ve Türkiye'ye de bu yolla yansımaları olmuştur.

Türkiye'deki finansal piyasaların Amerika ve Avrupa piyasaları gibi derinleşmemiş olması ve bu piyasalarda işlem gören türev finansal enstrümanların burada olmayışı krizin etkilerini azaltan faktörler arasındadır. Bu nedenle yaşanan küresel kriz Türkiye ekonomisini ABD ve Avrupa ülkeleri gibi aynı şiddette etkilememiştir.

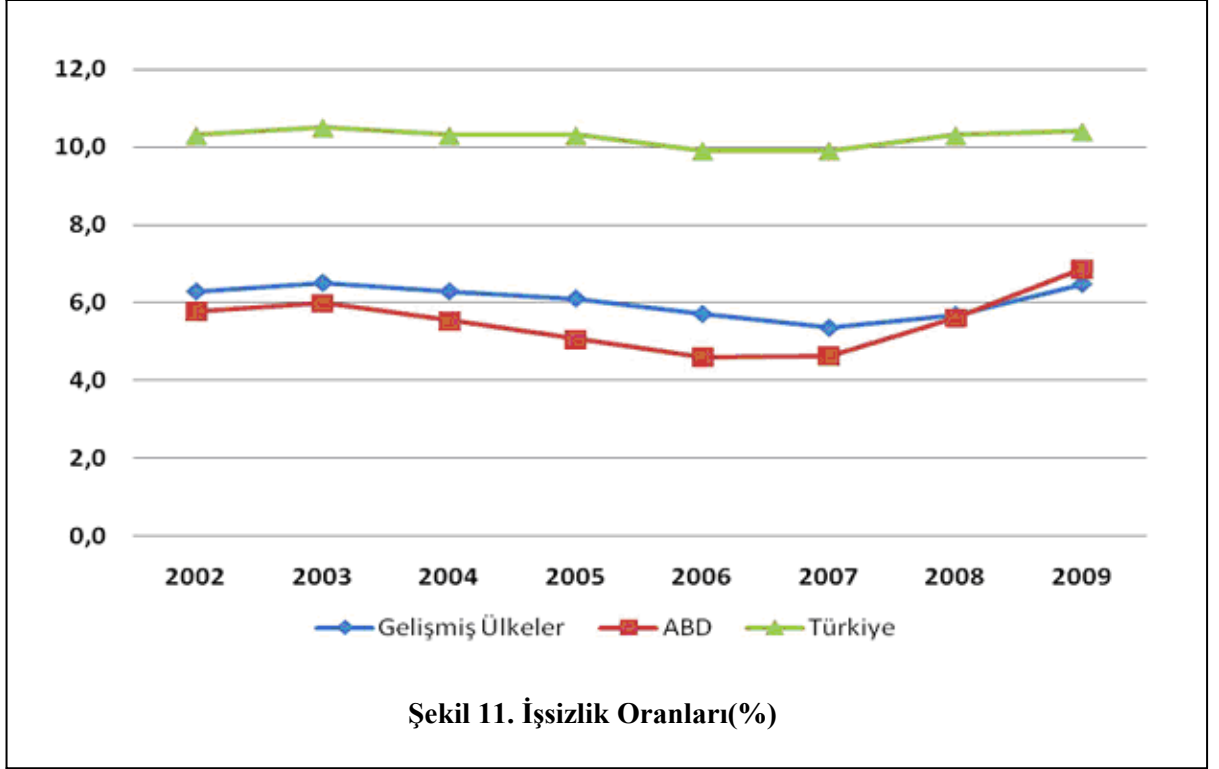
2008 Küresel Krizi'nin Yarattığı Sonuçları bazı grafiklerle inceleyecek olursak;

Şekil 10. GSMH Büyümesi(%)

Kaynak: Doğan Alantar, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme” (Çevrimiçi)
http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/ü81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2010), s. 6.

Şekil 11’de Gelişmiş Ülkeler (GÜ), GOÜ ve dünya genelinde 2000-2009 yılları başta olmak üzere arada geçen yıllara ait yüzdesel GSMH büyümesi gösterilmiştir. Öncelikle 2001 yılı her bir grup için büyüme hızının yavaşladığı bir yıl olmuş ve GSMH’da keskin düşüşler yaşanmıştır. 2001 yılından sonra ise tüm gruplar büyüme trendine girerek yükselişe geçmişler ve en hızlı büyüme GOÜ’de yaşanmıştır. Geçen süreç içerisindeki toparlanmanın ardından 2007 yılından itibaren büyüme rakamlarında düşüşler yaşanmış ve 2009 yılı itibarıyla GÜ’lerde % 0.5, GOÜ’lerde % 6.1 ve dünya geneline baktığımızda ise % 3’lük bir büyüme gerçekleştiği görülmektedir.

Kaynak: Doğan Alantar, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme” (Çevrimiçi)
http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2010), s. 7.

İlk olarak krizin ortaya çıktığı ABD’ye baktığımızda 2000’li yılların başlarında yaşanan olumsuzluklar sonucunda işsizlik rakamının 2002 yılında % 6 olduğunu, 2003 yılına gelinceye kadar durağan bir seyir izlediğini ve 2003 yılından 2006 yılına kadar geçen zaman içerisinde hızla düştüğünü görmekteyiz. 2006 yılında % 4’lere gerileyen işsizlik rakamı 2007 yılında yaşanan krizin de etkisi ile yükselişe geçmiş ve 2009’da % 7’ye ulaşmıştır.

ABD ekonomisinde bu gelişmeler yaşanırken Türkiye’deki duruma bakılacak olursa; şekilde de görüldüğü gibi yıllardır süre gelen ve bu nedenle kronik problemlerden biri olan işsizlik rakamının % 10 civarında seyrettiğini ve özellikle de kriz döneminde % 13’e ulaştığını görmekteyiz.

2. 2001 BANKACILIK KRİZİ SONRASI TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ'NİN DURUMU

2.1. 2001 Bankacılık Krizi Öncesi Ekonomik Durum ve Krizi Hazırlayan Sebepler

2.1.1. Enflasyon

Uygulanan program sayesinde iç borçlar, dış borçlar ile finanse edilmiş; iç borçlanma ihtiyacının azalması ve programın uygulanmasından sonra oluşan bu güzel hava faiz oranlarının düşmesine neden olmuş; düşen faiz oranları ise tüketici kredilerine olan talebi daha da arttırmıştır. Tüketimin artması enerji fiyatlarının yükselmesine ve bu nedenle enflasyonun da hedeflenen düzeye gerileyememesine neden olmuştur.

2.1.2. Cari Açık

Dezenflasyon programının uygulanması sırasında TL'nin aşırı değerlenmesi ve artan tüketim talebinin bir kısmının ithal mallara yönelmesi nedeni ile ithalatta büyük bir artış meydana gelmiştir. İç talebin canlanması ve TL'nin değerlenmesi sonucunda, ihracat artışı ise yavaşlamıştır. 2000 yılı boyunca ithalat % 34 artarken, ihracat artışı % 4,5'te kalmıştır.³⁰ Bunun sonucunda cari açık hızla artarak GSMH'nin % 5'ine ulaşmıştır.³¹

2.1.3. Kısa Vadeli Yabancı Sermaye

Sıcak para diğer bir deyişle KVSH'ni belirleyen önemli unsurlardan biri de faiz oranıdır. Yüksek faiz oranı yatırım kararını etkileyen faktörlerden biridir. Şöyle ki, sanayileşmiş ülkelerde sermaye getirisinin düşmesi ve gelişmekte olan ülkelerde

³⁰ Eyüp Bastı, **Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 2006, s. 125.

³¹ a.g.e.,

ise faiz oranının yüksekliği, yatırımcıların daha fazla kar elde etme güdüsünü harekete geçirerek sermayenin de bu ülkelere yönelmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra finansal piyasalardaki liberalizasyon çalışmaları da sermaye hareketlerinin serbestçe dolaşımını sağlamış, piyasalardaki kontrolü de azaltmıştır, böylece denetimden uzak ve hiçbir kontrole tabi olmayan sıcak para yatırımların yönünü belirleyici bir unsur olmuştur.

Faiz oranının ne denli etkili olduğu sıcak para yatırımcısının gelirinin yatırım yapılan ülkedeki faiz haddinin artışına paralel olarak artmasına bağlıdır. Devalüasyon olması durumunda ise yatırımcının beklenen geliri de azalmaktadır.³²

Sıcak para, krizin başlamasında ve sonrasında ülkeyi terk ettiği kadar krizden hemen önce de ülkeyi terk etmeye başlayarak krizin oluşumuna hazırlık yapabilmektedir. Kısa vadeli sermaye özellikle ani çıkışlar göstererek borsada, faizde ve döviz fiyatlarında oluşan ani panik havasını yaygınlaştırarak piyasada şokların büyümesine yol açmaktadır.³³

2001 Krizi öncesinde de benzer bir durum yaşanmış; sabit tutulan döviz kuru nedeni ile ithalat artış göstermiş sonucunda cari açık artmış öte yandan faiz oranının yükselmesi ise iç borç stokunun artmasına neden olmuştur. Cari açık ve dış borçların ödenememesi devalüasyon beklentisini doğurarak sıcak paranın ani çıkışına yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda likidite sıkıntısını da beraberinde getirerek, piyasalarda sıkışıklığa neden olmuştur. Bunun yanı sıra mali piyasalarda yaşanan olumsuzlukların reel sektöre sıçraması GSMH'nın düşmesine, işsizlik ve enflasyonun da artmasına neden olmaktadır. Yüksek reel faiz ve devalüasyon üretim maliyetlerini yükseltince mal fiyatları ve üretim maliyetleri artar, maliyetlerin artışı

³² Mehmet DEMİRAL, "Türkiye'de Sıcak Para Hareketleri ve Ekonomik Krizlere Etkisi (1990-2006 Dönemi)", (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2008, s.s. 58-59.

³³ Barış EYÜP, "Finansal Krizlerde Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri'nin Etkisi", (YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2005, s. 56.

ile birlikte üretim durma noktasına gelir ve buna paralel olarak işsizlikte artış yaşanır.³⁴

Görüldüğü gibi KVSH ulusal mali sistemin kırılma noktasını arttırmakta; cari işlemler dengesinde dalgalanmalar yaratmakta; ve spekülasyon/rantier faaliyetleri besleyerek, giderek gelir bölümünü bozucu bir etki yaratmaktadır.³⁵

2.1.4. Bankacılık Kesiminin Sorunları

Bankacılık kesiminin özsermayesinin yetersiz oluşu ve özsermayenin toplam yükümlülüğe oranının % 8'den, bankaların bilanço büyüklüklerinin GSMH'ya oranının ise % 50'den az oluşu finans sektörünün sığ olduğunun da bir göstergesidir.

Bunun yanı sıra banka kurmanın kolay olması küçük ölçekli birçok bankanın da faaliyet göstermesine neden olmuş; 2000 Kasım krizi öncesinde bu bankaların sayısı 80'i bulmuştur. Bunların önemli bir kısmı küçük, sermayesi yetersiz ve kurucusunun iştirak veya üretimini finanse etmek amacı ile kurulmuş bankalardır. Sınırsız mevduat güvencesi sayesinde risk unsuru ortadan kalktığından, sağlıklı olmalarına karşın, bu bankalar piyasanın üzerinde faiz vererek mevduat ve repo toplayabilmişlerdir. Kasım 2000 krizi öncesinde de, bu bankaların bazıları sermayesinin kat kat üzerinde Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) taşıyorlardı. Örneğin Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devri öncesinde 300 milyon dolar sermayesi olan Demirbank'ın portföyünde 4 – 5 milyar dolar değerinde DİBS bulunmaktaydı. Program nedeni ile 2000 yılında, iç borçlanmada ortalama vade 15 aya çıkmıştır. Ancak, küçük bankalar portföylerindeki görece uzun vadeli enstrümanları repo, gecelik borçlanma ve kısa vadeli mevduat gibi kaynaklar ile veya dış borçla fonlamaya devam etmişlerdir. Sonuçta, vade uyumsuzluğu nedeni ile özellikle zayıf bankalar aşırı derecede faiz riski taşıyor hale gelmişlerdir.³⁶

³⁴Sedanur Pamuk, "Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Örneği", (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi) y.y., 2006, s. 100.

³⁵Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: İletişim Yayınları 4.Baskı, 2001, s. 141.

³⁶Bastı, **a.g.e.**, s. 126.

Bunun yanı sıra Bankacılık kesiminin taşıdığı riskler de kriz konusunda önemli unsurlardan biridir. Kriz döneminde bankaların açık pozisyonlarını kapatma hareketi her ne kadar mali destek ile kapatılmış gibi görünse de piyasalarda güvenin sağlanamamasına neden olmuş; bankaların döviz talebi daha da artmıştır. Ayrıca yaşanan kriz faiz oranlarının düşmesine neden olmuş; böylece yabancı sermaye çıkışları artmış piyasada likidite sıkıntısı baş göstermiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından oluşan güven kaybı, sektörün zayıflayan yapısı krizin önemli nedenlerinden biridir.

Ayrıca bankaların varlıklarının ve yükümlülüklerinin likidite, para birimi ve vade yapısının önemli oranda birbirinden farklı olması, bankaların sermayelerinin veya kredi karşılıklarının, varlıklarının değerindeki oynamaları karşılayacak düzeyde olmaması da ilgili dönemde Türk bankalarının sorunları arasındadır.³⁷

2.1.5. Risk Yönetiminin Zayıflaması

Finansal piyasalarda yaşanan olumlu/olumsuz tüm gelişmelere paralel olarak KVSH yön bulmakta; kritik bir durumda ise sıcak paranın ani çıkışı söz konusu olmaktadır.

Yaşanan bu ani kaçışlar sonucunda “likidite” sorunu baş göstermekte ve piyasa katılımcıları da bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. 2001 krizinde de gelinen nokta bu olmuştur. Likidite sıkıntısı sonrasında kamu bankalarına karşı güven kaybına, bunun yanı sıra faiz oranının da yükselmesine neden olmuştur.

Kısa vadeli sermayenin ani giriş çıkışının yarattığı olumsuzluklar likidite riskini ve sonrasında faiz riskini de beraberinde getirmektedir. Şöyle ki bankaların faiz gelirinden yararlanmak amacı ile ellerinde tuttıkları menkul kıymetlerin faizlerin düşmesi ile birlikte değerinin düşmesi ile bilanço yapısı bozulmakta ve

³⁷Ümit Çalık, “1990 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Krizlerin Kriz Modellerine Göre Analizi” (Çevrimiçi)
http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=414%3A1990-sonras-doenemde-tuerkiye-ekonomisinde-yaanan-krizlerin-kriz-modellerine-goere-analizi&Itemid=87&lang=tr, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2010)

bankayı da zarara uğratmaktadır. Öte yandan faiz oranındaki gelişmeler kurda değişikliklere ve sonunda cari açığın daha da yükselmesine neden olmaktadır.

Var olan bu riskler ve yaşanan olumsuzluklar neticesinde risk, buna bağlı olarak belirsizlik daha da artmış; Türkiye'nin kredi notu düşürülmüştür. Bu da güvensizliğin daha da artmasına yol açarak yabancı yatırımcıların hızla ülkeyi terk etmelerine neden olmuştur. Finansal yapının zayıflaması, finansal piyasaları risklere daha açık hale getirerek kırılganlığı arttırmış ve sermaye çıkışlarını hızlandırmıştır. Likidite sıkıntısı kısa vadeli kaynak bulamayan bankaların batmasına da neden olmuştur.

2001 Şubat krizinden sonra yapılan reformlara bakıldığında sistemdeki eksikliklerin neler olduğu da anlaşılabilir. Bankacılık Sektörü'ne giriş önündeki engellerin; kısıtlamaların arttırılmış olması, "risk" olgusunun ve kredi notunun öneminin anlaşılması ve risk yönetimi çalışmalarına ağırlık verilmesi; bu bağlamda bankaların denetim ve gözetiminin devlet tarafından değil, yine devlet tarafından yetkilendirilmiş özerk bir kurum tarafından yürütülmesi bu alanda yapılan en önemli çalışmalardır.

2.1.6. Politik İstikrarsızlık

Politik İstikrarsızlık da yaşanan krizin sebepleri arasında gösterilebilir. Şöyle ki, 2000 yılı Enflasyonu Düşürme Programı sırasında bir koalisyon hükümetinin iş başında olması politik istikrarsızlık unsuru olmuştur. Koalisyon hükümetinin görevde olması durumunda farklı parti üyeleri arasında fikir ayrılıklarının yaşanması, uygulanan ekonomi politikalarının taraflar tarafından kabul edilmemesi gerginlik ve uyumsuzluğun yaşanmasına, piyasalardaki belirsizliğin artmasına, bu görüş ayrılıklarından dolayı Hükümet ile Cumhurbaşkanlığı arasında tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır.³⁸ Şubat 2001'de Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasındaki tartışma spekülasyon bir atağın da başlamasına neden olmuş; döviz talepte korkunç bir patlama yaşanmıştır. 19 Şubat tarihinde 7.6 milyar dolarlık döviz talebi gerçekleşmiştir. MB bu talebin sadece 1,2 milyar dolarına cevap verebilmiş

³⁸Bastı, a.g.e., s. 127.

diğer talepleri iptal etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Türkiye'nin kredi notu düşürülmüş, risk primi artmıştır.³⁹

Bu dönemde yoğun bir sermaye çıkışı da gözlenmiştir. Sermaye çıkışının 11.166 milyar dolarlık kısmını kısa vadeli sermaye oluşturmuştur. Yaşanan kriz ile sermaye çıkışı arasında bağlantı kurulmaktadır. Ocak – Ekim 2000 döneminde hızlı sermaye girişine karşılık Kasım 2000 – Haziran 2001 dönemindeki hızlı sermaye çıkışı büyük bir krizin oluşmasına yol açmıştır. Sermaye hareketlerinde GSMH'nin % 12'sine denk gelen bir çıkış yaşanmıştır. Bu derece bir sermaye çıkışının krizi gerçekleştirebilmesi için ekonominin ayrıca bir yapısal sorun içinde olması gerekmemektedir.⁴⁰

Bunun yanı sıra, kamu bankalarının görev zararlarının yükselmiş olması, bankaların açık pozisyonlarının artması, yaşanan iki büyük deprem ile maliyetlerin daha da yükselmesi, Kasım 2000 krizine yol açan diğer faktörlerdir.

2.2. 2001 Krizi Öncesinde Bankacılık Sisteminin Finansal Görünümü

Türk Bankacılık Sisteminin kriz öncesi genel görünümüne bakıldığında, yaşanan birtakım olumsuzluklar göze çarpmaktadır. İç borçların sürdürülemeyecek kadar büyük miktarlara ulaşması, finansal piyasalarda yaşanan sorunların kalıcı bir çözüme ulaştırılamaması, cari işlemler açığının sürekli artış göstermesi, doğrudan yatırımlar yerine kısa vadeli sermayenin daha çok tercih edilir olması, bankaların ve özel sektörün dış borçlanmaya yönelerek yurtdışı borçların artışı ve enflasyon problemi, yaşanan krizlerin başlıca nedenleri arasında gösterilmektedir.

Bunun yanı sıra 1994 krizinden sonra banka paniklerini önlemek, mevduat çıkışlarını azaltmak amacıyla mevduata tam güvence getirilmesi de bankaların yükümlülüklerinin artmasına neden olmuş; 2000 ve 2001 krizlerinde bu

³⁹ İlker Parasız, **Enflasyon – Kriz – Ayarlamalar, Dünyada ve Türkiye'de Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunları**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2001, s. 463.

⁴⁰ Korkut Boratav, "2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri", (Çevrimiçi) <http://www.inadina.com/inadeski/sayi13/boratav.dvm.htm>, (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2011)

düzenlemenin zararları görülmüştür. Bundan dolayı 2004 yılından itibaren mevduata getirilen bu garantiler sınırlandırılmıştır.⁴¹

İşte ekonomideki bu istikrarsızlığı önlemek ve enflasyon problemini çözüme kavuşturmak amacıyla 1999 yılı Aralık ayında IMF ile bir anlaşma sağlanmıştır. Bu programın 2000 yılı uygulama sonuçları, büyüme, enflasyon ve kamu finansmanı alanında oldukça olumludur. Ancak, cari işlemler dengesinde, sermaye hareketleri bileşiminde, enflasyon hedefinin tutturulmasında, TL'nin değerinde, Bankacılık kesiminin varlık ve yükümlülüklerinin vade yapısında riskler oluşmuştur. Bunlar ise uluslararası piyasalarda endişeye yol açmıştır. Yapısal tedbirlerin hayata geçirilmesinde aksaklıkların yaşanması, para ve maliye politikası uygulamalarının gevşetilmesi ve/veya uyumunun kaybolması, mevcut risklerin artmasına ve programdan beklenen hedeflerin gerçekleştirilememesine neden olmuştur. Ayrıca, likidite genişlemesinin dış kaynak girişine bağlanması, yüksek fon talebi, sermaye hareketlerinin durması hatta tersine dönmesi, yurt içi faizler üzerinde çok büyük baskıya yol açmıştır.⁴² 2000 yılında piyasada yaşanan tüm bu olumsuzluklar sonrasında sıcak para kaçışlarının büyük miktarlara ulaşması ve buna bağlı olarak gelişen likidite sıkıntısı yeni bir krizin yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan kriz ile birlikte birçok yatırımcı Türkiye piyasalarından çıkmaya başlamış ve bu çıkış 2001 krizinde diğer yatırımcıları da çıkışa yönlendirmiştir.⁴³

Bankacılık sisteminin kendisini kısa vadeli fonlaması, krizin çok daha kısa bir sürede ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum Türkiye'de Kasım 2000'de yaşanan krizin en belirgin özelliklerinden biridir.⁴⁴

Bunun yanı sıra sistemdeki bazı eksiklikler fark edilmiş ve bu nedenle 1999 Haziran'ında 4389 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla birlikte Bankacılık sektörünün düzenleme ve denetleme yetkisi mali ve idari özerkliği

⁴¹Demiral, **a.g.e.**, s. 166.

⁴²BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi" (Nisan 2009), (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/6313Krizden_Istikrara.pdf, (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2011), s. 10.

⁴³ Demiral, **a.g.e.**, s. 167.

⁴⁴Nurgül Chambers, "Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi", İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 1.Baskı, 2004, s. 17

bulunan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) devredilmiştir. Kurum, 31 Ağustos 2000'den itibaren fiili olarak faaliyete geçmiştir.

2001 Krizini daha iyi anlamak için bankacılık sisteminin finansal görünümü ile ilgili olarak aşağıda gösterilen tablolarda 1980–2000 yılları arasında sektörde yaşanan gelişmeler ayrıntılarıyla verilmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1980'den günümüze kadar olan dönemde sektörde faaliyet gösteren banka ve şube sayısı, personel sayısı ve teknolojik yeniliklere bağlı olarak yaşanan bazı gelişmeler gösterilmektedir.

Tablo 7. Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler

	1980	1990	1994	1999	2000
Banka Sayısı	43	66	67	81	79
Şube Sayısı	5.954	6.560	6.087	7.691	7.837
On-Line Şube Sayısı	6.938	7.523
ATM Sayısı	..	3.209	4.023	9.939	11.991
POS Sayısı	16.135	188.957	299.950
Personel Sayısı	125.312	154.089	139.046	173.988	170.401
Kredi Kartı Sayısı (Bin)	1.564	10.045	13.408
Banka Kartı Sayısı (Bin)	10.469	24.107	29.560
K. Kartı İşlem Hacmi (Mil. \$)	1.273	12.410	16.413

Kaynak: BDDK

1980'de 43 olan banka sayısı, diğer yıllarda artış göstererek 2000 yılında 79'a yükselmiştir. Bunun nedeni olarak sektörde banka kurma faaliyetleri önünde herhangi bir kısıtlamanın olmayışı, banka açmanın kolay olması gösterilebilir. Şöyle ki, o dönemde küçük işletme sahiplerinin rahatlıkla banka kurabilmeleri bunun bir göstergesidir. Diğer yandan yaşanan bazı teknolojik gelişmeler sistemde yenilik yaratmış ve on-line şube sayısı yani internet bankacılığı, ATM sayısı ve kredi kartı kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte pos sayısında artış yaşanmıştır.

Aşağıdaki tabloda ise Bankacılık sisteminin mali yapısının yirmi yıldaki gelişimi görülmektedir.

Tablo 8. Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler (Milyon Dolar)

	1980	1990	1994	1999	2000
Toplam Aktifler	20.785	8.171	52.552	133.533	155.237
Toplam Krediler	11.168	27.342	20.559	40.206	50.931
Menkul Değerler Cüzdanı	1.339	5.997	5.955	22.955	17.848
Mevduat (Bankalararası Mevd. Dahil)					
- Tasarruf Mevduatı	4.288	19.343	24.190	58.807	64.352
- TL	4.288	11.914	8.612	24.701	26.628
- YP	-	7.429	15.578	34.106	37.724
Mevduat Dışı Kaynaklar	1.289	11.760	9.019	22.934	29.435
- Yurt Dışı Bankalar	-	3.460	2.675	12.073	16.284
Özkaynaklar + Kar	1.147	5.903	4.409	7.840	11.367
Toplam Aktif / GSMH (%)	28,6	38,2	40,3	71,7	76,9
Toplam Krediler / GSMH (%)	15,4	17,9	15,8	21,6	25,2
Men. Değ. Cüz. / GSMH (%)	1,8	3,9	4,6	12,3	8,8
Tasarruf Mevduatı / GSMH (%)	5,9	12,7	18,5	31,6	31,9
Kamu Bank. Aktifleri / Toplam Sektör Aktifleri (%)	44,1	44,6	39,6	34,9	34,2
Bilanço Dışı İşlemler / Toplam Aktifler (%)	-	-	49,5	103,5	100,8

Kaynak: BDDK

1980’de 20,7 milyon \$ olan aktif büyüklüğü 2000 yılında 155 milyon \$’a yükselmiştir. Toplam krediler ise 1980’de 11,2 milyon \$, 2000’de 51 milyon \$’a yükselmiştir. Yani bu oran % 15,4’den % 25,2’ye çıkmıştır. Tasarruf mevduatında da önemli bir gelişme olmuş; % 6’dan % 32’ye yükselmiştir. Tasarruf mevduatının % 60’ını döviz hesabı oluşturmaktadır. Bu hesap içerisinde yabancı para miktarındaki artışın nedeni ise 1990’dan sonra ekonomide liberalleşme sürecinin başlaması ve buna bağlı olarak yabancı sermaye miktarındaki yükselişin bu kalemden önemli ölçüde artış sağladığı görülmektedir. Döviz ile ilgili vadeli işlemlerin artması sonucu bilanço dışı işlemlerin toplam aktifler içindeki payı, 1994’de % 49,5 iken 2000’de % 100 olmuştur. Kamu bankalarının toplam aktifler içindeki payı ise 1980’de % 44,1’den 2000 yılında % 34,2’ye gerilemiştir. Özel bankacılığın öne çıkması, kamu bankalarının sayılarının azalmasında etken olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra teknolojideki gelişmelere bağlı olarak gelişen kredi kartları, bireysel

kredi türleri ve tasarruf mevduatlarının sayı ve miktarındaki artış, bireysel bankacılık faaliyetlerinin de daha önemli hale geldiğini göstermektedir.

Bir sonraki tabloda sektörde faaliyet gösteren bankaların toplam aktif büyüklükleri verilmektedir.

Tablo 9. Toplam Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sayısı

(Milyar\$)	<0.5	0.5-1	1-2	2-5	5-10	10-20	>20
Ticaret Bankaları	25	8	15	4	5	3	1
- Kamu S.					2	1	1
- Özel S.	8	5	8	2	3	2	
- TMSF B.	3	1	6	1			
- Yabancı S.	14	2	1	1			
Kalkınma ve Yatırım B.	16		1	1			
Sektör Toplam	41	8	16	5	5	3	1

Kaynak: TBB

Yukarıdaki verileri incelediğimizde; toplam aktifleri 20 milyar \$'ı aşan bir kamu bankası, 10–20 milyar \$ olan bir kamu ve iki özel olmak üzere üç banka, 1 milyar \$'ın altında on üç özel banka, toplamda ise 49 banka bulunmaktadır.

Öte yandan bankaların kredilerinin takibe dönüşüm oranlarına baktığımızda ise şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır:

Tablo 10. Kredilerin Takibe Dönüşme Oranları

Yüzde	1998	1999	2000
Kamu Bankaları	5,6	9,6	11,6
Özel Bankalar	7,3	3,7	6,0
TMSF İdaresindeki Bankalar	49,8	62,4	41,8
Yabancı Bankalar	1,1	2,2	2,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3,4	3,1	2,5
SEKTÖR	7,2	10,5	11,0

Kaynak: BDDK

Kredilerin takibe dönüşme oranı, 1998 yılında sektör bazında % 7.2 iken 2000 yılına gelindiğinde % 11 olmuştur. Bunun nedeni ise kredi talebinin artışı ve buna bağlı olarak gelişen kredi hacmindeki genişlemedir.

Aşağıdaki tabloda ise kredilerin türlerine göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 11. Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı

(Trilyon TL)	1998	Yüzde Pay	1999	Yüzde Pay	2000	Yüzde Pay
İskonto ve İştirak Senetleri	100	0,8	91	0,5	137	0,4
İhracat Kredileri	3.523	26,8	4.656	23,4	6.049	18,9
İthalat Kredileri	28	0,2	10	0,1	9	0,1
İhracat Garantili Yatırım Kredileri	404	3,1	567	2,8	692	2,2
Diğer Yatırım Kredileri	311	2,4	856	4,3	1.078	3,4
İşletme Kredileri	195	1,5	443	2,2	1.009	3,1
İhtisas Kredileri	1.448	11,0	2.101	10,5	2.829	8,9
Fon Kaynaklı Krediler	806	6,1	1.647	8,3	2.941	9,2
Tüketici Kredileri	699	5,3	982	4,9	4.633	14,5
Kredi Kartları	642	4,9	1.161	5,8	2.168	6,8
Müşteri Adına Menkul Değ. Alım K.	1	0,0	6	0,0	7	0,0
Altın Kredileri	35	0,3	36	0,2	56	0,2
Diğer Krediler	4.942	37,6	7.367	37	10.421	32
SEKTÖR TOPLAMI	13.133	100,0	19.925	100,0	31.849	100,0

Kaynak: BDDK

Buna göre, Rusya Krizi'nden sonra yaşanan olumsuzluklardan biri de ihracat faaliyetlerindeki azalmalar olmuştur. Şöyle ki, 2000 yılında yaşanan krizin de bir sonucu olarak ihracatta yaşanan yavaşlamanın neticesinde ihracat kredilerinin toplam krediler içindeki payı, 1999 yılında % 23.4 iken 2000 yılında % 18.9'a düşmüştür.

Aşağıdaki tabloda ise, kredilerin türlerine göre dağılımı gösterilmektedir. Faiz oranlarındaki düşüş kredilerin ucuzlamasına ve bu nedenle tüketici kredilerinin sıçramasına neden olmuştur.⁴⁵ Bunun yanı sıra daha önce de belirtildiği gibi teknolojiye yaşanan yeniliklerin sonucunda bankacılık işlemlerinin daha hızlı ve

⁴⁵ Akın VEZİROĞLU, "Finansal Krizlerin Mali Piyasalara ve Kurumlara Etkilerinin Analizi", (YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2004, s.s. 42-43.

kolay bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanması ile internet bankacılığı, ATM, kredi kartları ve bireysel krediler önem kazanmış; bireysel bankacılık hızla yükselmiştir. Tabloda ayrıntılı bir şekilde yer alan tüketici kredileri, kredi kartları vs. bunlardan bazılarıdır.

Döviz endeksli pozisyon hariç bilanço içi yabancı para pozisyonuna baktığımızda ise; uygulanan iktisat politikalarının sonucunda döviz kurunun belirsizliğinin azalması, faiz oranlarındaki hızlı düşüş ile birleşince, 2000 yılında özel tüketim talebinde önemli bir canlanmanın olduğunu ve tüketici kredilerinin 1999 yıl sonuna göre 3,7 kat arttığını görebilmekteyiz. Böylece, tüketici kredilerinin toplam krediler içindeki payı 1999 yılında yüzde 4.9 iken 2000 yılında yüzde 14.5'e yükselmiştir. Aynı dönemde kredi kartları bakiyesi ise yüzde 86.7 oranında artarak, toplam krediler içinde yüzde 6.8'lik bir pay almıştır.⁴⁶

Bankaların açık pozisyonuna bakmadan önce 2000 yılı Ocak – Aralık döneminde YP Pasiflerdeki değişimin % 185 ile YP Aktiflerdeki değişimden yani yaklaşık % 17'lik bir değişimden daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda Kasım 2000 krizinde 15,8 milyon \$ açık pozisyonla yakalanan Bankacılık Sisteminin yine aynı yılın Aralık ayında bu açık pozisyonu 13,7 milyon \$' a gerilemiştir. Sistemde yaşanan bu gelişme sorunun çözüme kavuşturulduğunu göstermektedir.

Tablo 12. Döviz Endeksli Pozisyon Hariç Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu

	Ocak	Kasım	Aralık	Ocak-Aralık
Milyon dolar	2000	2000	2000	2000 (% Değ.)
YP Aktifler	54.115	59.484	63.122	16,6
YP Pasifler	68.482	81.019	81.111	185,00
NET YP POZİSYONU	-14.367	-21.535	-17.989	25,2
NET YP POZİSYONU (TMSF hariç)	-8.553	-15.780	-13.675	60,0

Kaynak: BDDK

⁴⁶ BDDK, "Yıllık Rapor: Mayıs 2000", (Çevrimiçi), www.bddk.org.tr, (Erişim Tarihi: 26 Aralık 2010), s.s.33.

Özel bankalara ait bilançolardaki döviz pozisyonundaki gelişmelere baktığımızda, 2000 yılı Nisan, Mayıs ve Haziran aylarına ait bilanço içi döviz pozisyonu, vadeli pozisyon ve net genel pozisyona ilişkin veriler yer almaktadır. Öncelikli olarak bilanço içi döviz pozisyonunu ele aldığımızda bunun 27 Nisan tarihinde -8.177, 25 Mayıs itibari ile -8.417 kısacası 8.000 civarında bir açığın olduğunu göstermektedir. Vadeli pozisyona baktığımızda ise Nisan ve Mayıs aylarında önemli farklılıklar gözlenmez iken; Haziran ayında ciddi bir düşüş yaşanmış ve 2.290 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda net genel pozisyon Nisan ayında -424 iken, Mayıs'da biraz daha düşmüş, 1 Haziran itibari ile yükselerek; -374 olmuş ve 29 Haziran tarihinde daha da azalarak 143 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 13. Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler (TMSF Bankaları Hariç Özel Bankalar)

(Milyon \$)	27 Nisan	25 Mayıs	15 Haziran	29 Haziran
Bilanço içi döviz pozisyonu	-8.177	-8.417	-8.270	-8.300
Döviz endeksli pozisyon	1.831	2.157	2.139	6.153
Bilanço içi döviz pozisyonu (*)	-6.346	-6.260	-6.131	-2.147
Vadeli pozisyon	5.922	5.992	5.757	2.290
Net genel pozisyon	-424	-268	-374	143

Kaynak: BDDK

* Döviz endeksli pozisyon dahildir.

Bankacılık Sektörünün sağlamlık göstergelerinden biri olan “Sermaye Yeterlilik Oranı”na bakıldığında, kamu bankaları için bu oran 2000’de % 7.79, özel bankalar için ise % 18.42’dir. TMSF bünyesindeki bankalar dahil edilmediğinde bu oran 2000 yılında % 17 iken, fon kapsamındaki bankalar dahil olduğunda ise % 13 olmaktadır. Fona devredilen mali yapısı bozulmuş; sorunlu bankalar bu oranı düşürmektedir.

Tablo 14. Sermaye Yeterliliği Rasyosu

Yüzde	1998	1999	2000
Kamu Bankaları	8,47	11,65	7,79
Özel (TMSF hariç) Bankalar	13,92	17,23	18,42
TMSF Bankaları	-37,40	-94,91	-39,73
Yabancı Bankalar	21,72	22,50	17,77
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	24,39	25,02	31,01
SEKTÖR (TMSF Bankaları Dahil)	13,00	8,24	13,36
SEKTÖR (TMSF Bankaları Hariç)	13,75	16,87	17,07

Kaynak: BDDK

Bu veriler ışığında Türk Bankacılık Sisteminin yapısal özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz (BDDK):

Yetersiz özkaynaklar.

Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı.

Kamu bankalarının sistem içindeki payının yüksekliği.

Zayıf aktif kalitesi (kredi yoğunlaşması, grup bankacılığı ve risklerinin yoğunluğu, kredi ve karşılıklar arasındaki uyumsuzluk).

Piyasa risklerine karşı aşırı duyarlılık ve kırılğanlık (vade uyumsuzluğu, açık pozisyon).

Yetersiz iç kontrol, risk yönetimi ve kurumsal yönetişim.

Saydamlık eksikliği.

Sektördeki yapısal bozulmalar tüm bu olumsuzlukların yaşanmasına neden olmaktadır.

2.3. 2001 Bankacılık Krizinin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri

Şubat 2001 Krizi'nin sebeplerinin ve sonuçlarının daha iyi anlaşılması için öncelikle 21 Kasım 2000 Krizi ve öncesinde uygulanan programın ele alınması daha doğru olacaktır.

O yıllarda Türkiye, 1999 yılı sonunda enflasyonla mücadele kapsamında IMF ile bir stand-by anlaşması imzalamış; anlaşmanın temel amacı ise şunlar olmuştur:⁴⁷

Tüketici enflasyonunu, yapısal reformlarla desteklenen, birbirleriyle tutarlı, güçlü, itibarlı ve süreklilik arz eden maliye, gelir, para ve kur politikalarının eş güdümlü uygulanması ile 2000 yılı sonunda yüzde 25, 2001 yılı sonunda yüzde 12 ve 2002 yılında yüzde 7'ye indirmek.

Reel faiz oranlarını makul düzeye düşürmek.

Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak.

Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamaktır.

Enflasyon, ekonomiye olumsuz etkileri olan kronik problemlerden biridir. Bunlardan en önemlisi ekonomide istikrarsız büyümeye sebep olmasıdır. Bu istikrarsızlık ekonomideki kaynak dağılımının verimli bir şekilde gerçekleşmesini de engellemekte; bunun yanı sıra belirsizliğe de sebep olarak yabancı yatırımcıların piyasalara olan güvenini azaltmaktadır. Yaşanan bu vb. sorunlar ekonominin büyüme oranlarını düşürmektedir. Diğer bir deyişle, gerçekleşen enflasyon rakamları ile büyüme oranlarının paralel olarak hareket ettiğini söylemek mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda, enflasyon problemi TL faizlerinin artmasına neden olarak; milli paranın değerinin düşmesine ve böylece yabancı yatırımcıların liraya olan güvenini ve üretime yönelik yatırımlara olan talebini de azaltmaktadır. Böylece ekonomik aktivite azalırken ekonomik büyüme de yavaşlamakta, bunun yanı sıra ülkedeki iş olanaklarının ve verimliliğin azalmasına da neden olmaktadır.

⁴⁷ Gazi Erçel, "2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması", TCMB, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprogram2/baskanmat5y.html>, (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2010).

Ayrıca enflasyon, gelir dağılımı üzerinde de olumsuz etkiye sahiptir. Gelir dağılımındaki dengesizlik yatırımları da etkileyerek; azalmasına neden olmakta; yatırımlardaki yetersizlik de insanların düşük gelirli işlerde çalışmasına ve gelir dağılımının bozulmasına yol açmaktadır.

Öte yandan, kamunun finansman ihtiyacını daha da arttırdığı için kamu borcu da yükselmekte ve bu durumda bütçe açığı kaçınılmaz hale gelmektedir. Enflasyonun düşürülmesi ile birlikte kamu ve özel kesimin daha etkin çalışmasını sağlayarak ekonomideki verimliliği de arttıracaktır.

İşte 1999 yılında bu program uygulandıktan sonra faiz oranları gerilemiş, enflasyon rakamları ise hızla düşüş eğilimine girmiştir. Bu olumlu gidişat 22 Kasım 2000 tarihinde yaşanan finansal bir dalgalanmayla sona ermiştir. Açık pozisyonları giderek artan bankaların döviz ihtiyacı artmış döviz satın alabilmek için de TL taleplerini arttırmışlardır. Diğer yandan devalüasyon olacağı endişesi ile spekülasyon döviz talebi daha da artmış; buna paralel olarak likidite talebi de yükselmiştir. MB bu durumda likidite yaratamadığı için İnterbank piyasasında gecelik faizler % 200'lere kadar çıkmıştır. Bu durumda yabancı kreditorler ise vadesi gelmeyen kredilerini geri çekmeye başlayınca likidite talebi daha da artmıştır.

2000 yılı Kasım ayı sonunda likidite sıkıntısı yaşanmış, bankaların uluslararası piyasalardan borçlanamaması sonucunda iç piyasada faaliyet gösteren bankalara yönelmesi, büyük bankaların ise buna engel olması nedeniyle küçük ölçekli bankaların ellerinde bulunan kamu kağıtlarını satmaya başlaması ile iç ve dış piyasada güven sorunu ortaya çıkmış bu nedenle bankalar bir an önce açık pozisyonlarını kapatmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Başlangıçta Merkez Bankası piyasaya likidite aktarmış fakat piyasada oluşan belirsizlik ve güven kaybı nedeni ile bu paralar dövize yönelmiş; bu durumun krize dönüştüğünü fark eden MB likidite aktarımını durdurunca gecelik faizler yükselmiştir.

Kriz sonrasında yaşanan olumsuzluklar IMF'nin ek rezerv desteği ile kısmen atlatılmıştır. Fakat Bankacılık sektörünün kırılabilirliği daha da artmış ve sistemdeki birçok orta ölçekli banka TMSF'ye devredilmiştir. Bu durum kamu kesiminin

yükümlülüklerini daha da arttırmış, ekonomide yaşanan tüm bu olumsuzluklar karşısında yabancı yatırımcıların piyasaya olan güveni ve bu doğrultuda mali desteği de azaltmıştır. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu dış kaynağın gelmemesi ise faiz oranlarının yükselmesine neden olmuş; bu durum karşısında kur politikasında birtakım değişiklikler yapılması uygun görülmüştür.

Yaşanan bu kriz sonrasında azalan yabancı yatırımlara paralel olarak ekonomide de küçülme yaşanmıştır.

Bunun yanı sıra, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından Bankacılık sektörünün sorunları daha da artmış ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Öte yandan ihracat faaliyetlerinde bir durgunluk yaşanırken; üretimden çok tüketime önem verilmesi nedeni ile ihracat azalırken ithalat artmış; bu da cari açık'ın yükselmesine neden olmuştur. Cari açık'ın kısa vadeli yabancı sermaye ile finanse edildiği bir piyasada finansal şokların yaşanılması da kaçınılmazdır.

Tablo 15. 2001 Krizinin Ekonomik Göstergeleri

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KBBG)	5,0	8,6	7,7	9,4	15,6	12,5	15,5
Kamu Bankaları Görev Zararları	2,2	4,2	5,2	7,5	13,3	12,0	0,0
KKBG + KBGZ	7,2	12,8	12,9	16,9	28,9	24,5	15,5
Konsolide Bütçe Açığı	3,7	8,5	7,6	7,1	11,6	10,2	17,4
Konsolide Bütçe Faiz Harcamaları	7,4	10,0	7,7	11,5	13,7	16,3	22,2
İç	6,1	8,9	6,7	10,5	12,6	15,0	20,3
Dış	1,3	1,1	1,0	1,0	1,1	1,3	1,9
Vergi Gelirleri	13,8	15,0	16,1	17,2	18,9	21,1	22,2
Kamu Borç Stoku	37,6	40,3	40,5	41,3	51,8	53,4	97,4
İç	14,6	18,5	20,2	21,7	29,3	29,0	66,3
Dış	23,0	21,8	20,3	19,6	22,5	24,4	31,5
Kısa Vadeli Kamu Borç Stoku	8,0	10,2	8,1	10,9	4,1	2,1	10,8
TÜFE	89,0	80,2	85,7	84,6	64,9	54,9	54,4
GSMH Büyüme Oranı	8,0	7,1	8,3	3,9	-6,1	6,3	-8,5

Kaynak: Akın Veziroğlu, "Finansal Krizlerin Mali Piyasalara ve Kurumlara Etkilerinin Analizi", (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi). İstanbul, 2004, s. 44.

Tablo 15’de görülebileceği üzere, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizinin ardından konsolide bütçe açığı 10,2’den 17,4’ yükselerek 7,2 puan artmıştır. Konsolide bütçe faiz harcamalarına bakıldığında ise; 2000 yılına kadar önemli artış yaşanmazken 6 puan artarak 2001 yılında 22,2 olmuştur. Vergi gelirlerinde önemli bir artış olmamış, Kamu borç stokuna bakıldığında, kısa vadeli kredilerden dolayı iç borçların dış borçlara göre daha yüksek olduğu özellikle de 2000–2001 yılları arasında daha fazla arttığı görülmektedir. Ayrıca 2000 yılında gerçekleşen % 6.3’lük GSMH büyümesi 2001 yılında % -8,5’e gerileyerek küçülme yaşanmıştır.

1999 yılında ortaya çıkan güven ortamı ve IMF’nin gözetimi altındaki ekonomik program ile değerler kısa bir süre içerisinde düzelmeye başlamıştır. Bu düzelme çok hızlı olmuş, bastırılan kur ile TL aşırı değerlenmiştir. İlk sarsıntının yaşandığı Kasım 2000 krizi ile dengeler iyice bozulmuş, zaten bahane arayan ekonomi Şubat 2001 döneminde dibe vurmuştur.⁴⁸

⁴⁸ Veziroğlu, a.g.e., s. 45.

3. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE YAPILAN REFORMLAR

3.1. Türkiye’de Yeniden Yapılandırmayı Gerektiren Sebepler

3.1.1. Finansal Liberalizasyon

3.1.1.1. Liberalleşme Nedir?

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile birlikte Bretton-Woods Sistemi (BW) kurulmuş ve bu süreçte yani 1970’li yılların sonuna kadar devletin ekonomi üzerindeki müdahalesi söz konusuydu. Bu müdahaleler ise mevduat ve faiz oranları, bankaların karşılık oranları üzerinde uyguladıkları kısıtlamalardı. Fakat 70’li yılların sonunda bu sistemin yıkılması ile birlikte uygulanan politikaların ekonomiye olumsuz yansımalarını ortadan kaldırmak, hükümetin ekonomi üzerindeki baskısını biraz daha hafifletmek amacıyla serbestleşmeyi öngören politikalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde IMF ve Dünya Bankası (World Bank – WB) öncülüğünde uygulamaya konulmuştur. Örneğin, gelişmekte olan ülkeler tarafından GÜ’lerin finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek için Bankacılık ve Finans kesimi üzerindeki kısıtlamaların azaltılması ya da ortadan kaldırılması ile sistemin serbestleşmesi sağlanmış ve piyasaya giren yabancı sermaye miktarı da artmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde finansal liberalizasyon, ülkelerin dışa açılma süreci olarak da tanımlanmaktadır. Ayrıca,⁴⁹

Kredi kontrollerinin kaldırılması,

Faiz oranlarının serbest piyasada belirlenmesi,

Bankacılık ve geniş anlamda finansal sektöre giriş serbestliği,

Bankaların özerkliği,

Bankaların özel mülkiyeti,

⁴⁹Fırat Gündem ve Ramazan Tunç, “Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Küresel Finansal Krizin Türkiye Üzerine Etkileri: S&P 500 ve İMKB Üzerinden Bir Analiz”, (Çevrimiçi), <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/77.pdf>, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2010), s. 2.

Uluslararası sermaye hareketlerinin liberalizasyonu şeklinde de tanımlanabilmektedir.

Ekonomide liberalleşme yani diğer adıyla finansal liberalizasyon, mali piyasalarda arz ve talep üzerindeki kontrol mekanizmalarının kaldırılmasına veya hafifletilmesine yönelik olarak alınan önlemler, uygulanan para ve maliye politikaları olarak da tanımlanabilmektedir.⁵⁰

OECD'ye göre finansal liberalizasyon, bir ülkede yerleşik olmayanların (dar mükellef) o ülkedeki her türlü parasal işleme ve araca serbestçe yatırım yapabilmeleridir. Öyle ki finansal liberalleşme; yerleşiklerin kendi ülkelerinde hisse senedi ihracı için izin alırken; bir yabancı piyasada, yerli makamların ön izni olmaksızın serbestçe hisse senedi ihraç edebilmeleri anlamına da gelmektedir.⁵¹

Küreselleşme, ülkelerin özellikle finans piyasalarındaki çeşitli sınırlamaların ve kontrollerin ortadan kaldırılarak, uluslararası rekabete açılması anlamına da gelmekte ve finansal liberalizasyon'dan daha geniş bir tanım içermektedir.

Finansal liberalizasyon ise; genellikle hükümetlerin gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek için bankacılık ve finans sistemi üzerindeki denetim ve kısıtlamaları kaldırdığı ya da önemli bir ölçüde azalttığı deregülasyon uygulamalarının bir sonucu olarak gösterilmekte ve ekonomilerin uluslar arası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir.⁵²

Türkiye'de 1980'li yıllar önemli değişikliklerin başlangıcı sayılmaktadır. Çünkü bu tarihten sonra "liberalleşme" adı altında ekonomide yapısal reformlar

⁵⁰ H.Gül Özer, **Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Kriz İlişkisi (1990 Sonrası Asya ve Türkiye Örneği)** (Güncelleştirilmiş Doktora Tezi), Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 2006, s. 4.

⁵¹ a.g.e

⁵² Serap Durusoy, "Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri", (Çevrimiçi), <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NmCtgPneKecJ:www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/finans.doc+%3D%E2%80%9CFinansal+Liberalle%C5%9Fme+nin+Sorgulanmas%C4%B1n%C4%B1n+Nedenleri%E2%80%9D&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2010)

gerçekleştirilmiş; bu bağlamda ithal ikameci anlayış yerine dışa açılarak büyüme hedeflenmiş ve ihracat faaliyetlerine ağırlık verilmiştir.

Finansal liberalleşmenin özellikleri ise;⁵³

Mevduat, faiz ve kredi tavanları ile öncelikli sektörler kredi verilmesi uygulamasının yürürlükten kaldırılması.

Yeni kurumların finansal sisteme girişini engelleyen uygulamaların kaldırılması.

Döviz ödemelerinin yapılmasını kısıtlayan uygulamalara son verilmesi.

Yurtiçi finansal piyasaların rekabete açık hale getirilmesidir.

3.1.1.2. Liberalleşmenin Amacı

Ticaretin serbestleştirilmesi, ülkenin serbestleşme öncesi kapalı yapısından kurtularak, dışa açılması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de ise; tasarrufların artırılması, daha fazla yabancı sermaye girişinin sağlanması, piyasada rekabetin artırılması böylece finans sektörünün, bankacılık kesiminin de hızla gelişmesi ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılması amaçlanmaktadır. Uygulanan liberalleşme politikaları sayesinde tüm iç ve dış ticaret faaliyetleri önündeki kısıtlamalar kaldırılmış, finansal piyasalarda işlem gören mali araçlar çeşitlenerek finansal derinleşme sağlanmış, dünya üzerindeki tüm finansal piyasaların entegrasyonu ile birlikte yatırımcıların, yatırım seçenekleri çoğalmış ve böylece mali kurumların faaliyet alanlarında önemli değişiklikler de olmuştur. Yaşanan bu vb. gelişmeler mali kesimde rekabeti daha da arttırmıştır.

Bunun yanı sıra liberalleşme politikaları gelişmekte olan ekonomilerin hızla büyümelerini sağlarken, finansal kırılganlığı artırarak; ülkeleri krizlere daha açık hale getirmiştir.

⁵³Fırat Gündem ve Ramazan Tunç, “Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Küresel Finansal Krizin Türkiye Üzerine Etkileri: S&P 500 ve İMKB Üzerinden Bir Analiz”, (Çevrimiçi), <http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/77.pdf>, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2010), s. 2.

3.1.1.3. Finansal Liberalizasyon Süreci

Finansal liberalizasyon sürecinde yapılan çalışmaları “1980 Liberalleşme Programı” kapsamında gruplara ayırarak incelemek daha doğru olacaktır.

Hükümet, 1980 yılının Ocak ayında, Türk Ekonomisini kapalı ve içe dönük bir ekonomik yapıdan, giderek dünya piyasaları ile bütünleşmiş bir ekonomi konumuna getirecek olan, yeniden yapılanma programını açıklamıştır. Liberalleşme programının hedefleri; ülkenin döviz problemlerinin çözülmesi (ödemeler dengesi açığının kapatılması), enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dış dünya ile bütünleşmesi için rekabet gücünün artırılması olarak belirlenmiştir.⁵⁴ Bu bağlamda iç ve dış finansal piyasaların liberalize edilmesi amacıyla birtakım çalışmalar yapılmıştır.

Döviz Politikaları

Döviz rejimindeki gelişmeler, “Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında” kararlarla gerçekleştirilmiştir. Haziran 1984’de çıkartılan 30 sayılı Kararname, Ağustos 1989’da alınan karar ve 32 sayılı Kararname üzerinde yapılan değişiklikler ile Türkiye’deki döviz işlemleri tamamen liberalleştirilmiştir. Bütün bu kararlar sonucu, Türkiye’de bulunan tüm kişilerin:⁵⁵

Döviz tutabilmeleri,

Bankalardan, “yetkili kurumlar”dan (Hazine Müsteşarlığı tarafından döviz işlemleri yapmaya yetkili kılınan kurumlar) ve “Özel Finans Kurumları”ndan (İslam Bankaları) döviz alabilmeleri,

Bankalarda ve Özel Finans Kurumlarında DTH açabilmeleri,

Bankalardaki hesaplarını yurt içi ve dışında istedikleri gibi kullanabilmeleri,

Yabancı ülkelerde yatırım yapabilmeleri veya ortaklıklara girebilmeleri,

⁵⁴ Özer Ertuna, **Türkiye’de Liberalleşme ve Altın Sektörü Reformu**, Cenevre: World Gold Council, Araştırma No. 1, t.y., s.s: 15-16

⁵⁵ **a.g.e.**, s.s. 17-18

Vadeli döviz alım veya satım işlemlerine girebilmeleri serbest bırakılmıştır.

Ayrıca 30 sayılı Kararname ile uluslararası portföy yatırımlarını engelleyen nedenler ortadan kalkmış ve Türkiye’de yaşayan kişilerin yabancı sermaye piyasalarından fon yaratmaları mümkün hale gelmiştir.⁵⁶ Yaşanan bu gelişmeler yurtdışından ülkeye olan sıcak para girişini arttırarak; piyasadaki döviz rezervlerinin artışına neden olmuş ve ödemeler dengesindeki sorunlara da çözüm getirmiştir.

Faiz Oranı Politikaları

24 Ocak 1980 kararlarının amaçlarından biri de faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesini sağlamak olmuştur. Bu durum aynı zamanda, tasarrufların arttırılması ve kaynakların etkin dağılımını amaçlamaktadır. Faiz oluşumunun serbestleşmesi yolunda ilk adım 1980 yılının Temmuz ayında, kredi ve mevduat faiz oranlarının belirlenmesinin piyasa koşullarına bırakılmasıyla ve bankaların mevduat sertifikası çıkarmalarına izin verilmesi ile atılmıştır.⁵⁷ Faiz oranları üzerindeki engellerin kaldırılması ile birlikte “bankerlik” adı altında tasarruf sahiplerine bankaların uyguladığı oranlardan daha düşük faiz oranları ile kredi vb. farklı finansal araçlar pazarlayan ve bankaların tabi oldukları düzenleme ve denetime tabi olmadan faaliyetlerini sürdüren yeni kurumlar ortaya çıkmıştır. Bankalardan daha düşük faiz oranları ile farklı yatırım araçları yaratmışlar ve bu şekilde bankalarla rekabet etmeye başlamışlardır. Yaşanan bu gelişmelerin; ortaya çıkan yeni finansal araçların olası bir krize sebep olacağı endişesi ile hükümet gelişmeleri kontrol altına almak amacı ile 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu’nun yürürlüğe girmesini sağlamış, 1982’de ise Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuştur. 1986’da ise menkul kıymetlerin güven ve istikrar içinde işlem görmelerini sağlamak amacıyla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçmiştir.

⁵⁶ a.g.e., s. 18.

⁵⁷ a.g.e., s. 19.

Ürün Fiyatlarına ve Enflasyona Dair Politikalar

Liberalleşme çalışmaları kapsamında atılan bir diğer adım ise yerli piyasada uygulanan fiyatların yabancı ülkeler ile uyumlu hale getirilmesi yönündedir. Bu nedenle, fiyat belirlenmesine serbesti getiren, ancak fiyatları uluslararası fiyatlar ile uyum gösterecek şekilde yönlendiren tedbirler şunlardır:⁵⁸

Fiyat kontrollerinin kaldırılması,

İhracata verilen direk teşviklerin azaltılması ve daha sonra ihracatın teşviki nedeni ile hızla değer kaybettirilen Türk Lirasına tekrar değer kazandırılması,

İthalatın serbestleştirilmesi, gümrük duvarlarının kaldırılması ile yerli sanayiye sağlanan efektif korumanın azaltılması ve Avrupa Gümrük Birliği'ne katılımı.

Bunun yanı sıra liberalleşme kapsamında ithalat serbestleştirilmiş; damga vergisi ve garanti depozitoları azaltılmıştır. İthalatta liberalleşme yolundaki en önemli gelişme, 1984 yılında, ithal malları sınıflandırmasının değiştirilmesi olmuştur. 1984 yılına kadar, devlet ithali serbest malların listesini ilan ediyordu. Bu liste dışındaki tüm malların ithali, ya izne tabi, ya da yasaktı. 1984 yılından sonra bu uygulama değiştirilmiş ve yalnızca ithali yasak olan ve müsadeye tabi malların listesi hazırlanmıştır. İthali yasaklanan mallar listesi kısa bir liste olarak belirlenmiş ve bunların dışında kalan tüm malların ithalatı serbest hale getirilmiştir.⁵⁹ Liberalleşme kapsamında yapılan bir diğer çalışma ise Türkiye'nin Avrupa Topluluğu haline gelmesini sağlamak amacı ile 1963 yılında Ankara Antlaşması'nın imzalanması olmuştur. Böylece Türkiye, Avrupa Topluluğu ülkelerine uyguladığı gümrükleri azaltmış; öte yandan yerel piyasada uygulanan fiyatların yani yurtiçi fiyatların dış dünya ile uyumlu hale getirilmesi sağlanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler rağmen, enflasyon oranı bir türlü kontrol altına alınamamıştır.

⁵⁸ a.g.e., s.s. 21-22.

⁵⁹ a.g.e., s. 22.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye’de liberalleşme sürecinde iç ve dış finansal piyasalarda dışa açılma sağlanmış; faiz oranları üzerindeki sınırlamaların kaldırılması yatırımcıların daha riskli yatırımlara yönelmelerine neden olmuş; bu da finansal kırılganlığı arttırıcı bir etki yaratmıştır. Bu durum ekonomileri finansal krizlere karşı daha duyarlı hale getirmiştir.

Finansal krize neden olacak bir diğer durum ise; yapılan düzenlemeler sonucunda yeterli düzenleme ve denetleme yapılmamasıdır. Şöyle ki, piyasaya girişler serbestleştirilirse ve faiz oranları üzerinde gerekli sınırlama yapılmazsa bankalara yüksek faiz oranlarından işlem yaparak aşırı risk alma imkanı tanınmış olacaktır.

İç piyasalarda liberalleşme çalışmalarının başarısızlığının nedeni makroekonomik yapının istikrarsız oluşu, Bankacılık sektörünün zayıf yapıda olmasına bağlıdır. Sektörde denetleme ve düzenlemelerin yeterli düzeyde yapılması halinde finansal kırılganlık azalarak, krizlerin ortaya çıkışı da sınırlandırılabilir.⁶⁰

Dış finansal piyasaların liberalizasyonu da sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile ilgilidir. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi Bankacılık sektörüne girişler önündeki engelleri ortadan kaldırarak bankaların daha rekabetçi bir ortamda faaliyet göstermelerine imkan tanıyacak; bu da finansal kırılganlığı arttıracaktır. Ayrıca liberalizasyon bankaların faaliyetleri konusunda daha özgür davranmalarına izin vererek bankaların daha riskli yatırımlara yönelmelerine neden olacaktır.

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sektörde likiditenin de artmasını sağlar. Bu durum her ne kadar olumlu bir gelişme gibi görünse de piyasada likiditenin bollaşması ile kişilerin ya da kurumların kredi talebinin daha fazla artmasına neden olur. Kredi talebinin ve dolayısıyla kredi hacminin artışı ile başta “kredinin geri dönmeme riski” olmak üzere birtakım yeni risklerin ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Bu durum bankacılık sektörü için büyük bir tehlike arz etmektedir.

⁶⁰ Nedret Demirci, **Finansal Krizlerin Anatomisi Modern Kriz Teorileri Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye**, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 2005, s. 103.

Örneğin; 2008 Küresel Krizi incelendiğinde bunun mortgage kredilerinden kaynaklanan bir kriz olduğu görülmektedir. Ayrıca bu krizin sonuçları küreselleşme ve liberalleşme faaliyetlerinin ekonomik boyutunu da göstermektedir. Her ne kadar olumlu gibi görünse de bunun dezavantajlarını göz ardı etmek imkansızdır. Bu nedenle olası riskleri en aza indirmek için ülkelerin denetim ve düzenleme otoritesini sağlam bir yapıya kavuşturması gerekmektedir. Bunun için yapılması gereken en önemli şeylerden biri de “Piyasa Disiplini”nin sağlanmasıdır.

3.1.1.4. Finansal Liberalleşme Politikalarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Finansal liberalleşme politikaları devletin ekonomi üzerindeki müdahalesini azaltıp, tüm yetkinin piyasaya devredilmesi ile serbestleşmeyi; dışa açılmayı amaçlamaktadır. Buradaki asıl hedef dışa açılarak büyümenin sağlanmasıdır. Bu bağlamda ihracat faaliyetlerine ağırlık verilmiş, sektörde rekabetin artırılması sayesinde çeşitli aracılık hizmetleri önem kazanmıştır. Ayrıca sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile liranın da uluslararası piyasalarda işlem görmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Her ne kadar 1980 yılında uygulamaya konulmuş olsa da tam anlamıyla serbestleşme 1989 yılında gerçekleşmiştir.

Dış Ticaret

Ekonomide gerçekleştirilen liberalleşme çalışmaları sayesinde dışa açılarak büyüme doğrultusunda üretim faaliyetleri canlanmış, ihracatın GSMH içindeki payı artmış ve döviz sıkıntısı giderilmiştir. Bunun yanı sıra dış ticaretin artırılması ile ekonominin de dış dünya ile entegrasyonu sağlanmıştır.⁶¹

⁶¹Ertuna, a.g.e., s.23.

Turizm Gelirleri

Serbestleşme ile birlikte devletin turizm yatırımlarına verdiği önemin artması ile bu konuda bir takım çalışmalar yapılmış; önceki yıllara göre ülkeye gelen turist sayısındaki artışa paralel olarak turizm gelirleri de artış göstermiştir.

Sermaye Piyasaları

Finansal piyasaların dışa açılması ile birlikte ekonomik entegrasyon sağlanmış; tüm piyasalar birbirinden hızlı bir şekilde etkilenmeye başlamıştır. İşte sermaye piyasalarında yaşanan gelişmeler de bunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Piyasalarda işlem gören menkul kıymetlerin sayısındaki artış, borsaların işlem hacmini yükseltmiş, yatırımcılar açısından yatırım yapılabilir ürünlerin sayısı; yatırım olanakları artmış ve bankacılık faaliyetlerine ek olarak aracılık hizmetleri de büyük önem kazanmıştır. Bunun yanı sıra son zamanlarda popüler hale gelen alacakların “menkul kıymetleştirilmesi” ile oluşturulan varlığa dayalı menkul kıymetler ve yatırım fonlarının yeni tipleri finansal piyasalarda kabul görmeye başlamıştır.

3.1.2. Finansal Serbestleşme

1980 yılından itibaren tüm ülke ekonomileri dışa açılma dönemine girerek serbestleşmeye başlamışlar ve böylece yabancı sermaye yatırımları büyük miktarda artış göstermiştir. Bunun artışındaki en önemli etken ise IMF ve Dünya Bankası'nın teşviki olmuştur. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin kamu açığını, dış ticaret açığını finanse etmek amacıyla fazlasıyla benimsenmiştir. Bu borçlanma genellikle kısa vadeli sermaye yatırımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun diğer adı “sıcak para” olarak ifade edilmektedir. Kısa vadeli borçlanma düşük maliyetli olduğu için gelişmekte olan ülkeler tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Bu şekilde borçlanmak bankalar, firmalar ve devlet için daha cazip gelmektedir.

Finansal serbestleşmenin kamu açıklarının finansmanı açısından yararlı olduğu bilirse de krizler üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Şöyle ki; kısa vadeli borçların GSYİH' ya oranının % 20 olması durumunda o yıl için GSYİH'nın % 20'lik kısmının ödenmesi gerekmektedir. Böyle bir ödemenin ise maliyeti oldukça büyüktür. Bu durum ekonomideki üretkenlik açısından oldukça önemlidir. Ayrıca bu oranın artması finansal kırılganlığın da artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan, yatırımcıların gelişmekte olan ülkelere yatırım yapma sebebinin ise arbitraj imkanından yararlanmak olduğu düşünülmektedir.

Yatırımcıların bir kriz anında ekonomideki rezervlerin kısa vadeli borçlara yetmeyeceğini anlayıp korkmaları sermaye çıkışını başlatmaktadır. Bu süreç MB'da dolar olduğu sürece devam etmektedir.⁶² Bu bakımdan herhangi bir nedenle başlayan sıcak para çıkışları ödemeler dengesini ve döviz piyasalarını alt üst etmektedir.⁶³

Yükselen piyasalar zenginleştikçe finans piyasaları derinleşmekte, fakat dış borç profilinde kısa vadeli yükümlülüklerin ağırlığı artmaktadır. Halbuki orta ve uzun vadeli borç stoku ülkenin güvenilirliğini arttırmakta ve kriz ihtimalini de azaltmaktadır.⁶⁴

3.1.2.1. Finansal Serbestleşme Süreci

Döviz Kuru Politikasının Değişmesi

Finansal serbestleşme sürecinde atılan ilk adım döviz kuru rejiminin değiştirilmesi olmuştur. 1980 öncesinde uygulanmakta olan sabit kur rejiminde TL'nin değeri piyasa tarafından belirlenmekteydi. Bu dönem "kapalı ekonomi" olarak da adlandırılmaktadır.

Fakat 24 Ocak kararlarının ardından döviz kurları MB tarafından belirlenmeye başladı. Ardından bankalara DTH açma hakkı ve bankalara serbestçe

⁶²Tolga Kabaş, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi", (ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2004, s. 18.

⁶³a.g.e.,

⁶⁴a.g.e., s. 19.

döviz alım satım yapma imkanı tanındı. Yapılan bu serbestleşme çalışmaları ile yurtiçindeki vatandaşların döviz tutabilmelerine, özel kesimin ise yurtdışından borçlanabilmelerine, yabancılara ise tasarruflarını yurtiçinde değerlendirebilmelerine izin verilmiştir.

Faiz Oranları Üzerindeki Devlet Denetiminin Kaldırılması

Dışa açılma döneminden önce hükümet faiz oranlarını kontrol altında tutuyordu. Fakat 1980 yılına gelindiğinde faiz oranları üzerindeki sınırlar kaldırılmıştır. Böylece faiz oranlarındaki kontrolsüzlükle birlikte tasarrufun ve sektördeki rekabetin artırılması hedeflenmiştir. Bankaların uygulamış oldukları faiz oranlarının düşük olması mevduat sahiplerinin mevduatlarını bankalardan çekerek daha yüksek faiz uygulayan bankerlere yatırmalarına neden olmuştur. Fakat faizlerin sektördeki bankalardan büyük olması ve mevduatın geri ödenmemesi şeklinde ortaya atılan söylentiler bankerlere duyulan güvenin sarsılmasına neden olmuş ve bu nedenle tüm mevduat sahipleri mevduatlarını acilen çekmeye başlamışlardı. Bu durum 1982 yılında Bankerler Krizi'nin patlak vermesine neden olmuştur. Bu durum liberalizasyon döneminin ilk başarısızlığı olarak bilinmektedir.

Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerine Başlanması

1980 yılı öncesinde kamu açıkları MB'nın para basması ile finanse ediliyordu. Fakat bu yıldan sonra 1985'de hükümet kamu açıklarının finansmanı için para basmak yerine hisse senedi ve devlet tahvili ihracına başlamıştır.

1985 yılına kadar hükümetler finansal açıklarını kapatmak için DİBS ihraç etmek yerine yoğun bir biçimde MB'ndan kısa vadeli avans kullanmayı tercih etmişlerdir. MB'nın bono ihaleleri ile birlikte, 4 Şubat 1987 yılından itibaren açık piyasa işlemleri uygulamaya başlamıştır. Açık piyasa işlemleri para politikası aracı olmakla beraber bu işlemler çerçevesinde DİBS alımı İMKB'de ikinci el bono ve tahvil piyasasının oluşturulması için gerekli zemini hazırlamış; Hazine'nin MB'ndan

kullandığı kısa vadeli avans miktarı giderek azaltılmış ve 2001 yılında çıkartılan MB yasası ile de tamamen kaldırılmıştır.⁶⁵

Sermaye Piyasası Kanunu

Sermaye Piyasası Kurulu sermaye piyasasında işlem yapan yatırımcıların korunması, gerekli düzenlemelerin yapılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Sermaye piyasası kanunu ile sermaye piyasalarının denetlenmesi, işleyişin güvenli ve şeffaf bir biçimde sağlanması amaçlanmaktadır.

Bankacılık Sektörü İle İlgili Yenilikler

1980 öncesinde sadece MB ve bankalardan oluşan bir finansal sistem varken, serbestleşme dönemine girdikten sonra bankaların yanında özel finans kurumları ile leasing şirketleri de faaliyet göstermeye başlayarak sistem gelişmeye başlamıştır.

1980’lerde yaşanan serbestleşme hareketleri Bankacılık sistemini de etkilemiştir. Bu nedenle Bankacılık sisteminde reformlar yapılmış ve 1980’den sonra bankacılık yasaları yürürlüğe konmuştur. Bunlardan birincisi 2 Mayıs 1985’de yürürlüğe giren ve sistemle ilgili yapısal sorunları ele alan 3192 Sayılı Bankalar Kanunu’dur. Bu kanun Bankacılık sistemine düzenleme ve denetleme getirecek altyapının sağlanması amacıyla yürürlüğe girmiştir. Bunun yanı sıra, bankalara tekdüzen hesap planı, bilanço ve kar-zarar cetveli öngörmüştür. Ayrıca, yerli ve yabancı bankaların açılma ve şube sayısını arttırmaları ile ilgili kuralları, muhasebe ve denetim standartlarını, tasarruf mevduatı sigorta fonunu, bankaların kredi alacaklarının tahsilinin hızlandırılmasına ilişkin maddeleri de içermektedir.⁶⁶ Yapılan çalışmalardan biri de 5 Nisan 1994 tarihinde uygulamaya konulan yeni istikrar programı olmuş ve bu program ile 1983 yılında kurulmuş olan TMSF yeniden

⁶⁵ Özge KAMA, “Uluslar arası Sermaye Akımları” (YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003, s. 88.

⁶⁶ Cihan Paçacı, “Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılık Sektörü”, (Çevrimiçi) <http://www.ekodialog.com/Makaleler/cumhuriyet-doneminde-turk-bankacilik-sektoru.html>, (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2011).

yapılandırılmıştır. Ayrıca hükümet kriz döneminde banka paniklerini azaltmak amacıyla mevduatı tam güvence altına almıştır.

Diğer yandan Bankacılık sisteminde yaşanan olası krizin tüm sektörleri hızlı bir şekilde etkilemesi Türk Bankacılık Sektörü'nde düzenlemelerin ve denetlemelerin önemini bir kez daha ortaya çıkartmıştır. Şöyle ki; 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 sayılı ikinci Bankalar Kanunu bu bağlamda yapılan çalışmalardan biridir. Kanunun amacı, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, mali piyasalarda güven ve istikrarı ve ekonomik kalkınmanın gereklerini de dikkate alarak kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere bankaların kuruluş, yönetim, çalışma, devir, birleşme, tasfiye ve denetlemelerine ilişkin esasları düzenlemektir.⁶⁷ Kanun, ayrıca bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesi ve denetim konusunda alınması gereken kararlardan, önlemlerden oluşmaktadır. Buna göre finansal yapıları zayıf olan bankaların TMSF'ye devredilmesi öngörülmüştür. Ayrıca çıkarılan bu kanundan sonra yine aynı yıl içerisinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Fakat kurum 1 Eylül 2000 tarihi itibarıyla faaliyete geçmiştir. Böylece sektördeki denetim ve düzenleme yetkileri Hazine Müsteşarlığı ve MB'ndan alınarak BDDK'ya devredilmiştir.

BDDK, finansal piyasalarda güven ve istikrarı sağlamak, finansal sisteme rekabet gücü kazandırıcı ortamı hazırlamak, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını temin etmek, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, denetime tabi kuruluşların piyasa disiplini içerisinde, sağlıklı, düzenli ve emin bir şekilde çalışmasına yönelik gerekli tedbirleri almaktır.⁶⁸ Piyasada yaşanması muhtemel olumsuzlukların öngörülmesi ve gerekli tedbirlerin alınması amacı ile risk yönetimi faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. 5411 sayılı kanuna göre, bankalar risk yönetimi kapsamında, risk politikalarını kurulca belirlenen esaslar çerçevesinde oluşturmak, uygulamak ve raporlamak zorundadır. Risk yönetimi faaliyetleri

⁶⁷ BDDK, "4389 Sayılı Bankalar Kanunu", (Çevrimiçi)
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/Bankacilik_Kanunu.aspx,
(Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2010), s. 1.

⁶⁸ BDDK, "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu", (Çevrimiçi)
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/BDDK_Hakkinda/580230042011bddkkita_p.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2011), s. 15.

yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak risk yönetimi birimi ve personeli tarafından yürütülmektedir.⁶⁹

3.1.2.2. Finansal Serbestleşme Biçimleri

Dışsal Serbestleşme

Sermaye hareketlerinin liberalizasyonu ile yurt içine ve yurt dışına yatırımların ve sermaye transferlerinin serbestçe yapılmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda üç çeşit işlemden söz edilebilir.⁷⁰

Yurtiçine dönük işlemler: ülke vatandaşları uluslar arası finansal piyasalardan serbestçe borçlanabilir, yabancılar da yerli finans piyasalarında yatırım yapabilirler.

Yurtdışına dönük işlemler: vatandaşların yurtdışında sermaye transferine ve dışarıda varlık tutmalarına izin verilir, yabancıların yerli finans piyasalarında borç verip kredi kullanabilmelerini sağlar.

Yabancı para ile yerli transfer: Vatandaşların yabancı para cinsinden borçlu-alacaklı ilişkisine girebilmelerinin serbest hale getirilmesidir.

İçsel Serbestleşme

İçsel serbestleşme ülke içindeki finansal sistemdeki kısıtlamaların kaldırılması, yurtdışına yapılan sermaye transferlerinin ise tamamen serbestleştirilmesidir.

Yurtiçi finansal serbestleşme faizlerin piyasa tarafında belirlenmesi, faizler üzerindeki mali yüklerin azaltılması, kredi tavanlarının ve tayınlamalarının kaldırılması, finansal piyasaya girişin kolaylaştırılarak, finansal araçların çeşitlendirilmesi gibi ekonomik hedeflerden oluşur. Yurtiçinde yaşanan finansal serbestleşme enflasyon ile faiz oranları arasındaki bağı güçlendirirken, yurtdışı

⁶⁹ TBB, “**5411 Sayılı Bankacılık Kanunu**”, İstanbul: Graphis Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti., 2008, s. 41 – 42.

⁷⁰ Yasemin TÜRKER KAYA, “Sermaye Hareketleri ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellemesi: Türkiye Örneği”, (Uzmanlık Tezi), Ankara, 1988, s.s. 8-9.

finansal serbestleşme enflasyon ile faiz oranları arasındaki bağı güçlendirirken, yurtdışı finansal serbestleşme enflasyon ile kur bağına zayıflatmaktadır. Kur, dış ticaret dengeleri yerine sermaye hareketleri tarafından belirlenmekte ve para otoritelerinin uyguladıkları ekonomik politikalarındaki otonomileri azalmaktadır.⁷¹

3.1.2.3. Finansal Serbestleşmeyi Hızlandıran Ekonomik Gelişmeler

Gelişmekte olan ülkeler sermaye hareketleri ile ilgili yaptığı reformlar ile uzun dönem sermaye hareketlerini arttırmayı ve istikrarlı bir büyüme sağlamayı hedeflemektedir. Pek çok gelişmekte olan ülkede finansal sistemi açık hale getirme ve sermaye hareketlerini serbestleştirme yönünde çabalar vardır.⁷² Örneğin, tüm finansal piyasaların liberalizasyonu ile birlikte yurtiçinde ve yurtdışında yapılan yatırımlar serbestleşmiş, tüm sınırların ortadan kaldırılması ithalat ve ihracat gibi ticari faaliyetlerin ve dolayısıyla bu yolla elde edilen gelirin de artmasını sağlamıştır. Tüm bu katkıları göz önünde bulundurulduğunda hükümetler yabancı sermaye yatırımları üzerindeki sınırları da kaldırmışlardır. Bu durum ekonomi de entegrasyonu sağlayarak; finansal çeşitliliği ve böylece finansal derinleşmeyi de arttırmıştır. Ayrıca yatırımların uzun vadeli olması ekonomik istikrara da katkı sağlamaktadır.

3.1.3. Yabancı Sermaye Hareketleri

Uluslararası sermaye hareketleri küreselleşmenin ekonomik etkilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır ve birçok şekilde yapılmaktadır. Bunlar, uzun vadeli sermaye hareketleri, diğer uzun vadeli sermaye hareketleri ve kısa vadeli sermaye hareketleridir.

Uzun vadeli sermaye hareketleri de doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

⁷¹ a.g.e., s.s. 8-9.

⁷² Eyüp, a.g.e., s. 8.

3.1.3.1. Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri

Uzun vadeli sermaye hareketleri vadesi bir yıl veya daha uzun süreli olan sermaye hareketlerini ifade etmektedir. Ülkeler arası yüksek kar oranı, faiz oranı farklarından yararlanma, ülkeler arasındaki ticareti sınırlayan engelleri aşma veya yabancı hammadde kaynaklarına daha kolay ulaşma gibi nedenler ile ortaya çıkar.⁷³ Doğrudan yatırımlar ve portföy yatırımları olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğrudan Yatırımlar

Bir firmanın yabancı bir ülkede doğrudan veya ortaklık şeklinde yatırım yaparak yönetime katılmasıdır. Bu yeni kurulan bir firma için sermaye desteğinde bulunmak ya da var olan bir firmanın sermayesini arttırmak amacıyla o ülkede bulunan firmalara teknoloji, makine, yönetim teknikleri, yönetim bilgisi gibi üretimi arttırıcı faktörlerin getirilmesidir.

GOÜ'lere yönelik sermaye hareketlerinin önemli bir bölümünü oluşturan ve aynı zamanda ilgili ülkelere teknoloji ve yönetim tekniklerinin transferini de sağlayan doğrudan yabancı yatırımlar, özel sektör yatırımlarından oluşmakta olup, yatırım yapılan ülkelerin hem ulusal piyasalarında etkinliğin ve rekabetin artmasına katkıda bulunmakta hem de ilgili ülkelerin uluslararası rekabet gücünü arttırıp bunların diğer ülke piyasalarına girişlerini mümkün kılmaktadır.⁷⁴

Bu konuda yatırımcılar ve sermayedarlar açısından GOÜ'ler daha caziptir. Çünkü enflasyon rakamlarının, göreceli faiz oranının yüksek, para değerinin ise düşük oluşu, ekonominin gelişim trendi göstermesi ve yatırım boşluklarına sahip olması cezbedici faktörler arasındadır. Bunun yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye transferlerinin serbestleşmesine yönelik yapılan birtakım yenilikler de sermaye hareketlerinin artışı sağlamıştır. Özellikle de bu artış 1980'den sonra gözlemlenmektedir. Ayrıca doğrudan yatırımlar portföy yatırımlarına kıyasla daha uzun vadeli olduğu için ekonomideki istikrarın sürdürülmesinde de büyük rol oynar.

⁷³ Tamer İşgüden ve Müfit Akyüz, “Uluslararası İktisat”, İstanbul: Evrim Kitabevi, 1990, s. 61.

⁷⁴ Ali Alp, “Finansın Uluslararasılaşması: Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 12.

Portföy Yatırımları

Tasarruf sahiplerinin veya yatırımcıların bir kazanç elde etmek amacıyla yurtdışındaki sermaye piyasalarından menkul kıymet satın alarak yaptıkları işlemlerdir. Yatırımcılar için bir başka piyasaya girme olanağı tanır. Portföy yatırımlarında yatırımcının tek katkısı sermayesidir. Ayrıca menkul kıymet satın alımları ile yatırımcılara fiili olmadan yönetime katılma hakkı da tanınmaktadır. Yani hisse senedi veya tahvil satın alan bir kişi şirketin yönetimine direkt olarak katılamaz.

3.1.3.2. Diğer Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri

Diğer uzun vadeli sermaye hareketleri kamu ve özel sektörün orta ve uzun vadeli kredi kullanımlarının ve dış borç anapara ödemelerinin kaydedildiği bir hesaptır. Bu bakımdan diğer uzun vadeli sermaye hareketleri kamu kesiminin kredi kullanımları, kredi mektuplu DTH'ları ve uluslararası piyasalardan sağlanan diğer orta ve uzun vadeli kredileri kapsamaktadır.⁷⁵

3.1.3.3. Kısa Vadeli Sermaye Hareketleri

Vadesi en fazla bir yıl olan finansal varlıkların alım satımının yapılmasıdır. KVSH, faiz farkından kaynaklanan arbitraj imkanından faydalanmak için spekülasyon amaçla yapılan işlemlerdir. Bu tür sermaye hareketleri arbitraj imkanını değerlendirdikleri sürece ekonomide var olurlar fakat herhangi bir kriz durumunda yani ekonomik şoklarla karşılaşıldığı zaman hızlı bir şekilde kaçır. Bundan dolayı kısa vadeli sermayeye “sıcak para” da denilmektedir. Bu durum, kısa vadeli sermayelerin uzun vadeli sermayeler ile arasındaki farkı göstermektedir. Uzun vadeli sermayeler ise istikrarlıdır ve makroekonomik parametrelere uygun hareket ederler. Bu nedenle “soğuk para” olarak adlandırılmaktadırlar.

⁷⁵ a.g.e., s.s. 80-81.

3.1.3.4. Yabancı Sermaye Hareketlerini Etkileyen Faktörler

Makroekonomik Etkiler

Uluslararası sermaye daha çok yüksek enflasyona sahip ve yeterince güçlü para birimlerine sahip olmayan ülkelerden daha güvenceli ve istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip ülkelere doğru akışkanlık gösterir.⁷⁶ Enflasyon, faiz oranları, reel faiz oranları, döviz kuru gibi birtakım makroekonomik parametreler uluslararası sermaye yatırımlarını belirleyici faktörler olarak gösterilebilmektedir. Piyasaların dışa açılması finansal bir yeniliktir ve ancak makroekonomik yapının sağlam temellere dayandırılması ile başarılı sonuçlar verebilmektedir. Makroekonomik istikrarsızlığın olduğu bir ekonomide ise yapılan reformların olumsuz sonuçları olmaktadır. Bu nedenle finansal reformlar makroekonomik çevreden ayrı düşünülmemeli ve mutlaka ekonominin diğer alanlarında da gerekli ve uygun reformlar aynı anda veya birbirini takip edecek biçimde yapılmalıdır. Ülke deneyimlerinde makroekonomik istikrar ve finansal serbestleşmenin birbirini destekleyici nitelikte olduğu görülmektedir.⁷⁷

Enflasyon-Döviz ve Faiz Oranları

Yabancı sermaye hareketlerinin her ne kadar GOÜ ekonomilerine olumlu katkılarından bahsedilse de bazen böyle olmayabilir. Çünkü tüm bu gelişmelerin enflasyon ve döviz kuru üzerinde arttırıcı bir etkisi bulunmaktadır. Yani yüksek tutarlı kısa vadeli sermaye girişleri, ilgili ülkeler açısından enflasyonist bir baskı yaratmakta, döviz kurunun aşırı değerlenmesine yol açmakta ve ödemeler dengesi açısından, cari işlemler dengesinin bozulmasına neden olabilmektedir. Fiyatlar genel seviyesi oynak (yüksek) bir yapıya sahipse ve ülkede belirsizlikler yaşıyorsa yatırımcı bu gibi ülkelere yatırım yapmaktan vazgeçebilmektedir.⁷⁸ Ayrıca faiz oranlarının da yüksek oluşu uluslararası sermayeyi çeken faktörlerden biridir.

⁷⁶ Eyüp, a.g.e., s. 15.

⁷⁷ Sadi Uzunoğlu, Kerem Aklin ve Can Fuat Gürlesel, “Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye”, İstanbul: İMKB Yayınları, 1995, s. 37.

⁷⁸ Eyüp, a.g.e., s. 16.

Yatırımcılar ülkeler arasındaki faiz farklılıklarından yararlanabilmek amacıyla diğer ülkeye yatırım yapmayı tercih etmektedir. Fakat faiz oranları yükseldiğinde sermaye girişleri artarken, faiz oranlarının düşmesi durumunda sermaye çıkışları hızlanmaktadır. Bu nedenle faiz oranları üzerindeki uygulamalar sıcak para çıkışlarını önleyici tedbir olarak kullanılabilir.

Sosyal ve Politik Etkiler

Sermaye girişi üzerinde ülkenin politik ve sosyal yapısı da önemli rol oynamaktadır. Ekonomik ve politik etkenler ülkelerin uluslararası kredi derecelerini etkilediği için borç yükümlülüklerini de etkilemektedir. Bir ülkenin sosyal istikrarı, nüfus yoğunluğu, demografik denge, eğitim düzeyi, etnik yapısı, işgücü ve sendikalar, gelir dağılımı ve aile yapısı gibi unsurların hepsi bir arada değerlendirilmesi sonucunda belirir. Yabancı yatırımcı açısından önemli bir kıstas da, ülkenin hukuk ve adalet sisteminin işleyiş etkinliğidir. Yatırımların güvende olması, sermaye kazançları transfer etmede ya da bir anlaşmazlık durumunda hakkını arama güven ortamı yaratacaktır.⁷⁹

3.1.4. Finansal Kırılganlık

Finansal liberalizasyon ve beraberinde getirdiği küreselleşme olgusu ile birlikte ortaya çıkan birtakım yenilikler piyasaların gelişmesine katkıda bulunurken; finansal piyasaların krize yakalanma eğilimini daha da arttırmaktadır.

Artan finansal ürünlerin çeşitliliği, enformasyon ağının genişlemesi, teknolojiye yaşanan yenilikler yatırımcının yatırım kararını etkileyen, şekillendiren önemli faktörlerdendir. Ayrıca tüm finansal piyasaların entegrasyonu da yatırımcıların yatırım alanlarını genişleterek kısa sürede daha fazla ürüne, piyasaya yatırım imkanını kolaylaştırmıştır. Bu durum her ne kadar avantaj gibi görünse de aslında riskli ürünlerin çok kısa sürede piyasalara nüfuz etmesine ya da olası bir kriz durumunda zararın domino etkisi ile tüm ülke ekonomilerine rahatça ulaşabilmesine

⁷⁹Eyüp, a.g.e., s. 16.

neden olmaktadır. Bunun yanı sıra hane halkı borçluluk düzeyinin fazla oluşu da kırılganlığı arttıran faktörlerden biridir.⁸⁰

Finansal kırılganlığı artıran nedenlerden bir tanesi de, yapılan reformlar sonucunda, eğer yeterli derecede denetleme ve düzenleme yerleştirilmezse, finansal piyasaya girişlerin ve faiz oranlarının serbestleştirilmesi ile bankalara yüksek faiz oranlarından işlem yaparak aşırı risk alma imkanı tanınmış olmaktadır.⁸¹ Bu nedenle bankacılık sisteminin krize olan hassasiyeti diğer bir deyişle kırılganlığı da artmaktadır.

3.1.5. Makroekonomik İstikrarsızlık

Mevduatın yapısının değişmesi; kısa vadeli mevduat ve DTH'nın payında artış, yüksek enflasyon rakamları ve büyümede değişkenlik makroekonomik istikrarsızlığa neden olmaktadır. Ayrıca, faiz oranlarının yükselmesi, belirsizliğin artması, finansal sektörde bilançoların bozulması ve finans dışı sektörlerde bilançoların bozulması da finans sektöründeki istikrarsızlığın nedenleridir.⁸² Bunları kısaca açıklayacak olursak;

Faiz oranlarının yükselmesi; nakit akımlarını azaltarak, banka dışı firmaların bilançolarını olumsuz etkiler. Bu gelişme de “ahlaki risk” sorunlarını arttırır. Daha açık bir ifadeyle, firmaların bilançoları zayıfladığı –net piyasa değerleri- düştüğü için, firma sahipleri (artık daha fazla kaybedecekleri varlık olduğunu düşünerek) borç aldıktan sonra riskli yatırım projelerine girebilirler.⁸³ Faiz oranlarındaki yükselişin neden olduğu bir diğer durum ise kredi talebinin azalmasıdır. Risk almayı sevmeyen yatırımcılar yüksek faiz oranlarından borçlanmak istemedikleri için faiz oranlarının yükselmesi durumunda bu yönde isteksiz davranarak; kredi talebinin azalmasına, kredi talebindeki azalma da kredi tabanında daralmaya neden olarak ekonominin büyüme hızını yavaşlatmaktadır. Böyle bir durumda bankalar, kredi daralmasını önlemek amacı ile riskli kişi ya da kuruluşlara

⁸⁰ Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, “2011 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması”, **TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu**, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara, 26 Ekim 2010, s. 8.

⁸¹ Demirci, a.g.e., s. 101.

⁸² Bastı, a.g.e., s. 20.

⁸³ a.g.e., s. 21.

kredi kullanırlar, bu da riskli yatırımları arttırmakla birlikte ekonomideki istikrarı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Belirsizliğin artması; kronik enflasyon problemi, döviz kurundaki, faiz oranındaki dengesizlik, asimetrik bilgi sorunu ve buna bağlı olarak gelişen spekülasyon faaliyetleri hanehalkı ve kuruluşların yatırım kararını etkilediği için piyasalarda belirsizliklerin oluşmasına neden olmakta ve güven kaybı yaratmaktadır. Bu durum yabancı sermaye girişini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Finansal sektörde bilançoların bozulması; finansal liberalizasyon ile birlikte yatırım araçlarının çeşitlenmesi, farklı yatırım yollarının ortaya çıkması gibi durumlar, yatırımcıların daha fazla getiri elde etmek amacıyla daha yüksek riskler üstlenmeleri bankaları krizlere karşı daha duyarlı hale getirmektedir. Örneğin; finansal serbestleşmenin sonuçlarından biri olan faktör de geri dönmeme riski taşıyan “krediler”in hızlı artışıdır.

Krediler, bankalar için bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Geleneksel bankacılığın faaliyetlerinden biri olan “mevduat toplama” sayesinde bankalar kullanacakları krediler için de bir kaynak temin etmiş ve bu kaynakları piyasada belirlenen faiz oranları ve kararlaştırılan vadelerde geri almak koşulu ile yatırımcıya kullanırlar. Bu her ne kadar bankalar için kazanç sağlıyor olsa da aslında kredi miktarı arttıkça bankanın ve yatırımcının üstlendiği risk ve dolayısıyla kredinin “geri dönmeme riski” de artmaktadır. Olası bir kriz anında ise bankalar bu risk ile karşı karşıya kalmakta ve bilançoda mevduat ve kredi kalemlerinde uyumsuzluk yaşanmaktadır. İşte bilançoda ortaya çıkan bu tür bozulma önce sektörü ardından tüm ekonomiyi olumsuz yönde etkileyerek; küçülmeye neden olmaktadır.

Bir para krizinin ortaya çıkmasında bankaların bilançolarının bozulması özellikle önemlidir. Çünkü bu, MB'nın ulusal parayı savunmasını olağanüstü güçleştirir. MB ulusal parayı savunmak için faiz oranlarını yükseltirse, (faiz oranlarının yükselmesi banka bilançolarının bozulmasına neden olacağından) bankacılık sistemi daha fazla zayıflar, hatta çökebilir. Yatırımcılar, zayıf bankacılık

sisteminin MB'nın ülke parasını savunmak üzere adımlar atması olasılığını azalttığını fark ederlerse, spekülâtif saldırı için daha istekli olacaklardır.⁸⁴

Finans dışı sektörlerde bilançoların bozulması durumunda yani kredi talebinde bulunan; krediyi kullanan ve bu yüzden bankaya borçlanan kurumun krediyi ödeme gücü azalacağından kredinin taşıdığı "geri dönmeme riski" ve bankanın karşılaşacağı zarar da artacaktır. Fakat banka kullandığı bu kredi karşısında elde ettiği teminat sayesinde zararın bir kısmını karşılayabilmektedir. Bu yüzden aktif fiyatları ne kadar yüksek olursa banka da zararını karşılayabilmektedir. Burada, zararın karşılanması konusunda önemli olan aktif fiyatlarının, firma değerinin yüksek olması gerekliliğidir. Çünkü firma değeri ne kadar düşük olursa teminat olarak gösterilen varlığın değeri de o kadar az olur ve banka zararını karşılama konusunda güçlük çeker. Ayrıca hisse senedi piyasasında da yaşanan bir yükseliş ya da düşüş firmanın piyasa değerini belirleyebilmektedir. Bu nedenle piyasa değerinin finansal istikrarsızlığa neden olduğu görülmektedir.⁸⁵

3.1.6. Deregülasyon

Deregülasyon, serbest ve etkin piyasaya izin vermek için tüm sektör üzerindeki devlet kontrollerinin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.⁸⁶ Diğer bir deyişle düzenlemelerin ve piyasa üzerindeki kontrollerin azaltılarak finansal sistem ve piyasaların serbestleştirilmesi, devlet müdahalesinin azaltılmasıdır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ise tüm iktisadi faaliyetler üzerindeki kamu tarafından konulan kuralların kaldırılması, birtakım yasal düzenlemelerin azaltılması veya ortadan kaldırılmasıdır.

⁸⁴ a.g.e., s. 23.

⁸⁵ a.g.e., s.s. 23-24.

⁸⁶ **Deregulation**, (Çevrimiçi) <http://www.investorwords.com/1420/deregulation.html>, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2011).

1980 yılı Türkiye’de deregülasyon sürecinin başlangıcıdır. Fakat Türkiye’de fiili olarak 1989 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu hakkında çıkarılan 32 sayılı kararlar finansal işlemler serbest bırakılarak TL konvertible hale getirilmiş ve sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir.⁸⁷ Finansal reform döneminde bir diğer önemli gelişme ise döviz işlemleri ile ilgilidir. 1988 yılında Merkez Bankası Döviz ve Efektif Piyasaları faaliyete geçmiş, 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. Yine aynı yıl içerisinde liranın da konvertibilitesinin ilan edilmesi ile reformun yabancı para işlemleri ile ilgili bölümü tamamlanmıştır.⁸⁸

Bu tarihe kadar geçen süreçte Türk Bankacılık Sistemi kapalı bir yapıya sahipti; tamamen devletin otoritesi hakimdi. Finansal enstrümanların sınırlı sayıda olduğu, rekabetin olmadığı ve etkin bir şekilde çalışmayan yapıya sahipti. Fakat zamanla devletin üstün güç olmaktan çıkıp; yönetimi piyasa yapıcılara devretmesi ile özel bankaların sayısı artmış ve sektördeki yapı devlet bankacılığından uzaklaşarak özel ağırlıklı bir yapıya dönüşmüştür. Bunun yanı sıra döviz işlemleri ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, yabancı bankaların sektöre girişleri önündeki engellerin ortadan kaldırılması ile banka birleşmeleri ve satın alımları yolu ile piyasadaki yabancı banka sayısı ve dolayısı ile rekabet artmış; yeni araçların kullanılmaya başlanması ile türev piyasaların yükselmesi bankaların kaynak çeşitliliğini arttırmıştır.

Deregülasyon uygulamaları liberalleşmeyi destekleyen; serbestleşmeyi hedefleyen bir kavram olsa da Bankacılık kesimini ve tüm ekonomiyi olası krizlere karşı daha duyarlı hale getirmektedir. Çünkü gerekli gözetim ve denetimin, yeterli düzenlemenin olmadığı bir piyasada finansal krizler de kaçınılmaz olmaktadır.

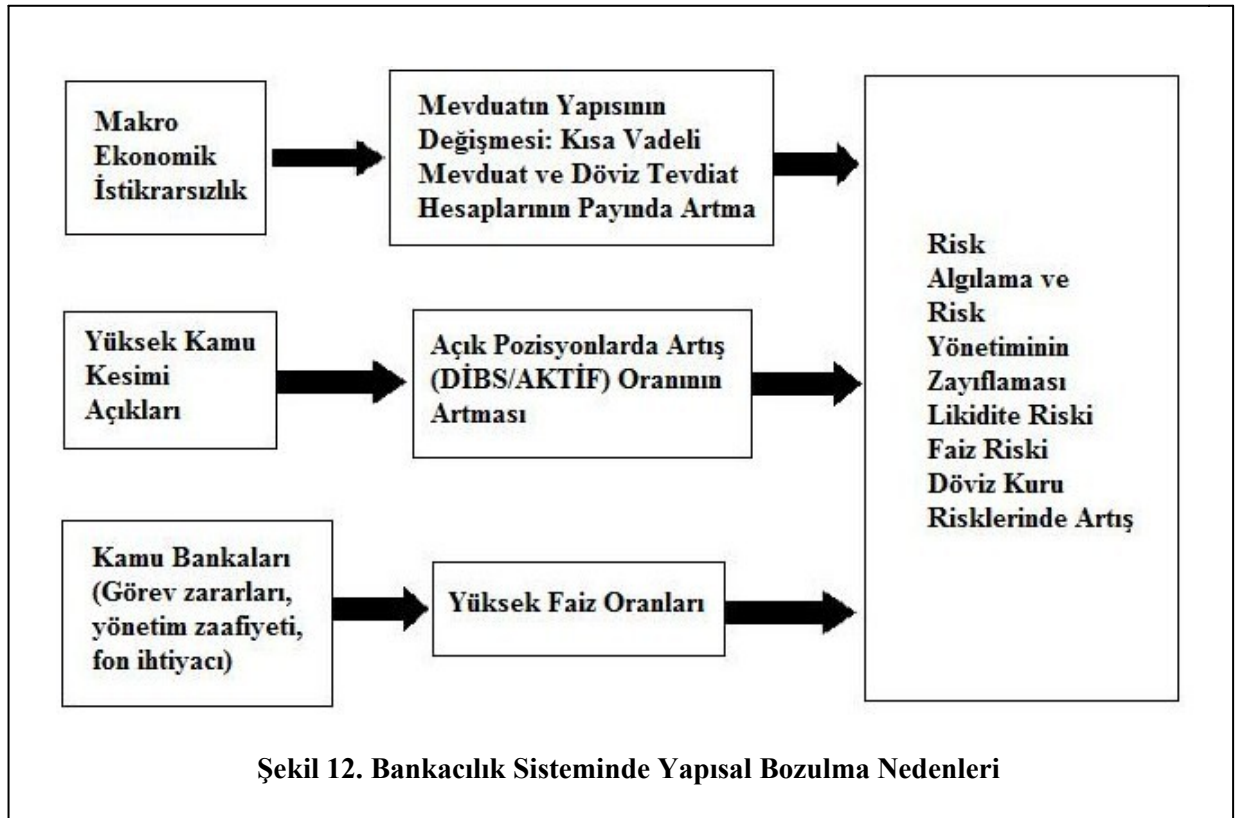
Küresel krizde de bunun etkileri görülmüştür. Şöyle ki, düzenleyici otoritenin başarısızlığı, kredi derecelendirme kuruluşlarının görevlerini yerine getirmemesi,

⁸⁷ Fatih Mangır, “Finansal Deregülasyonun (1989 – 2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”, (Çevrimiçi) http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Fatih%20MANGIR/MANGIR,%20Fatih.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2011), s. 2.

⁸⁸ Şenol Babuşçu vd, “**Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Doğru Türk Bankacılık Sektörü**”, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, 2000, s. 15–16.

sistemde gerekli kontrolün yapılmayışı, yatırımcıların oldukça riskli finansal enstrümanlar konusunda yeterince bilgilendirilmemeleri, konut kredilerini pazarlayan bankaların ve banka dışı finansal kuruluşların kredi portföyünü menkul kıymete dönüştürerek bir diğer tarafa satmaları ve bunu türev araçlara yatırmaları büyük bir gelir kaynağı olarak görülürken aslında piyasada disiplinsizliğe neden olmuş ve beraberinde ciddi sonuçlar doğurmuştur. Aslında konut piyasasında yaşanan krizin en önemli nedeninin deregülasyon ve kontrol edilmeyen finansal yenilikler olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁹

3.2. Yeniden Yapılandırma Döneminde Türkiye Ekonomisi

Kaynak: BDDK

Yeniden yapılandırma döneminde Türk Bankacılık Sistemi'ne bakıldığında sektörde dejenerere olmuş bir yapının hakim olduğu, birikmiş problemlerin var olduğu

⁸⁹ Robert Weissman, Deregulation and the Financial Crisis, (Çevrimiçi) http://www.huffingtonpost.com/robert-weissman/deregulation-and-the-fina_b_82639.html, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2011).

ve bu nedenle gerçek ve kalıcı çözümler getirilmesi gerektiği görülmektedir. Makroekonomik istikrarsızlıklar, yüksek miktarda borçlar gibi birtakım sorunlar yeniden yapılanmanın gerekliliğini bir kez daha göstermektedir. İşte tüm bu nedenlerden dolayı “Yeniden Yapılandırma” başlığı altında bazı çalışmalar yapılmıştır.

3.3. Türkiye’de Yeniden Yapılandırma Çalışmaları

Küreselleşmenin de etkisi ile dünya üzerinde “bütünleşme” süreci başlamış ve bu entegrasyonun tüm ülkeleri etkileyen farklı boyutları ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri ise küreselleşmenin “ekonomik” boyutudur.

Bu durum tüm finansal piyasaların entegrasyonunu sağlamış; bununla birlikte tüm ekonomiler arasında etkileşim başlamıştır. Bu etkileşimin ekonomiye katkıları olduğu kadar verdiği zararlar da bulunmaktadır. Bu zararlardan biri hatta en önemlisi “risk” kavramıdır. İşte küreselleşme bu olguyu da beraberinde getirerek ülkeleri “risk” ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Finansal piyasalardaki ürün çeşitliliğinin artışı sayesinde finansal derinleşmenin artması, piyasalar arasındaki sınırların, piyasaya baskı uygulayan kısıtlayıcı faktörlerin ortadan kaldırılması ve bu sayede uluslararası işlemlerin, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ülkeleri risklere karşı açık hale getirmektedir. İşte bu riskler öngörülmediği takdirde tüm ekonomiyi alt üst edecek boyutlarda birtakım sorunlara yol açmaktadır. Bunun makroekonomik istikrara, reel ve finansal kesim üzerinde birtakım bozulmalara neden olduğu görülmektedir. Bu nedenle hükümetin yapmış olduğu bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bunları kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, TMSF bünyesindeki sorunlu bankaların çözümlenmesi, özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve gözetim ve denetim otoritesinin güçlendirilmesi olarak dört grupta inceleyebiliriz.

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması; banka performanslarının geliştirilmesini, bankaların ödeyememe güçlüğü problemlerinin giderilmesini ve

karlı hale getirilmesini, fon arz edenlerle fon talep edenler arasında finansal aracılık yapma işlevinin yeniden tesisi ile kamu güveninin oluşturulmasını ifade eder.⁹⁰

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının temel amacı; kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir.⁹¹

Şekil 13. Türk Mali Sisteminin Düzenleme Yapısı

Kaynak: BDDK

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB), 11 Haziran 1930'da 1715 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun kabul edilmesinin ardından 3 Ekim 1931'de kurulmuş ve 1 Ocak 1932'de faaliyete geçmiştir. Ekonomi üzerinde önemli görevleri bulunmaktadır. Bu amaçlar ise şunlardır:

⁹⁰Yay, G.Yay ve Yılmaz, a.g.e., s.s. 141.

⁹¹ BDDK, "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı", 2001, (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2010), s. 13.

“Fiyat istikrarının sağlanması” temel amacdır. Bunun yanı sıra para politikasının ve araçlarının belirlenmesi ve uygulanmasında tek yetkili taraf olması,

Uygulanacak para politikasının belirlenmesi ve bu konuda şeffaflığın arttırılması,

Enflasyon hedefinin belirlenmesi, Türk Lirası'nın iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirlerin alınması ve yabancı paralar ve altın karşısındaki denliğini korumak amacıyla gerekli kur politikalarının belirlenmesi, bu konuda hükümetle birlikte hareket edilmesi,

Temel para politikası amacını gerçekleştirmek için gerekli verilerin toplanması, finansal sistemde istikrarı sağlamak amacıyla mali sistemde istikrarı sağlama, olası riskleri ortaya çıkarmak amacıyla sistemin sürekli izlenmesi ve takip edilmesi, tüm bu risklerin sektöre yayılmasını önlemek amacıyla teknolojik yeniliklerden de yararlanılarak tüm önlemlerin alınması amaçlanmıştır.

Ayrıca MB, bankaların likidite sıkışıklığını gidermek amacıyla bankalara kredi verme görevi de üstlenmektedir. Böylece “son kredi mercii” olarak da bilinmektedir. Bu durum olası kriz anında banka paniklerinin yaşandığı dönemde sıklıkla yaşanır ve MB kredi vererek bankalara mali destek sağlar. Bunun yanı sıra TMSF bünyesindeki bankaların satılma sürecinde fonun kaynaklarının yetersiz olması durumunda, TMSF'ye gerekli desteği de sağlamaktadır. Diğer yandan mali sistemi takip etmek amacıyla bankalardan, mali kuruluşlardan gerekli bilgileri toplama yetisine de sahiptir.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye'de bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesi amacıyla 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile 18 Haziran 1999 tarihinde kurulmuş ve 31 Ağustos 2000 tarihinde faaliyete geçmiştir.

Bu tarihe kadar sektördeki düzenleme ve denetim yetkisi MB ve Hazine'nin elindeyken, BDDK'nın kurulması ile birlikte tüm bu yetkiler bağımsız bir otorite olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na devredilmiştir. BDDK, tasarruf sahiplerinin haklarını korumak, bankaların düzenli ve güvenilir şekilde çalışmasını önleyecek, ekonomiyi tehlikeye atacak her türlü işlem ve uygulamaların önlemek, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlayacak önlemlerin alınması ve uygulanması ile yetkilidir. Bankaların yanı sıra diğer finans kurumları yani banka dışı finans kurumlarının denetim ve gözetiminden de BDDK sorumludur.

Türk Bankacılık Sistemi'nde etkinliğin sağlanması için dikkate alınan bazı kıstaslar ise şunlardır:

Türkiye'de bankaların kuruluş sermayesi asgari 20 trilyondur. Minimum sermaye yeterlilik oranı ise Uluslararası Bankacılık Standartları ve Bankalar Kanunu'na göre en az % 8'dir. Bu kriter Basel II standartları ile getirilmiştir. Bugün, kural olarak % 8 isteniyor olsa da hedeflenen oran % 12'dir.

Bankalar kullandırmış oldukları tüm krediler ve diğer alacaklarından doğan ya da doğması muhtemel olan zararları için karşılık ayırmak zorundadırlar.

Bir bankanın kullandıracağı kredilerin toplamı özkaynaklarının % 25'i kadardır. Yani bu kredilerin toplamı özkaynakların 8 katını aşamaz. Eğer krediler bankanın özkaynaklarının % 10'unu aşıyorsa bunlar "büyük kredi" olarak adlandırılmaktadır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), 1983 yılında oluşturulmuş ve 31 Ağustos 2000'de BDDK'ya devredilmiştir. Bu tarihe kadar MB bünyesinde faaliyet göstermiştir. Temel işlevi, "tasarruf mevduatının sigorta edilmesi, kendisine intikal eden bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması ve üçüncü kişilere devredilmesi" dir. Görev ve yetkileri ise şunlardır:⁹²

⁹² www.tmsf.org.tr

Bankalardaki tasarruf mevduatlarını korumak amacıyla sigorta etmek ve mevduatı izlemek.

Bankacılık işlemleri yapması engellenen, mevduat kabul izni kaldırılan bankaların yönetim ve denetimini üstlenmek, sistem için tehlike arz eden sorunlu bankaları kurtarmak bunun için ya kendi bünyesine almak ya da tasfiye etmek.

Bünyesindeki bankaların mali yapılarının güçlendirilmesini, yeniden yapılandırılmasını sağlamak, olası banka birleşmeleri, devir veya satış gibi işlemleri gerçekleştirmek.

Bu işlemler yürütülürken fon kaynaklarının yetersiz olması durumunda TCMB'ndan mali destek almak.

Hazine Müsteşarlığı, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kuruluncaya kadar Bankacılık Sisteminin denetiminden sorumlu kuruluştur. Bugünkü amacı ise, “ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla, ekonominin tüm aktörleriyle işbirliği içerisinde, şeffaf, hesap verebilir ve etkin bir şekilde; kamu mali varlık ve yükümlülüklerini yönetmek, ekonomik, finansal ve sektörel politikalar ile düzenlemeleri oluşturmak, uygulamak, denetlemek ve uluslar arası ekonomik ilişkilerin koordinasyonunu sağlamaktır.”⁹³ Bu nedenle Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu ve Menkul Kıymet Borsaları ile birlikte çalışmalarını yürütmektedir.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB), kamu kurumu niteliği taşımaktadır. Amaçları ise şunlardır⁹⁴:

Bankacılık sektörünün hak ve menfaatlerini gözetmek,

Sektörün büyümesine katkıda bulunmak,

⁹³ Hazine Müsteşarlığı, “Misyon, Vizyon ve Ülkeler”. (Çevrimiçi)

http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=ROLES://portal_content/com.hazine_folders.Hazine_Icin_Icerik/com.hazine_folders.Nesneler/com.hazine_folders.Roller/com.hazine.roles.Hazine_Anonim_Kullanici/com.hazine.worksets.Mustesarlik/com.hazine.iviews.misyon_vizyon_ilkel er, (Erim Tarihi: 9 Aralık 2010).

⁹⁴Türkiye Bankalar Birliği, “Genel Bilgiler”, (Çevrimiçi),

http://www.tbb.org.tr/tr/Tbb/Genel_Bilgiler.aspx?SectionId=1&SubSectionId=3, (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2010).

Sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini yürütmesine katkıda bulunmak,
Bankacılık mesleğinin gelişmesini sağlamak,
Haksız rekabetin önlenmesine ve rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunmaktır.

Bankalar faaliyet izni aldıktan sonra Bankalar Birliği'ne başvurmak zorundadır.

3.3.1. Bankacılık Sisteminin Mali ve Operasyonel Yapısının Güçlendirilmesi

3.3.1.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Görev zararlarının zamanında ödenmemesi, ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, asli fonksiyonların dışında verilen görevler ve yönetimdeki zayıflıklar sonucunda, kamu bankalarının mali bünyeleri önemli ölçüde bozulmuş, 2000 ve 2001 finansal krizlerinin ardından daha da kötüleşmiş ve bu süreçte birtakım yenilikler yapılmıştır. Yapılan köklü değişiklikler ise şunlardır:⁹⁵

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin ilk adım olarak, kısa vadeli (günlük) borçlanmalarının azaltılmasına yönelik bir program uygulamaya konulmuştur. Bu amaçla; Hazine tarafından kamu bankalarına görev zararı alacakları karşılığı olarak değişken faizli menkul kıymet verilmiştir. Böylece, kamu bankalarının görev zararları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarlarının tamamı tasfiye edilerek kamu bankalarının bilançolarının küçültülmesi ve etkin bir biçimde çalışması yönünde önemli bir adım atılmıştır.

Kamu bankalarına yasal sermaye yeterliliği rasyosunu tutturabilmelerine imkan verecek şekilde sermayelerini arttırabilmeleri için ek kaynak aktarılmıştır.

Kamu bankalarının likidite sıkıntısını önlemek amacı ile görev zararlarına neden olan unsurların kanundan çıkartılması sağlanmıştır.

⁹⁵ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VI), İstanbul, Nisan 2003, s. 5-9.

Kamu bankalarına sorunlu hale gelen kredilerini takipteki alacaklar hesabına aktarma ve gerekli karşılıkları zamanında ayırma konularında ad ihtiyatlı bir uygulama içine girmişler ve böylelikle bilançolarını daha şeffaf hale getirmişlerdir.

Sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacı ile kamu bankalarına hem menkul kıymet hem de nakit olarak kaynak aktarımı yapılmıştır.

Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması çerçevesinde, Emlak Bankası'nın bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılmış ve bu banka Ziraat Bankası'na devredilmiştir.

Kamu bankalarının şube ve personel sayısının rasyonel seviyelere getirilmesi yönünde de önemli adımlar atılmıştır; verimsiz çalışan şubeleri kapatılarak personel sayısı azaltılmış ve böylece maliyet de azalmıştır.

Kamu bankaları "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik" doğrultusunda organizasyonel bir yapılanmaya gitmiş ve faaliyetlerini bu yönetmelik hükümlerine uyumlu şekilde yürütmeye başlamıştır.

Kamu bankalarının kar/zararlarını, likiditesini ve faiz oranı marjlarını izlemek için bir izleme programı oluşturulmuştur. Bu suretle, banka aktif ve pasiflerinin getiri-maliyet oranları haftalık, şubelerin bilanço kar/zarar durumları ise günlük olarak takip edilebilir hale gelmiştir.

3.3.1.2. TMSF Bünyesindeki Sorunlu Bankaların Çözümlemesi

TMSF bünyesine alınan bankalar yoğun bir finansal ve operasyonel yeniden yapılandırılma sürecine tabi tutulmuştur. Bu çerçevede TMSF bankalarının kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, açık pozisyonları kapatılmış, mevduat faizleri piyasa koşullarına uygun hale getirilmiş, bu bankaların mevduat ile yabancı para yükümlülükleri diğer bankalara devredilmiş, şube ve personel sayıları azaltılmıştır. Finansal yeniden yapılandırma kapsamında,⁹⁶

⁹⁶ BDDK, a.g.e., s. 16-19.

Fon kapsamındaki bankaların mevduatları ve yabancı para yükümlülükleri diğer bankalara devredilmiştir.

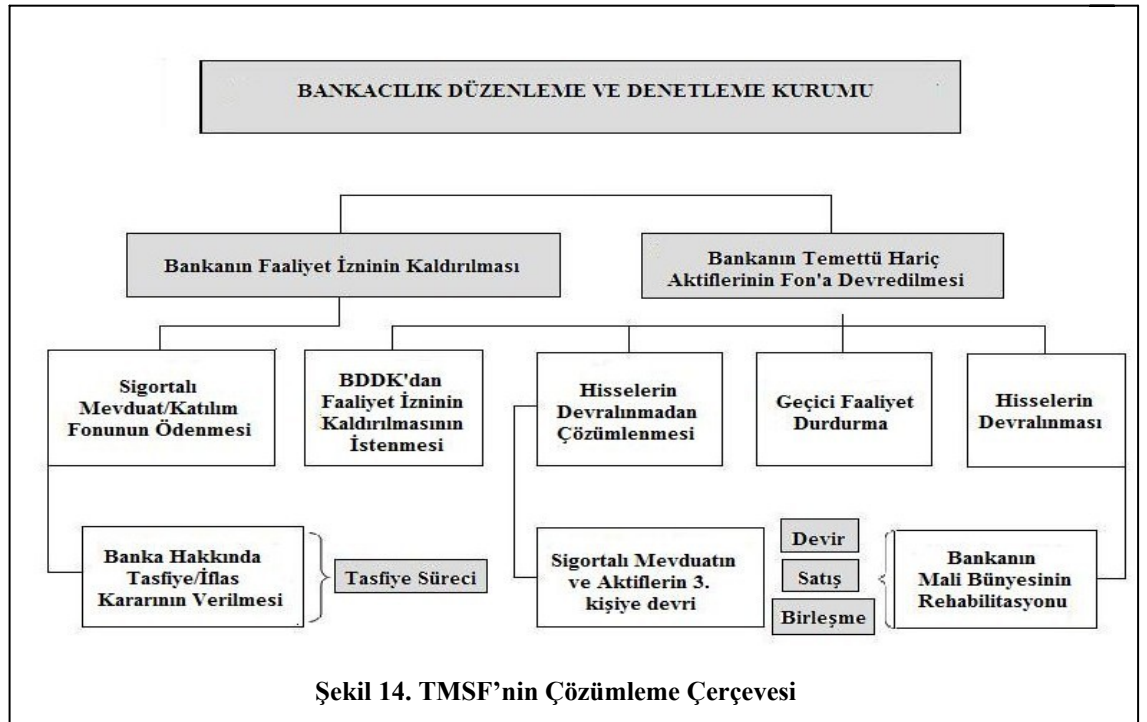
TMSF bankaları Hazine tarafından verilen özel tertip tahvillerinin bir bölümünü kısa vadeli yükümlülüklerinden kurtulmak amacı ile kullanmışlardır.

TMSF bünyesine alınan bankalarda Mart 2001'den itibaren mevduat faiz oranları piyasa ortalamalarına yaklaştırılmıştır.

TMSF bankalarının mevduat dışı yabancı para yükümlülükleri kamu bankalarına devredilmiştir.

Devir tarihi itibari ile 1815 olan TMSF bankalarının şubelerinin; 383 tanesi satılan bankalar ile devir, 265 tanesi ise şube satışı yolu ile olmak üzere, toplam 648 tanesi faaliyetlerinin sürdürülmesi sağlanarak çözümlenmiştir.

Fona alınan bankaların varlıklarının etkin ve kısa sürede çözümlenmesi amacı ile TMSF bünyesinde yeni organizasyonel yapılanmaya gidilmiş ve bu çerçevede, takipteki alacaklar, iştirakler ve gayrimenkuller bu yeni yapılanma içerisinde çözümlenmeye başlamıştır.

Şekil 14. TMSF'nin Çözümleme Çerçevesi

Kaynak: BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", Çalışma Tebliği, (Eylül 2010), s. 42.

Tablo 16. TMSF'na Devredilen Bankalar ve Çözümleme Çerçevesi Sonrasındaki Durum

Banka	İşlem Türü	Aktifler(**)		Personel(**)		Devir Zararı	Milyon Dolar	
		Milyon TL	%	Adet	%	Milyon Dolar	Ay	
Birleştirilen Bankalar								
1	Egebank A.Ş(*)	Birleşme	795	0,8	1.990	1,2	1.220	13
2	Yurtbank A.Ş(*)	Birleşme	332	0,3	563	0,3	656	13
3	Yaşarbank A.Ş(*)	Birleşme	823	0,8	1.626	1,0	1.149	13
4	Bank Kapital T.A.Ş(*)	Birleşme	89	0,1	538	0,3	393	3
5	Ulusal Bank A.Ş(*)	Birleşme	312	0,3	251	0,1	524	2
6	Interbank A.Ş	Birleşme	1.112	1,1	1.320	0,8	1.269	29
7	Esbank A.Ş	Birleşme	948	0,9	1.898	1,1	1.113	18
8	İktisat Bankası T.A.Ş	Birleşme	685	0,7	1.339	0,8	1.954	9
9	Kentbank A.Ş	Birleşme	899	0,9	1.766	1,0	681	6
10	Etibank A.Ş	Birleşme	826	0,8	2.035	1,2	698	14
11	EGS Bank A.Ş	Birleşme	510	0,5	1.004	0,6	545	6
12	Toprakbank A.Ş	Birleşme	3.541	2,0	2.458	1,7	880	10
Kamu Bankasına Devredilen Bankalar								
13	Pamukbank T.A.Ş	Devir	4.942	1,9	4.040	3,2	3.618	29
Faaliyetlerine Geçiş Bankası Olarak Devam Eden Bankalar								
14	Bayındırbank A.Ş.	Geçiş B.	259	0,2	486	0,3	116	..
Satılan Bankalar								
15	Bank Ekspres A.Ş.	Satış	311	0,3	629	0,4	435	30
16	Demirbank T.A.Ş.	Satış	2.503	2,3	4.225	2,4	648	10
17	Sümerbank A.Ş.(*)	Satış	447	0,4	1.407	0,8	470	20
18	Sitebank A.Ş.	Satış	25	0,0	97	0,1	53	6
19	Tariş Bank A.Ş.	Satış	185	0,1	526	0,4	74	16
Tasfiye Halindeki Bankalar								
20	Kıbrıs Kredi İstanbul Şubesi	İflas	1	0,0	22	0,0	0	..
21	T. İmar Bankası T.A.Ş.	İflas	1.158	0,5	1.521	1,2	5.933	..
22	Türk Ticaret Bankası A.Ş.	İradı Tasfiye	677	0,6	3.664	2,1	778	..
Genel Toplam			21.378	15,5	33.405	21,0	23.205	14

Kaynak: BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", (Çevrimiçi)

http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/6313Krizden_Istikrara.pdf,
(Erişim Tarihi: 13 Şubat 2011), s. 7.

(*)Sümerbank A.Ş. altında birleştirilerek 2001 yılında Oyak Grubuna satışı gerçekleştirilmiştir.

(**)Çözümlemeden önceki yılsonu bilanço değeri ile söz konusu yıl toplamı içerisindeki payları yansıtmaktadır. Dolayısıyla genel toplama ilişkin rakamlar farklı yıllara ait değer ve oranların toplamını göstermektedir.

3.3.1.3. Özel Bankaların Sağlıklı Bir Yapıya Kavuşturulması

Yaklaşık 9 milyar dolar bilanço içi yabancı para açık pozisyonu ile önemli miktarda sendikasyon kredisi kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan yüksek kur riski,

Çok kısa vadeli kaynak yapısı nedeni ile artan likidite ve faiz riski,

Kredi portföyündeki karşılık ayrılmayan sorunlu kredilerde önemli artış,

Etkinliği azaltan küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısına bağlı olarak karlılık performansında yaşanan düşüş,

Özkaynak yetersizliği,

Yetersiz iç denetim ve risk yönetim sistemleri gibi temel yapısal sorunları nedeni ile iç ve dış şoklara karşı aşırı duyarlı bir yapı arz etmekteydi.⁹⁷

İşte tüm bu olumsuzluklar yaşanan 2000 ve 2001 krizleri ile birlikte sistemde köklü değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Yeniden yapılandırma programı çerçevesinde,

Mali yapısı sorunlu bankaların iyileştirilmesi sağlanmış,

İç borçlanmada değişken faizli, döviz endeksli ve döviz cinsinden tahvillerin payının artması, bankaların kur riskinin yanı sıra, faiz riskinin de azalmasına katkıda bulunmuştur.

31 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4743 sayılı kanun çerçevesinde, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve bankaların aktiflerine seyyaliyet kazandırmak amacı ile çeşitli vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulması teşvik edilmiştir.

Bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde vergi teşvikleri getirilmiş ve bu düzenlemelerin de katkısı ile devir ve birleşmelerde artış gözlenmiştir.

Etkin bir “İç Denetim ve Risk Yönetimi” sistemi kurularak özel bankacılık sisteminde kurumsal yönetim ve risk kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesi sağlanmıştır.

⁹⁷ BDDK, a.g.e., s. 24.

İhracat ve işletme kredileri ile birlikte kredi kartlarındaki artışa paralel olarak kredi hacmi genişlemiştir.

Sistemdeki mevduat miktarı da artmıştır.

3.3.2. Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

3.3.2.1. Gözetim ve Denetim Otoritesinin Güçlendirilmesi

Bankaların gözetim ve denetim yapısına ilişkin düzenlemeleri şunlardır:⁹⁸

Özkaynak tanımının Avrupa Birliği (AB) direktiflerine uyumlu hale getirilmesi sağlanmıştır.

Bankaların mali kurumlar dışındaki bir kuruma iştirakleri sınırlandırılmıştır.

Kredi tanımının genişletilerek, vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünlerin kredi tanımına dahil edilmesi sağlanmıştır.

Banka mali tablolarında saydamlığın sağlanması ve işlemlerin mahiyetine uygun bir biçimde muhasebeleştirilmesi temin edilmiştir.

Bağımsız Denetim Kuruluşlarının kuruluş ve faaliyet esasları yeniden düzenlenmiştir.

Bankaların yabancı para pozisyon risklerinin yakından takibi sağlanmıştır.

Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemi oluşturma süreci izlenmeye başlamıştır.

Bankaların yurtdışı şubelerinin de yerinde denetime tabi tutulması sağlanmıştır.

Bankalar veya hakim ortakları tarafından kurulmuş olan off - shore bankaların sıkı denetim altına alınması sağlanmıştır.

⁹⁸ BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (15 Mayıs 2001)”, (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2011) s. 27-28.

3.3.2.2. Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Rekabet Gücünü Arttırıcı Diğer Düzenlemeler

Bankacılık sektöründe etkinliğin ve rekabetin artırılması için Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası arasında işbirliği yapılarak;⁹⁹

Uzun vadeli tasarrufları özendirmek amacı ile gelir vergisi stopaj oranları ve munzam karşılık uygulamalarının gözden geçirilmesi sağlanmıştır.

Sektörde özkaynak artışının sağlanması özendirilmiştir.

Bankaların birleşme ve devir işlemleri önündeki engeller kaldırılmaya çalışılmıştır.

Tablo 17. Yeniden Yapılandırma Dönemi ve Öncesi Bankacılık Sektörünün Yapısal Göstergeleri

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Toplam Aktifler (Mil.TL)	36,8	72,1	104,1	173,4	212,7	249,7	306,4	406,9	499,7	581,6	732,5
Krediler (Milyar TL)	13,1	19,9	31,8	38,0	49,0	66,2	99,3	156,4	219,0	285,6	367,4
MDC (Milyar TL)	5,2	12,4	12,0	17,5	86,1	106,8	123,7	143	158,9	164,7	194
Mevduat (Milyar TL)	21,8	43,4	58,9	110,4	138	155,3	191,1	251,5	307,6	356,9	454,6
Özkaynaklar (Milyar TL)	3,3	4,2	7,2	18,3	25,7	35,5	46,0	54,7	59,5	75,8	86,4
Banka Sayısı	75	81	79	63	54	50	48	51	50	50	50
Şube Sayısı	7,740	8,104	8,298	7,386	6,160	6,029	6,44	6,24	6,911	7,700	8,768
SYR (%)	13,00	8,24	9,29	20,78	25,34	30,93	28,24	23,73	21,91	18,94	17,98
Bireysel Kred./Krediler	5,3	4,9	14,5	6,3	4,5	9,7	12,8	18,8	21,7	23,8	22,6
Takip.Alac./Brüt Kred.	7,2	10,5	11,2	25,2	17,6	11,5	6,0	4,8	3,8	3,5	3,7
Krediler/Mevduat	60,3	45,9	54,1	34,4	35,5	42,6	52,0	62,2	71,2	80,0	80,8
Dönem Karı (Milyar TL)	0,8	-0,3	-3,1	-10,5	2,9	5,6	6,5	6,0	11,4	14,9	13,4
Vergi Son. Aktif Kar. (ROA)*	2,1	-0,4	-3,0	-6,1	1,4	2,5	2,3	1,7	2,5	2,8	2,0

⁹⁹BDDK, a.g.e., s. 23.

Vergi Son. Özk. Kar. (ROE)	23,1	-7,2	-43,7	-57,5	11,2	18,1	15,8	12,1	21,0	24,8	18,3
YPGNP/Özkaynaklar (%)**	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	1,1	-0,5	-0,6	1,0	0,3	-0,6
Top.Akt.İlk 10 Ban.Payı	67,6	67,5	69,2	79,5	80,8	82,3	84,0	82,9	83,5	82,5	82,8
Küresel Ser.Payı (%)***	5,6	7,1	3,4	3,0	3,3	3	3,5	6,3	13,1	14,0	17,0
Yurtd.Sağ.Fonlar (Milyar \$)	2,5	3,2	3,8	2,8	11	17	22	36	49	61	62

Kaynak: www.bddk.gov.tr

2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dahil edilmiştir.

* ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.

**2002 öncesi için yabancı kalkınma ve yatırım bankaları dahil edilmemiştir.

ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.

***Banka aktifinin %50 ve fazlasının kontrol edildiği hesaplama

3.4. Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemi

Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemi'nin genel görünümüne baktığımızda şunları görmekteyiz:¹⁰⁰

Belirgin bir konsolidasyon yaşanmış, banka sayısı yaklaşık yarıya düşmüştür.

Bilanço içerisinde menkul kıymetlerin payı azalırken kredilerin payı önemli ölçüde artmış, böylece bankalar gerçek aracılık işlevine geri dönmüşlerdir.

Kredi portföyü çeşitlenmiş, başta konut kredileri olmak üzere bireysel krediler önemli ölçüde artmıştır.

Bankacılık sektörüne önemli ölçüde bir yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir.

Bankaların yurtdışından kaynak temini imkanları artmıştır.

Türev ürünler piyasası belirgin bir gelişme sergilemiştir.

Bankaların gelir kaynakları çeşitlenmiş, bankacılık hizmet gelirlerinin toplam gelirler içerisindeki payı artmıştır.

¹⁰⁰ Yusuf Tuna, Türk Bankacılık Sistemi Ders Notları, 2009

“Risk” kavramı önem kazanmış ve risk yönetimi çalışmalarına ağırlık verilmiş; riskler yönetilebilir düzeylerde seyretmiştir.

Kamusal nitelikli aracılık maliyetlerinde önemli azaltımlar gerçekleştirilmiştir.

5411 sayılı Bankacılık Kanunu çıkarılarak denetim ve düzenleme sisteminde daha konsolide bir sisteme geçilmiştir.

Benimsenen “daha ihtiyatlı bir düzenleme ve denetim yaklaşımı” sayesinde küresel piyasalarda görülen sorunların sektöre etkisi şimdilik sınırlı kalmıştır.

SONUÇ

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte ülkeler var olduğu sürece ekonomiler, yapısal bozulmalar sonucunda birtakım olumsuzluklara; şoklara, krizlere maruz kalmışlar; beraberinde büyük çöküş yaşamışlardır. Ekonomideki gidişatı olumsuz yönde etkileyen; olası bir krize davetiye çıkaran bu faktörler kronik enflasyon problemi, yüksek boyutlara ulaşan cari açık, yüksek faiz oranları, döviz kurundaki dalgalanmalar, Bankacılık kesiminin sorunları, uluslararası sermaye hareketleri ve denetim ve düzenleme konusunda eksiklikler şeklinde gruplara ayrılmaktadır.

Belirtilen bu sorunlara çözüm getirmek amacı ile bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin “finansal liberalleşme” bunlardan en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere farklı tarihlerde ortaya çıkan bu gelişme Türkiye’de literatürde 1980 yılı başlangıç olarak kabul edilse de fiili olarak 1989 yılı Türkiye’de liberalizasyonun başlangıcı kabul edilmektedir. Buradaki en önemli etken TL’nin konvertibilitesidir. Finansal liberalizasyonun doğurduğu önemli sonuçlardan biri de finansal piyasaların serbestleşmesi ile birlikte artan yabancı sermaye yatırımlarıdır.

Yabancı sermaye yatırımları, daha yüksek getiri elde etmek amacı ile gelişmiş ülkelere doğru hareket eden sermaye transferidir. Gelişmekte olan ekonomilerin yüksek reel faiz oranları ve büyük miktardaki borç stokunun finanse edilmesi avantajı, yabancı sermayeyi özellikle de kısa vadeli sermayeyi GOÜ’lere çeken en önemli faktördür. Şöyle ki, tasarrufların yetersiz olduğu, borçluluğun oldukça yüksek seviyelere ulaştığı bir ortamda dış kaynağa ihtiyaç duyulmakta ve bu nedenle KVSH’ni çekici birtakım politikalar uygulanmaktadır. Sermayenin daha çok bu şekilde gelmesinin nedeni ise döviz kurundaki dalgalanmalar, mevcut risklerin algılanamaması, bankacılık sistemindeki zayıflıklar, denetim ve düzenlemelerin yetersizliği gibi birtakım faktörlerdir. Bu faktörler ise sektörde belirsizliklere yol açmakta; bu da yatırımların büyük ölçüde

uzun vadeli olmak yerine kısa vadeli olarak piyasaya girmesine neden olmaktadır. Kısa vadede ekonomiye katkıda bulunuyormuş gibi görünse de uzun vadede büyük zararı olduğu görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerin durağan bir seyir izlediği dönemde yabancı sermayedarlar yatırımlarını bu ülkelere yöneltirken, bir olumsuzluk halinde ani ve hızlı bir şekilde rahatlıkla piyasadan çıkabilmektedirler. Bu ani kaçışlar beraberinde likidite sıkıntısı yaratarak sıkışıklığa da neden olmaktadır. Öte yandan bankaların açık pozisyonlarını da arttırarak döviz sıkıntısını da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada, Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen zaman içerisinde Türkiye'de yaşanan krizler ve makroekonomik istikrarsızlık, finansal serbestleşme ve sonucunda ortaya çıkan yabancı sermaye hareketleri gibi krize sebep olan unsurların krizler üzerindeki etkileri, sebepleri ve sonuçları dikkate alınarak incelenmiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda düzenleme ve denetimin zayıf olduğu, birtakım makroekonomik problemlerin çözüme kavuşturulamadığı, sektöre giriş önündeki engellemelerin olmadığı, serbestleşmenin belli bir kontrole tabi olmadığı, belirsizliklerin fazla olduğu, risklerin ise öngörülemediği bir piyasada bu tür para ve bankacılık krizlerinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Çalışmada ele alınan dönemde, yüksek miktarda sermaye girişlerinin ve buna bağlı olarak artan likidite miktarı ve kredi hacminde genişlemenin olduğu, faiz oranının yüksek seviyelerde seyrettiği, kamu borç stokunun ve döviz kurundaki dalgalanmalara bağlı olarak cari açığın arttığı görülmektedir. Bunun yanı sıra sektöre giriş önünde herhangi bir kısıtlamanın olmayışına bağlı olarak sermayesi yetersiz, kırılğan yapıda birçok bankanın da faaliyet gösterdiği; bunun da Bankacılık sistemini zayıflattığı; muhtemel risklere, krizlere karşı daha duyarlı hale getirdiği anlaşılmaktadır.

Var olan tüm bu olumsuzluklara ek olarak son yaşanan 2001 Krizi sistemde köklü bir değişikliğin gerekliliğini ortaya koymuş ve bu bağlamda “yeniden yapılandırma” adı altında yapısal reformlar uygulamaya konulmuştur. Bankaların

mali ve operasyonel yapıları güçlendirilmiş, mali bünyesi zayıf, bilançosu bozulmuş bankalar TMSF kapsamına alınarak sektörde ayrıştırma yaşanmış ve bu bankaların maliyetleri düşürülerek tasarrufları artmış, sonuç olarak sektörde faaliyet gösteren banka sayısı yarı yarıya azalmıştır. Bu konuda atılan önemli adımlardan biri yasal anlamda yapılan düzenlemeler ve denetimin iyileştirilmesi yönünde olmuş; bu kapsamda 2002 yılında mevcut Bankacılık Yasası olan 4389 Sayılı Kanun'un değiştirilerek 5411 Sayılı Kanun'un kabul edilmesi, bir diğer önemli gelişme ise yine aynı yıl içerisinde BDDK'nın kurulması olmuştur. Böylece sektörün denetim ve gözetim işlevleri Hazine ve MB' dan alınarak özerk bir kurum olan BDDK'ya devredilmiştir. Böylece gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında faaliyet gösteren bankalar denetime tabi olmuşlardır. Öte yandan piyasa disiplini sağlamak amacı ile bankaların belli standartlara göre hazırladıkları mali tablolarını belli dönemlerde yayınlama zorunluluğu getirilerek şeffaflığın da artırılması sağlanmıştır. Kriz sonrasında alınan dersler sonucunda "risk" kavramı da büyük önem kazanmış ve bu nedenle düzenleyici ve denetleyici otorite risk yönetimi çalışmalarına ağırlık vermiş; Basel Kriterlerinde belirlenen asgari sermaye yeterliliği olarak belirlenen % 8 oranı bankaların tutturmak zorunda oldukları kriterdir. Fakat şu an hedeflenen oran % 12'dir.

Yapılan bu reformlar sonucunda Türk Bankacılık Sistemi'nde iyileşme yaşanmış, sistem eski zayıf, kırılgan yapısından kurtularak daha güçlü bir yapıya kavuşturulmuştur. Şöyle ki, 2008 yılında yaşanan Küresel Kriz başta ABD'de ortaya çıkmış fakat AB ülkeleri ve Türkiye'yi de zincirleme şeklinde etkisi altına almıştır. Krizin tesir ettiği ekonomilerde birtakım bozulmalar yaşanırken, bankalar iflas bayrağını çekerken, sürdürülen çalışmalar sonucunda Türk Bankacılık Sisteminde benzer sorunlar yaşanmamıştır. Bunda sistemin krize karşı hassasiyetinin azalması, değişken yapısından kurtularak istikrarlı bir hale dönüşmesi önemli rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra artan düzenlemeler, sıkılaştırılan gözetim ve denetimler de yatırımcıların riskli araçlara, yollara yönelerek büyük tehlikelere maruz kalmalarını önlemeye çalışmaktadır.

Sonuç olarak araştırmanın başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz 1980 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde yaşanan krizler çerçevesinde;

yatırımcıların, bankaların yüksek riskli yatırımlara yöneldiği, KVSH'nin rahatlıkla girip çıktığı ve en önemlisi de istikrara kavuşmamış, gerekli gözetim ve denetimden yoksun serbest piyasa sisteminde krizlerin gerçekleşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle makroekonomik istikrarı arttırıcı, piyasadaki belirsizliği gidererek güven sağlayıcı, her zaman şeffaf, kurallara uyan, riski öngörerek tedbirler alan ve bunları geç kalmadan uygulamaya koyan bir sistem Türkiye Ekonomisinin gücüne güç katacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ALP, Ali. **Finansın Uluslararasılaşması: Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 2000.
- BABUŞÇU, Şenol vd. **Yüksek Enflasyondan Düşük Enflasyona Doğru Türk Bankacılık Sektörü**. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını. 2000.
- BASTI, Eyüp. **Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi**. (1. b.). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları. 2006.
- CHAMBERS, Nurgül. **Kriz Dönemi ve Sonrasında Bankaların Finansal Yapısının Analizi**. İstanbul: Avcıol Basım Yayın. 1.Baskı. 2004.
- DEMİRCİ, Nedret. **Finansal Krizlerin Anatomisi Modern Kriz Teorileri Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları. 2005.
- EKZEN, Nazif. **1946-1958-1970 Devalüasyonları**. Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları. 1980.
- ERTUNA, Özer. **Türkiye’de Liberalleşme ve Altın Sektörü Reformu**. Cenevre: World Gold Council. Araştırma No. 1. t.y.
- İŞGÜDEN Tamer ve Müfit AKYÜZ. **Uluslararası İktisat**. İstanbul: Evrim Kitabevi. 1990.
- KAZGAN, Gülten. **Tanzimattan 21. yy’a Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2002.
- KINDLEBERGER, Charles P. **Cinnet, Panik ve Çöküş**. (Çev. Halil Tunalı). (2. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2008.
- PARASIZ, İlker. **Enflasyon – Kriz – Ayarlamalar, Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunları**. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2001.
- TBB. **5411 Sayılı Bankacılık Kanunu**. İstanbul: Graphis Matbaa. 2008.
- UYAR, Seçil. **Bankacılık Krizleri**. Ankara: Ziraat Matbaacılık. 2003.

UZUNOĞLU Sadi, Kerem Akin ve Can Fuat Gürlesel. **Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makroekonomik Etkileri ve Türkiye.** İstanbul: İMKB Yayınları. 1995.

YAY, Turan, Gülsüm GÜRKAN YAY ve Ensar YILMAZ. **Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler.** İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları. 2001.

YELDAN, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi.** (4.b.). İstanbul: İletişim Yayınları. 2001.

Sürelî Yayınlar

BDDK. **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi.** Çalışma Tebliği. (Eylül 2010).

BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu – (VI).** İstanbul. Nisan 2003.

Diğer Yayınlar

ALANTAR, Doğan. **Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme,**(Çevrimiçi) http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_SonucLari_MFY81.pdf (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2010)

Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu. **2000/2001 Ekonomik Krizi Değerlendirmesi,** (Çevrimiçi) http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=121 (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2010).

BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı,** (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf (14 Aralık 2010)

BDDK. **Yıllık Rapor: 2000, Mayıs,** (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr. (Erişim Tarihi:26 Aralık 2010).

BDDK. **Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi Nisan 2009,** (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/6313Krizden_Istikrara.pdf (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2011).

BDDK. **31.03.2011 Tarihli Günlük Ekonomik Rapor,** (Çevrimiçi) http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Istatistiki_Veriler/Istatistiki_Veriler.aspx (Erişim Tarihi: 3 Nisan2011).

- BDDK. **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (Çevrimiçi)**
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/BDDK_Hakkinda/580230042011bddkkitap.pdf (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2011).
- BDDK. **4389 Sayılı Bankalar Kanunu, (Çevrimiçi)**
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/Bankacilik_Kanunu.aspx (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2010).
- BDDK. **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (15 Mayıs 2001), (Çevrimiçi)**
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/15279C8914BD.pdf (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2011).
- BDDK. **4389 Sayılı Bankalar Kanunu, (Çevrimiçi)**
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/Bankacilik_Kanunu.aspx (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2010).
- BDDK. **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, (Çevrimiçi)**
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/BDDK_Hakkinda/580230042011bddkkitap.pdf (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2011).
- BORATAV, Korkut. **2000-2001 Krizinde Sermaye Hareketleri, (Çevrimiçi)**
<http://www.inadina.com/inadeski/sayi13/boratav.dvm.htm> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2011).
- ÇALIK, Ümit. **1990 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Krizlerin Kriz Modellerine Göre Analizi, (Çevrimiçi)**
http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=414%3A1990-sonras-doenemde-tuerkiye-ekonomisinde-yaanan-krizlerin-kriz-modellerine-goere-analizi&Itemid=87&lang=tr, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2010).
- ÇELEBİ, Esat. **Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları, (Çevrimiçi)**
http://www.dogus.edu.tr/dogustru/journal/sayi_3/m00041.pdf (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2011).
- DEMİRAL, Mehmet. **“Türkiye’de Sıcak Para Hareketleri ve Ekonomik Krizlere Etkisi (1990-2006 Dönemi)”**. (Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı. 2008.
- DPT. **Ekonomik Gelişmeler, (Çevrimiçi)**
<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FC29081AE6A1643328> (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2011).
- DTM. **Dış Ticaret İstatistikleri (Yıllık-Dönemsel), (Çevrimiçi)**
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=1116&icerikID=1225&dil=TR> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2011).

DURUSOY, Serap. **Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri** , (Çevrimiçi)
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:NmCtgPneKecJ:www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/finans.doc+%3D%E2%80%9CFinansal+Liberalle%C5%9Fmenin+Sorgulanmas%C4%B1n%C4%B1n+Nedenleri%E2%80%9D&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>
(Erişim Tarihi: 24 Kasım 2010).

ERÇEL, Gazi. **2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması**, (Çevrimiçi)
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2010).

ERTÜRK, Ahmet. Finansal Kriz Yönetimi Ders Notları. 2010

EYÜP, Barış. **“Finansal Krizlerde Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Etkisi”**., (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. 2005.

GÖKALP, Mehmet Ziya. **Krizin Nedeni Bush’un Ekonomi Politikaları**, (Çevrimiçi) <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/?t=27.09.2008&y=ZiyaGokalp>, (Erişim Tarihi 24 Kasım 2010).

GÜNDEM Fırat ve Ramazan TUNÇ. **Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Küresel Finansal Krizin Türkiye Üzerine Etkileri: S&P 500 ve İMKB Üzerinden Bir Analiz**, (Çevrimiçi)
<http://ozal.congress.inonu.edu.tr/pdf/77.pdf> (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2011).

Hazine Müsteşarlığı. (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=ROLES://portal_content/com.hazine.folders.Hazine_Icin_Icerik/com.hazine.folders.Nesneler/com.hazine.folders.Roller/com.hazine.roles.Hazine_Anonim_Kullanici/com.hazine.worksets.Mustesarlik/com.hazine.iviews.misyon_vizyon_ilkeler
(Erişim Tarihi: 9 Aralık 2010).

Hazine Müsteşarlığı. **“Ekonomi Sunumu”**, (Çevrimiçi)
http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/Sunumlar/Ekonomi_Sunumu_TR.pdf
(Erişim Tarihi: 6 Ocak 2011).

KABAŞ, Tolga. **“Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi”**. (Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi). Adana. 2004.

KAMA, Özge. **“Uluslararası Sermaye Akımları”**. (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. 2003.

MANGIR, Fatih. **Finansal Dereğulasyonun (1989 – 2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri**, (Çevrimiçi) http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Fatih%20MANGIR/MANGIR,%20Fatih.pdf (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2011).

TÜRKER KAYA, Yasemin. **“Sermaye Hareketleri ve Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Modellemesi: Türkiye Örneği”**. (Uzmanlık Tezi). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları. 1988.

ÖZER, H.Gül. **“Finansal Liberalizasyon Politikaları ve Kriz İlişkisi (1990 Sonrası Asya ve Türkiye Örneği)”**. (Güncelleştirilmiş Doktora Tezi). Ankara. 2006.

PAÇACI, Cihan. **Cumhuriyet Dönemide Türk Bankacılık Sektörü**, (Çevrimiçi) <http://www.ekodialog.com/Makaleler/cumhuriyet-doneminde-turk-bankacilik-sektoru.html> (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2011).

PAMUK, Sedanur. **“Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Örneği”**. (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi) y.y. 2006.

ŞİMŞEK, Mehmet. **“2011 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması”**. **TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu**. T.C. Maliye Bakanlığı. Ankara. 26 Ekim 2010. s. 8.

TBB. **Genel Bilgiler**, (Çevrimiçi) http://www.tbb.org.tr/tr/Tbb/Genel_Bilgiler.aspx?SectionId=1&SubSectionId=3 (Erişim Tarihi: 27 Aralık 2010).

TCMB. **“Dönemsel Veriler”**, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2011).

TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No: 1. **Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyon Açığı: Türkiye Örneği Haziran 2002**, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wp5.pdf> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2011).

TOBB. **USA Mortgage Krizi 2008 TOBB ppt**, (Çevrimiçi) http://www.bulentsenver.com/Kultur/ppt/USA_Morgage_Ekonomik_Kriz_2008_TOBB.ppt (Erişim Tarihi: 2 Nisan 2011).

TUNA, Yusuf. Türk Bankacılık Sistemi Ders Notları. 2009

TÜİK. **Dış Ticaret Dengesi**, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3486&metod=IlgiliGosterge> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2011).

VEZİROĞLU, Akın. “**Finansal Krizlerin Mali Piyasalara ve Kurumlara Etkilerinin Analizi**”. (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. 2004.

WEISSMAN, Robert. **Deregulation and the Financial Crisis**, (Çevrimiçi) http://www.huffingtonpost.com/robert-weissman/deregulation-and-the-fina_b_82639.html, (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2011).

1929 Ekonomik Krizi: Büyük Çöküş, (Çevrimiçi) http://www.ekodialog.com/Makaleler/1929_buhrani/cokus.html (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2010).

1929 Ekonomik Buhranının Türkiye'ye Etkileri, (Çevrimiçi) http://www.ekodialog.com/Makaleler/1929_buhrani/turkiye_etikleri.html (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2010).

Deregulation, (Çevrimiçi) <http://www.investorwords.com/1420/deregulation.html> (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2011).